

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Baudžiamosios justicijos katedra

Simonos Venskutės,

V kurso, baudžiamosios justicijos

studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Prekybos vaikais baudžiamieji teisiniai ir kriminologiniai
aspektai**

Vadovas: doc. dr. Gintautas Sakalauskas

Recenzentas: lekt. dr. Paulius Veršekys

Vilnius

2016

Turinys

ĮVADAS.....	2
1. PREKYBOS VAIKAIS SAMPRATA IR PAPLITIMAS.....	8
1.1. Prekybos vaikais sampratos ir kriminalizavimo istorinė raida.....	8
1.2. Šiuolaikinės prekybos vaikais tendencijos.....	13
1.3. Prekyba vaikais užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose.....	17
2. PREKYBOS VAIKAIS KRIMINALIZAVIMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMAJAME KODEKSE.....	26
2.1. Tarptautinių teisės aktų įtaka prekybos vaikais kriminalizavimui nacionalinėje teisėje.....	26
2.2. Prekybos vaikais sudėties analizė.....	29
2.2.1. Objektas ir nukentėjusysis.....	30
2.2.2. Objektyvioji pusė.....	33
2.2.3. Subjektyvioji pusė ir subjektas.....	37
2.3. Prekybos vaikais atirbojimas nuo kitų nusikalstamų veikų.....	43
3. PREKYBOS VAIKAIS PREVENCIJOS IR KONTROLĖS KRYPTYS.....	49
3.1. Prekybos vaikais aukų identifikavimas ir pagalbos jiems teikimas.....	49
3.2. Prekybos vaikais prevencijos galimybės.....	55
3.3. Nacionalinio ir tarptautinio bendradarbiavimo reikšmė.....	60
IŠVADOS.....	65
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS.....	68
SANTRAUKA.....	79
ZUSAMMENFASSUNG.....	80

IVADAS

Temos aktualumas. „Vaikai yra gyvenimo pavasaris, kiekvieno krašto istorijos užuomazga. Joks pasaulio kraštas, jokia politinė sistema negali kurti savo ateities kitokiu būdu, kaip tik per naująsias kartas, kurios iš savo tėvų perims savo tautos ir visos žmonijos vertybių, pareigų ir troškimų paveldą. Dėl to rūpestis vaiku yra žmogaus santykių su žmogumi pagrindas.“ Šią iškalbingą Jono Pauliaus II mintį atitinka ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) nuostatos, kuriose numatyta, kad „valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę“ (Konstitucijos 38 str. 2 d.), o „nepilnamečius vaikus gina įstatymas“ (Konstitucijos 39 str. 3 d.). Šios konstitucinės normos rodo, jog jau pagrindiniame šalies įstatyme eksplicitiškai įtvirtintas požiūris, kad vaikai, kaip besiformuojančios asmenybės, jų prigimtinės teisės ir pats vaikystės periodas turi būti ginami ypatingai, t. y. labiau nei suaugusieji, jų apsaugai turi būti skiriamas žymiai didesnis dėmesys. Tai, kad vaikų teisinę apsaugą šalyje būtina gerinti, patvirtina ir įstatymų leidėjas.¹ Vis tik tvirtinimas, kad Lietuvoje tinkama ir optimali vaiko teisių apsauga yra užtikrinama visose ar bent jau pagrindinėse srityse, būtų neatitinkantis tikrovės ir pernelyg deklaratyvus.

Pirmiausia, norisi pažymėti, jog šiandien praktiškai visas dėmesys prekybos žmonėmis srityje skiriamas prekybos suaugusiais žmonėmis nusikaltimui: šia tema rašomi magistro darbai ir disertacijos, organizuojamos įvairios konferencijos, rengiami mokomieji seminarai. Tuo tarpu prekyba vaikais, kaip speciali norma prekybos žmonėmis nusikaltimo sudėties atžvilgiu, lieka šešėlyje. Toks požiūris gal ir būtų tikęs viduramžiams, kuomet vaikai buvo prilyginami mažiems suaugusiems ir vaikystės laikotarpis nebuvo laikomas tam tikru žmogaus raidos etapu.² Tačiau šiais laikais visos demokratinės išsivysčiusios šalys pripažįsta, jog nepilnamečiams būdinga kitokia emocinė ir protinė branda, jie pasižymi mažesne fizine ištverme, turi mažiau žinių ir įgūdžių.³ Būtent dėl šių priežasčių vaiko pirkimo arba pardavimo negalima prilyginti ar tuo labiau tapatinti su prekyba suaugusiais žmonėmis.

Antra, Lietuvoje daugėja registruotų prekybos vaikais atvejų (ir pradėtų ikiteisminių tyrimų, ir teismų priimtų nuosprendžių). Tai, kad pastaraisiais metais daugėja registruotų

¹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo 1 str. 1 d. numatyta, jog šio įstatymo paskirtis yra gerinti vaikų teisinę apsaugą šalyje. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 33-807.

² DOBRYNINA, M., ŪSELĖ, L. *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo 18-20 metų jaunuoliams Lietuvoje tyrimas*. Teisės institutas, Vilnius, 2012, p. 6.

³ DOBRYNINA, M., ŪSELĖ, L. *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo 18-20 metų jaunuoliams Lietuvoje tyrimas*. Teisės institutas, Vilnius, 2012, p. 6; ŠALAŠEVIČIŪTĖ, R. *Vaiko teisės ir pareigos kasdieniniame gyvenime*. Vaiko teisių informacijos centras, Vilnius, 2012, p. 110.

prekybos vaikais nusikaltimų, patvirtino ir laikinai generalinio prokuroro pareigas ėjęs D. Raulušaitis 2015 m. gruodžio mėnesį Tarptautinei žmogaus teisių dienai skirtos spaudos konferencijos, vykusios Seime, metu.⁴ 2014 m. šalyje buvo pradėti 2 ikiteisminiai tyrimai pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) 157 str. Ikteisminiuose tyrimuose nukentėjusiais nuo prekybos žmonėmis buvo pripažinti 3 vaikai – 1 mergaitė ir 2 berniukai. Lietuvos teismuose pagal BK 157 str. buvo nuteisti 3 asmenys.⁵ Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad jau minėtoje konferencijoje D. Raulušaitis pranešė, jog 2015 m. buvo pradėti 8 ikiteisminiai tyrimai dėl prekybos vaikais.⁶ Informatikos ir ryšių departamento ataskaitose apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje, nurodoma, jog 2014 m. užregistruoti 3 vaiko pirkimo arba pardavimo atvejai,⁷ o 2015 m. – 25.⁸ Taigi matyti žymus tokių nusikalstamų veikų skaičiaus padidėjimas paskutiniaisiais metais. Tačiau visi šie statistiniai duomenys atskleidžia tik oficialiai žinomus ir registruotus atvejus, o tikrąjį prekybos vaikais mastą įvertinti labai sunku, kadangi šiam nusikalstamam fenomenai būdingas didelis latentškumas, aukos nėra linkusios bendrauti ir bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis.⁹ Aptarti duomenys tik parodo, jog prekybos vaikais reiškinys išties reikalauja išsamios analizės, kad būtų galima apsispręsti dėl tinkamiausių priemonių, kurios jei ne tiesiogiai prisidėtų prie šio nusikaltimo paplitimo mažinimo, tai bent jau padėtų apsaugoti vaikus iš rizikos grupių, t. y. potencialias prekiautojų vaikais aukas.

Trečia, pastaruoju metu vaikų pirkimo ir pardavimo nusikaltimuose pastebima naujų tendencijų. 2014 m., kaip ir 2013 m., dauguma ikiteisminių tyrimų buvo pradėti dėl prekybos žmonėmis ne seksualiniam išnaudojimui.¹⁰ Tai rodo, jog atsiranda naujos

⁴ Prokuroras: „Daugėja tyrimų dėl prekybos vaikais“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. gruodžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lietuvsdiena.lrytas.lt/aktualijos/prokuroras-daugeja-tyrimu-del-prekybos-vaikais.htm>>.

⁵ Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2014 m. Vidaus reikalų ministerija, Vilnius, 2015, p. 4.

⁶ Prokuroras: „Daugėja tyrimų dėl prekybos vaikais“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. gruodžio 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://lietuvsdiena.lrytas.lt/aktualijos/prokuroras-daugeja-tyrimu-del-prekybos-vaikais.htm>>.

⁷ Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje. Oficialioji statistika apie nusikalstamumą LR savivaldybėse 2014 m., Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/wp-content/themes/ird/reports/html_file.php?metai=2014&menuo-12&ff=1G&fnr=5&rt=1&oldYear=2014>.

⁸ Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje. Oficialioji statistika apie nusikalstamumą LR savivaldybėse 2015 m., Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/wp-content/themes/ird/reports/html_file.php?metai=2015&menuo-12&ff=1G&fnr=5&rt=1&oldYear=2015>.

⁹ Prevencinių, apsaugos priemonių ir paslaugų teikimas bei tarpinstitucinis bendradarbiavimas prekybos vaikais atvejais. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, p. 6 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. spalio 16 d.]. Prieiga per internetą: <www.vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/Rekomendacijos prekyba vaikais.pdf>.

¹⁰ Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2014 m. Vidaus reikalų ministerija, Vilnius, 2015, p. 4.

prekybos vaikais formos, apie kurias anksčiau apskritai nebuvo žinoma arba tokių atvejų nebuvo užfiksuota Lietuvoje, pavyzdžiui, nelegalus įvaikinimas, pardavimas nelegalioms kovoms.¹¹ Matyti, jog prekybos vaikais reiškinys yra žymiai platesnis nei BK norma, todėl naujų formų atsiradimas suponuoja ir naujus probleminius klausimus: 1) ar naujos formos atitinka BK įtvirtintą sudėtį; 2) ar reikėtų įrašyti naujus požymius į baudžiamąjį įstatymą; 3) kokios prevencinės priemonės galėtų būti taikomos ir pan.

Galiausiai, svarbu tai, jog, nepaisant didėjančio registruotų prekybos vaikais nusikaltimų skaičiaus, tik nedaugelis kaltininkų patraukiami baudžiamojon atsakomybėn. Tokią situaciją lemia įvairios priežastys, tačiau teismų praktikos analizė rodo, jog dažnai kyla keblumų, atskiriant vaiko pirkimą arba pardavimą nuo kitų panašių sudėčių, ypač – nuo vaikų išnaudojimo prostitucijai (BK 307 ir 308 str.). Taip pat dėl nusikaltimo sudėties detalumo, išskirtinės subjektyviosios pusės svarbos, kai kurie vaiko pirkimo arba pardavimo požymiai yra itin sunkiai įrodomi.

Čia paminėti tik keli pagrindiniai atskaitos taškai, kurie savyje talpina nemažai probleminių klausimų ir atskleidžia, kad prekybos vaikais tema yra aktuali, taip pat dėl šiandieninių besikeičiančių tendencijų sudaranti puikias galimybes gilesnei analizei bei diskusinių aspektų plėtojimui.

Magistro darbo tikslas ir uždaviniai. Magistro darbo tikslas yra atskleisti BK įtvirtintos vaiko pirkimo arba pardavimo sudėties teorinę ir praktinio taikymo problematiką bei aptarti galimas prevencines šio nusikalstamo elgesio fenomeno kryptis. Minėto tikslo įgyvendinimą lengviau pasiekti padės toliau nurodomi uždaviniai:

- 1) atskleisti prekybos vaikais sampratos istorinę raidą, jos įtvirtinimą tarptautiniuose dokumentuose ir šių teisės aktų įtaką prekybos vaikais kriminalizavimui Lietuvos nacionalinėje teisėje;
- 2) aptarti prekybos vaikais įtvirtinimą užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose ir tai, kokia gerąją tų valstybių praktika galėtų pasiremti įstatymų leidėjas, tobulindamas BK 157 str. sudėtį;
- 3) išanalizuoti vaiko pirkimo ar pardavimo sudėties, įtvirtintos BK 157 str., objektyviuosius ir subjektyviuosius požymius, aptarti straipsnio taikymo praktikoje problematiką ir tuo pačiu pateikti pasiūlymus dėl galimų aptariamoms normoms pakeitimų ar papildymų;

¹¹ Prekyba vaikais: užvaldo naujos ir kraują stingdančios formos [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. birželio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/lietuvos-diena/aktualijos/prekyba-vaikais-uzvaldo-naujos-ir-krauja-stingdancios-formos-201504141230.htm>>; Internetė – siūlymai prekiauti vaikais? [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. birželio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/internete-siulymai-prekiauti-vaikais.d?id=67963816>>.

- 4) siekiant tikslesnės ir išsamesnės prekybos vaikais analizės, aptarti jos atribojimą nuo kitų panašių nusikalstamų veikų (net jei teismų praktikoje kol kas konkrečių atribojimo problemų nėra kilę, dėl reiškinių plitimo, naujų formų atsiradimo, ateityje šie probleminiai atskyrimo klausimai gali tapti aktualūs);
- 5) aptarti galimas prevencijos ir kontrolės kryptis, kurios padėtų apsaugoti tiek rizikos grupėms priklausančius vaikus, tiek nuo šio nusikaltimo jau nukentėjusius vaikus ir teikti jiems pagalbą; prekyba vaikais – tai reiškinys, pasižymintis probleminiu daugialypiškumu, nes glaudžiai susijęs su įvairiomis visuomenės socialinėmis, ekonominėmis, švietimo, lyčių lygybės ir kitomis problemomis,¹² todėl, darbo autorės nuomone, tai taip pat yra vienas iš darbo uždavinių.

Magistro darbo objektas ir ribos. Magistro darbo objektą apibrėžia pats darbo pavadinimas – baudžiamieji teisiniai ir kriminologiniai prekybos vaikais aspektai. Nepaisant to, jog prekyba vaikais yra speciali prekybos žmonėmis normos atžvilgiu, tačiau vis tik tema yra pakankamai plati, todėl atrodytų tikslinga nusistatyti teisinės analizės ribas.

Darbą sudaro įvadas, trys dalys, išvados, naudotų šaltinių sąrašas, santrauka lietuvių ir vokiečių kalbomis.

Pirmoje dalyje aptariama prekybos vaikais samprata ir paplitimas: analizuojami prekybos vaikais istoriniai aspektai (įskaitant ir atitinkamų nuostatų įtvirtinimą tarptautiniuose dokumentuose), šiuolaikinės tendencijos (aptariami reikšmingi statistiniai duomenys, naujų tendencijų įtaka prekybos vaikais sampratos kaitai) ir taip pat aptariami šio nusikaltimo sudėties požymiai užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose (pateikiama lyginamoji prekybos vaikais analizė ir svarstoma, kokie geri kitų valstybių reguliavimo pavyzdžiai galėtų būti perkelti į nacionalinę teisinę bazę).

Antrąją dalį sudaro išsami prekybos vaikais kriminalizavimo nacionaliniame baudžiamajame įstatyme analizė: ši sudėtis buvo įtvirtinta naujajame BK, vykdant tarptautinius Lietuvos įsipareigojimus, todėl dėmesys skiriamas tam, kokią įtaką tarptautiniai dokumentai daro prekybos vaikais nacionalinei sampratai ir BK įtvirtintai sudėčiai; pateikiama vaiko pirkimo arba pardavimo sudėties ir jos problematikos analizė; aptariamas prekybos vaikais atribojimas nuo kitų panašių nusikalstamų veikų.

Trečioji dalis skirta prekybos vaikais prevencijos, pagalbos aukoms ir jų identifikavimo, nacionalinio ir tarptautinio bendradarbiavimo klausimams.

¹² BOLZANAS, D., DRAKŠIENĖ, A. Prekybos žmonėmis samprata. *Teisė*, 2004, Nr. 53, p. 38.

Kadangi magistro darbo apimtis ribota, todėl darbe neanalizuojami ir neaptariami šie klausimai:

- a) Nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų vaikui ir šeimai samprata.
- b) Vaiko pirkimo arba pardavimo kvalifikuota sudėtis.
- c) Prekybos žmonėmis sudėtis.¹³
- d) Prekybos vaikais padariniai nukentėjusio vaiko vystymuisi, kadangi šį klausimą labiau būtų galima priskirti psichologijos, sociologijos mokslų sritims.
- e) Nukentėjusiojo ir kaltininko charakteristika, nes darbo dalyje apie kriminologinius aspektus pagrindinis dėmesys skiriamas šiuolaikinėms prekybos vaikais tendencijoms, paplitimui, nusikalstamo reiškinių priežasčių analizei ir prevencijai.
- f) BK 157 str. numatytos bausmės už vaiko pirkimą arba pardavimą.¹⁴

Naudoti metodai. Aprašant prekybos vaikais istorinius aspektus naudojamas *istorinis metodas*.

Prekybai vaikais užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose analizuoti buvo pasitelktas *lyginamasis metodas*.

Vaiko pirkimo arba pardavimo sudėties požymiams atskleisti naudotas *teleologinis metodas*.

Atribojant prekybą vaikais nuo kitų panašių nusikalstamų veikų, buvo itin svarbus *sisteminis metodas*.

Analizės ir sintezės metodai leido išskirti ir identifikuoti prekybos vaikais sąvokos (tiek nacionalinėje teisėje, tiek tarptautiniuose dokumentuose) požymius.

Loginis metodas naudotas atsirenkant literatūros/informacijos šaltinius, darant apibendrinimus ir išvadas.

Magistro darbo originalumas. Kaip minėta, Lietuvoje žymiai didesnis dėmesys nei prekybai vaikais skiriamas prekybai žmonėmis. Prekybos žmonėmis tema yra parašyta straipsnių, magistro darbų, disertacijų. Tuo tarpu prekybos vaikais tema yra parašyta vos keletas mokslinių straipsnių (nuo straipsnių publikavimo jau yra praėję pakankamai daug laiko – jie parašyti 2005 m. ir 2009 m.). Kriminologiniai aspektai literatūroje analizuojami, tačiau tiek, kiek tai susiję su pagalba aukai ir prevencijos galimybėmis. Prekybai vaikais aktualūs statistiniai duomenys tik trumpai aptariami

¹³ Atskiri elementai ir jų požymiai paminimi, aptariant prekybos vaikais atribojimą nuo kitų panašių nusikalstamų veikų.

¹⁴ Apie baudžiamąją atsakomybę glaustai bus užsiminta, analizuojant ir lyginant užsienio valstybių baudžiamuosius įstatymus su BK 157 str. įtvirtinta sudėtimi.

įvairiuose tyrimuose, ataskaitos, esamos situacijos apžvalgoje, kurios vis tik būna skirtos prekybai žmonėmis arba nusikalstamumui apskritai.

Šiame darbe analizuojamas platus klausimų spektras ir pateikiamas ne tik prekybos vaikais sudėties aprašymas, tačiau taip pat nusikaltimui būdingos kaitos tendencijų įvertinimas, jų įtaka veikos kriminalizavimui, pasiūlymai dėl normos tobulinimo ir prevencijos taikymo krypčių bei formų.

Naudoti šaltiniai ir literatūra. Darbe daug dėmesio skiriama norminiams teisės aktams – tiek nacionaliniam baudžiamajam įstatymui, tiek tarptautiniams dokumentams (2000 m. lapkričio 15 d. Palerme priimtas JT konvenciją prieš tarptautinį nusikalstamumą papildantis protokolas „Dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja“; 2000 m. JT vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas „Dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos“; Europos Sąjungos institucijų priimti dokumentai, pvz., Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos). Analizuojami ir užsienio valstybių baudžiamieji įstatymai.

Iš mokslinės literatūros remiamasi toliau nurodomų autorių publikacijomis – D. Bolzano, A. Drakšienės, O. Fedosiuko, K. Grinevičiūtės, A. Gutausko, B. Kairienės, N. Kučinovos, D. Mickevičiaus, S. Nikarto. Didelę reikšmę turėjo ir užsienio autorių darbai – K. Kangaspunta, T. M. Kelly, L. Shelley, D. M. Smolin, I. Steiger, E. E. Suson, G. Vermeulen, J. Wedam ir kiti. Taip pat remtasi BK komentarais, vadovėliais ir kita specialia literatūra. Informacijos magistro darbui suteikė įvairūs tyrimai, ataskaitos ir apžvalgos.

Kadangi teismų praktikos, susijusios su vaiko pirkimu arba pardavimu, palyginus yra labai mažai, buvo koncentruojamasi ne vien tik į naujausius ir precedentinę reikšmę turinčius teismų nuosprendžius ir nutartis, tačiau į visus, kurie atskleidžia temos problematiką, padeda diskutinius klausimus iliustruoti pavyzdžiais ir aiškiau suprasti nusikalstamą prekybos vaikais reiškinį bei jo požymius.

1. PREKYBOS VAIKAIS SAMPRATA IR PAPLITIMAS

1.1. Prekybos vaikais sampratos ir kriminalizavimo istorinė raida

Žmogaus teisių apsaugą šiandien drąsiai galima vadinti viena aktualiausių ir dažniausiai įvairiu lygmeniu (tarpinstituciniu, nacionaliniu, tarptautiniu ir pan.) aptariamų temų. Tačiau toli gražu ne visais laikais šiam klausimui buvo teikiama tokia didelė socialinė reikšmė. Jei nužudymai, vagystės visuomet buvo vertinami kaip pavojingi visuomenei ir nusikalstami bei vienokia ar kitokia forma baudžiami, tai tuo tarpu prekybos vaikais samprata kito. Istorija mena ir tokius laikus, kuomet žmonių, taip pat ir vaikų išnaudojimas vertintas kaip savaime suprantamas ir legalus reiškinys.

Istorinės dimensijos kovoje su prekyba žmonėmis, taip pat ir vaikais¹⁵ suvokimas yra reikšmingas dėl keleto priežasčių. Nepaisant to, jog nemažai mokslininkų, dirbančių prekybos žmonėmis srityje, pripažįsta tam tikras istorines problemas apraiškas,¹⁶ tačiau vis tik tipiškiausias yra bandymas reiškinio pagrindine priežastimi laikyti po Šaltojo karo sekusią itin greitą globalizaciją, kuri, anot daugumos, ir turėjo įtakos modernių prekybos formų atsiradimui.¹⁷ Tačiau tai yra itin siauras ir detaliam nusikalstamo reiškinio suvokimui tikrai nepakankamas požiūris.

Pirmoji priežastis, kodėl yra prasminga skirti dėmesį prekybos žmonėmis ir vaikais istorijai, ta, jog, nepaisant išimties technologijų augimo sferoje, prekybos (paklausos) priežastys, įgijimo ir pervežimo metodai, taip pat valdžios, nevyriausybinių organizacijų, kitų tarptautinių „žaidėjų“ kovos priemonės nepasikeitė.¹⁸ Rašydama apie susidariusią situaciją Louise Shelley tvirtino, kad dabartiniame pasaulyje prekyba žmonėmis yra viena sparčiausiai augančių tarptautinio nusikalstamumo formų, nes esamos sąlygos sukūrė augančią paklausą ir pasiūlą. Nežmoniški migracijos srautai padeda slėpti neteisėtą prekybą po masiniu žmonių judėjimu. Pasiūla egzistuoja, kadangi globalizacija sukūrė didėjančią ekonominę ir demografinę prarają tarp besivystančios ir jau išsivysčiusios pasaulio dalies.¹⁹ Tačiau toks argumentas puikiausiai galėtų būti pritaikytas ir 1890–1914 m. laikotarpiui, kuomet staigi globalizacija, migracijos mastai ir auganti ekonominė

¹⁵ Darbo autorės nuomone, būtina pažymėti, jog prekybos vaikais samprata ne visuomet buvo preciziškai atskirta nuo prekybos žmonėmis. Ilgą laiką net įvairiuose teisės aktuose, kurie buvo skirti prekybai žmonėmis, laikyta, kad tokia neteisėta prekyba apima ir vaiko pirkimą arba pardavimą. Apytiksliai tik po Pirmojo pasaulinio karo tarptautinė bendruomenė išskyrė bei pripažino prekybą vaikais kaip atskirą savarankišką prekybos žmonėmis formą.

¹⁶ KELLY, T. M. *Human Trafficking in Historical Perspective*. Global Studies Review [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą <<http://www.globality-gmu.net/archives/3271>>.

¹⁷ BALES, K. *Disposable People. New Slavery in the Global Economy*. Berkeley: University of California Press and Siddharth, 2004, p. 232.

¹⁸ KELLY, T. M. *Human Trafficking in Historical Perspective*. Global Studies Review [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą <<http://www.globality-gmu.net/archives/3271>>.

¹⁹ SHELLEY, L. *Human Trafficking. A Global Perspective*. New York: Cambridge University Press, 2010, p. 2.

nelygybė taip pat buvo ryškūs pasaulio visuomenės bruožai. Skirtumų tarp prekybos žmonėmis bei vaikais 1932 m. ir 2016 m. esama nedaug, per šį laikotarpį ne itin pasikeitė ir pastangų, dedamų kovoti su prekyba žmonėmis, pobūdis.²⁰

Antra, tarptautinis bendradarbiavimas tiek prekybos žmonėmis, tiek prekybos vaikais srityje daugeliu atžvilgiu prieš 75 metus buvo žymiai labiau koordinuotas negu šiais laikais. Su tarptautiniu bendradarbiavimu prekybos žmonėmis, taip pat ir vaikais srityje glaudžiai buvo susijusi Tautų Sąjunga. Prekybos žmonėmis srityje ji prisidėjo prie aukšto lygio tarptautinės kooperacijos. Žinoma, neįmanoma tiksliai nustatyti, kiek sėkmingos buvo pastangos, tačiau Tautų Sąjunga sugebėjo įtikinti valstybes nares išleisti įstatymus prieš vergiją, prostituciją ir pan. Tautų Sąjungos nuolatinis komitetas kovai su prekyba moterimis ir vaikais parengė vienas detaliausių studijų apie prekybą žmonėmis, kaip apie globalią problemą.²¹

Prekybos žmonėmis istorija prasidėjo dar antikos laikais, kadangi dauguma senovės civilizacijų prekybą žmonėmis, vaikais ir vergiją laikė įprasta kasdienio gyvenimo dalimi.²² Jau senovės Babilone (apie 1750 m. pr. Kr.) buvo prekiaujama vergais, o senovės Romoje vergas buvo laikomas daiktu (kalbančiu įrankiu).²³ Prekyba vergais ilgus šimtmečius vertinta kaip normalus reiškinys, kurį toleravo ne tik abi sandorio pusės (pirkėjas ir pardavėjas), tačiau taip pat ir tuometinės valdžios institucijos.²⁴

Nors vergijos formų būta ir iki tol, vis tik 1400 m. žymi laiką, kuomet vergai iš Afrikos pradėti vežti į Europą. Portugalai pirmieji pradėjo gabenti žmones iš Afrikos į senąjį žemyną ir išnaudoti juos kaip vergus. Išaugus plantacijų kolonijoms, prie vergus iš Afrikos perkančių valstybių prisidėjo daugelis Europos šalių ir Amerika.²⁵ Pirmoji valstybė, išdrįsusi pasipriešinti šiam kankinimui, buvo Didžioji Britanija, kuri 1807 m. priėmė įstatymą prieš prekybą vergais.²⁶ Jungtinės Amerikos Valstijos, sekdamos šiuo pavyzdžiu, 1820 m. taip pat uždraudė prekybą vergais, vis tik tuo metu nebuvo

²⁰ KELLY, T. M. *Human Trafficking in Historical Perspective*. Global Studies Review [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą <<http://www.globality-gmu.net/archives/3271>>.

²¹ *Ibid.*

²² TANG, L. *History of child trafficking* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <<https://childtrafficking101.wikispaces.com/History+of+Child+Trafficking>>.

²³ BOLZANAS, D., DRAKŠIENĖ, A. Prekybos žmonėmis samprata. *Teisė*, 2004, Nr. 53, p. 39-40.

²⁴ SUSON, E. E. *The History of Human Trafficking* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hankeringforhistory.com/the-history-of-human-trafficking/>>.

²⁵ Rutgers University Campus Coalition Against Trafficking: Timeline of Human Trafficking [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.eden.rutgers.edu/~yongpatr/425/final/timeline.htm>>.

²⁶ WEDAM, J. *Human Trafficking and Culture: History of Human Trafficking* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://juliewedam.blogspot.lt/2010/02/history-of-human-trafficking.html>>.

tarptautinių organizacijų, kurių priimti sprendimai būtų saistę didesnę valstybių skaičių.²⁷ Pirmoji sutartis, kurioje pasmerkta prekyba vergais, buvo sudaryta 1814 m. tarp Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos.²⁸

Pirmieji dokumentai, įtvirtinę teisinę prekybos žmonėmis apibrėžimą, buvo 1904 m. ir 1910 m. sudaryti tarptautiniai susitarimai Dėl bendradarbiavimo kovojant su prekyba baltosiomis vergėmis.²⁹ Šiuose dokumentuose „baltoji vergija“ apibrėžta kaip įsigijimas baltos moters ar merginos prieš jos valią prostitucijai, panaudojant prievartą, apgaulę ar medikamentus. Laikytina, jog „baltoji vergija“ išsivystė iš prekybos Afrikos vergais, kadangi dėmesys į baltąją vergiją buvo nukreiptas kaip tik tuomet, kai buvo panaikinta „juodoji vergija“.³⁰ Vis tik daugelis tuometinių istorikų dalijosi požiūriu, kad baltosios vergijos atvejų yra labai mažai, o diskusiją šia tema paskatino tik padidėjęs moterų migrančių iš Europos, ieškančių darbo užsienyje, skaičius. Tačiau užfiksuoti atvejai rodo, kad 1800 m. pabaigoje – 1900 m. pradžioje prekyba moterimis tikrai egzistavo. Štai pavyzdžiui, 1912 m. policija Hamburge užfiksavo 402 žinomus moterų pardavėjus ir identifikavo kitus 644 Rytų Europoje.³¹

Europoje baltoji vergija buvo aptariama 1855 m. organizuotoje konferencijoje Paryžiuje, o 1899 ir 1902 m. buvo organizuotos tarptautinio lygmens konferencijos, kurios vedė link 1904 m. sudarytos tarptautinės sutarties Dėl kovos su prekyba baltosiomis vergėmis (angl. *International Agreement for the Suppression of the “White Slave Traffic”*). Būtina atkreipti dėmesį į tai, kad nors 1904 m. sutartyje aukų teisės buvo minimos, tačiau kertiniu tikslu įvardyta kontrolė ir migrančių moterų bei mergaičių repatriacija. Tuo tarpu 1910 m. konvencija Dėl kovos su prekyba baltosiomis vergėmis (angl. *International Convention for the Suppression of the White Slave Trade*) buvo skirta prekybos žmonėmis kriminalizavimui.³² Svarbu pažymėti, jog mergaičių³³ išnaudojimas patenka į „baltosios vergijos“ kategoriją, net ir nesant prievartos, apgaulės, piktnaudžiavimo įgaliojimais požymių.³⁴

Nors Pirmasis pasaulinis karas nustūmė į šalį tolimesnę tarptautinio darbo prieš prekybą žmonėmis vystymąsi, tačiau kariniams neramumams Europoje nuslūgus, į šią

²⁷ SUSON, E. E. *The History of Human Trafficking* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hankingforhistory.com/the-history-of-human-trafficking/>>.

²⁸ AKEHURST, M., MALANCZUK, P. *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius, 2000, p. 48.

²⁹ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 106.

³⁰ SUSON, E. E. *The History of Human Trafficking* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hankingforhistory.com/the-history-of-human-trafficking/>>.

³¹ KANGASPUNTA, K. *A Short History of Trafficking in Persons* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://f3magazine.unicri.it/?p=281>>.

³² *Ibid.*

³³ Pagal 1910 m. konvenciją – tai moterys iki 20 metų.

³⁴ VERMEULEN, G. *International Trafficking in Women and Children. General Report. XVIIth International Congress of Penal Law // International Review of Penal Law*, 2001, vol. 72, p. 855–856.

problema vėl buvo atsigręžta. 1921 m. birželį Tautų Sąjunga organizavo tarptautinę konferenciją Ženevoje. Konferencijoje dalyvavo 34 valstybių atstovai ir pirmą kartą buvo iškeltas klausimas, jog prekyba baltosiomis vergėmis turėtų būti vadinama prekyba moterimis ir vaikais. Nutarta, kad tai leistų išplėsti neteisėtos prekybos apibrėžties ribas – įtraukiant ne tik baltos, o visų rasių moteris ir vaikus. Šios pastangos buvo akumuliuotos ir 1921 m. Ženevoje 33 valstybės pasirašė konvenciją Dėl kovos su prekyba moterimis ir vaikais (angl. *Convention for the Suppression of the Traffic in Women and Children*). Pasirašydama šią konvenciją tarptautinė bendruomenė pripažino, jog ir vyriškos lyties vaikai gali būti neteisėtos prekybos aukomis.³⁵ Vis tik reikia pažymėti, jog 1910 ir 1921 m. konvencijų apibrėžimai, lyginant juos su šiuolaikine prekyba vaikais sąvoka, labiau koncentruoti ties išnaudojimo veiksmais. Juose dar nebuvo išryškintas asmens įgijimo arba perdavimo sandoris, kaip vienas esminių dabar vyraujančios prekybos žmonėmis ir vaikais sąvokų elementas.³⁶ Sandorio požymis pirmą kartą buvo suformuluotas 1926 m. Vergijos konvencijoje (angl. *Slavery Convention*).³⁷ Prekyba vergais joje buvo suprantama kaip veiksmai, susiję su asmens pagrobimu, įsigijimu, turint tikslą perduoti, išmainyti, ar disponavimu, siekiant pavergti.³⁸

XX amžiaus antroje pusėje itin padidėjo tarptautinės bendruomenės skiriamas dėmesys žmogaus teisių apsaugai, gynybai, įskaitant ir vaikų teises. Tai paskatino nusivylimas pozityviosios teisės idėjomis, todėl buvo vėl atsigręžta į prigimtinės teisės tradicijas, įsigalėjo žmonių lygybės, nediskriminavimo, asmens neliečiamybės, judėjimo laisvės ir kiti principai. Demokratinių valstybių teisės aktuose preciziškai reglamentavus asmens teises ir laisves, sudarius tinkamas sąlygas jas įgyvendinti bei numačius veiksmingas jų gynybos priemones, žmogus, o ne valstybė tapo didžiausia vertybe.³⁹ Be abejonų visi šie pasikeitimai buvo susiję su vis dar sklandžiusiu Antrojo pasaulinio karo sukeltu baimės šešėliu. Tokių istorinių įvykių šviesoje buvo priimta nemažai reikšmingų tarptautinių dokumentų.

1949 m. Jungtinių Tautų Organizacija priėmė konvenciją Dėl prekybos žmonėmis ir kitų išnaudojimo bei prostitucijos uždraudimo (angl. *United Nations Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others*). Tai yra teisiškai įpareigojantis tarptautinis dokumentas ir nors vaikai, kaip

³⁵ KANGASPUNTA, K. *A Short History of Trafficking in Persons* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://f3magazine.unicri.it/?p=281>>.

³⁶ FEDOSIUK, O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 72.

³⁷ Vergijos konvencija (Slavery convention, signed at Geneva on 25 September 1926, entered into force on 9 March 1927) [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. gruodžio 31 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SlaveryConvention.aspx>>.

³⁸ BOLZANAS, D., DRAKŠIENĖ, A. Prekybos žmonėmis samprata. *Teisė*, 2004, Nr. 53, p. 40.

³⁹ *Ibid.*

atskira kategorija, nėra išskirti, tačiau buvo suformuluoti reikšmingi apibrėžimai.⁴⁰ Šiuose apibrėžimuose išnaudojamo asmens sutikimas nebuvo laikomas reikšminga aplinkybe, nurodyta, kad prekyba žmonėmis nebūtinai turi būti susijusi su jų gabenimu iš vienos šalies į kitą, o išnaudojamaisiais gali būti pripažįstami abiejų lyčių asmenys.⁴¹ Viena iš priežasčių, kodėl šią konvenciją ratifikavusios palyginus tik nedaugelis valstybių,⁴² yra nenoras kriminalizuoti prostituciją.⁴³

Prekybos vaikais sampratos kontekste svarbi ir kita vergijų draudžianti 1956 m. priimta konvencija Dėl vergovės, vergų prekybos ir į vergovę panašių institutų bei praktikos panaikinimo (angl. *Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery*).⁴⁴ Šioje konvencijoje buvo numatytas draudimas atiduoti vaiką ar 18 m. neturintį paauglį kitam asmeniui už atlyginimą arba be jo, siekiant išnaudoti tą vaiką ar paauglį arba jo darbą.⁴⁵ Įdomu tai, jog konvencijoje netiesiogiai yra nurodomos dvi amžiaus grupės – vaikas ir 18 metų neturintis paauglys. Šią diferenciaciją galima laikyti pakankamai pagrįsta, kadangi ji leidžia atsižvelgti į skirtingą aukų amžių, socialinę, psichinę ir fizinę brandą. Prekybos vaikais sampratos raidai padėjo ir konvencijos formuluotės, kuriomis draudžiamos situacijos, kuomet tėvai parduoda ar atiduoda dukras į priverstinę santuoką, kai moteris paveldima po vyro mirties, kai tėvai parduoda ar atiduoda vaiką kitiems asmenims jo išnaudojimo tikslais.⁴⁶ Tačiau ši, kaip ir dauguma prieš tai priimtų konvencijų, draudė prekybą žmonėmis tik seksualinio išnaudojimo tikslais.⁴⁷ Vis tik prekybos vaikais reiškinytis yra kur kas įvairesnis ir apima žymiai daugiau formų. Todėl nenuostabu, jog prekybos vaikais samprata buvo išplėsta 1995 m. Pekino veiksmų platformoje, kurią priėmė IV pasaulio moterų konferencija. Šiame tarptautiniame dokumente buvo numatyta, jog prekyba žmonėmis apima ne vien žmogaus išnaudojimą prostitucijai, tačiau

⁴⁰ SUSON, E. E. *The History of Human Trafficking* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hankingforhistory.com/the-history-of-human-trafficking/>>.

⁴¹ FEDOSIUK, O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 72.

⁴² 1949 m. konvenciją Dėl prekybos žmonėmis ir kitų išnaudojimo bei prostitucijos uždraudimo šiandien (2016 m. balandžio 12 d.) yra ratifikavusios 82 valstybės. United Nations Treaty Collection. Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VII-11-a&chapter=7&lang=en>.

⁴³ KANGASPUNTA, K. *A Short History of Trafficking in Persons* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://f3magazine.unicri.it/?p=281>>.

⁴⁴ Konvencija dėl vergovės, vergų prekybos ir į vergovę panašių institutų bei praktikos panaikinimo (Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery, 226 U.N.T.S. 3, entered into force April 30, 1957 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www1.umn.edu/humanrts/instree/f3scas.htm>>.

⁴⁵ BOLZANAS, D., DRAKŠIENĖ, A. Prekybos žmonėmis samprata. *Teisė*, 2004, Nr. 53, p. 40.

⁴⁶ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 107.

⁴⁷ WEDAM, J. *Human Trafficking and Culture: History of Human Trafficking* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://juliewedam.blogspot.lt/2010/02/history-of-human-trafficking.html>>.

taip pat ir kitas išnaudojimo sritis (pavyzdžiui, priverstinis darbas, priverstinės santuokos ir kt.).⁴⁸

Tolimesnė prekybos vaikais sampratos ir kriminalizavimo raida praktiškai išimtinai susijusi su priimtais tarptautiniais teisės aktais, o jie analizuojami kitoje magistro darbo dalyje. Apibendrinant galima teigti, jog prekybos vaikais istorinė kriminalizavimo raida buvo išties ilga ir pakankamai sudėtinga, o šiandien vis dar, deja, negalima tvirtinti, kad sampratos suvokimas yra atskleistas galutinai tiek tarptautiniu, tiek nacionaliniu lygmeniu. Itin svarbu, jog per daugelį šimtmečių smarkiai pakito suvokimas apie tai, kas gali tapti neteisėtos prekybos aukomis, ir, kad prekybos vaikais formos neapsiriboja seksualiniu išnaudojimu. Vis tik žinias apie šį nusikalstamą fenomeną būtina ir toliau plėsti, tiek siekiant įtvirtinti kuo optimalesnį ir praktiškai lengviau įgyvendinamą nacionalinio reglamentavimo variantą, tiek ateityje apsisprendžiant dėl galimų prevencijos priemonių, kurios padėtų užtikrinti efektyviausią vaikų teisių ir interesų apsaugą.

1.2. Šiuolaikinės prekybos vaikais tendencijos

Keletas reikšmingų aspektų ir pastarųjų metų pasikeitimų prekybos vaikais srityje jau buvo paminėti magistro darbo įvade, tačiau būtina aptarti ir daugiau nagrinėjamo nusikalstamo fenomeno tendencijų. Būtent aktualių klausimų analizė padeda geriau nustatyti reiškinio priežastis, teisinio reglamentavimo optimalumą ar jo keitimo būtinumą. Vykstančių globalių pokyčių įvertinimas gali padėti numatyti nacionalines problemas, su kuriomis valstybė artimoje ateityje susidurs, ir kurti efektyviausius jų sprendimo kelius. Prekybos vaikais masto įvertinimas padeda aiškiau suvokti reiškinio priežastis, nagrinėjamos temos aktualumą bei reikšmę šiuolaikinei Lietuvos visuomenei.

2012 m.⁴⁹ statistikos duomenis per 2010–2012 m. laikotarpį pasaulyje buvo nustatyti bei užfiksuoti 40 177 prekybos žmonėmis atvejai.⁵⁰ Pasaulyje kasmet apytiksliai užregistruojami 13 392 parduoti žmonės, 36 per dieną, 1 per valandą. 152 valstybių piliečiai išvežami į 124 šalis. 49 proc. aukų yra moterys ir 33 proc. yra vaikai. 21 proc. visų aukų (8 437 atvejai) yra jaunos mergaitės.⁵¹ Tokiu atveju, kuomet nurodoma, jog Lietuvoje 2014 m. buvo pradėti tik du ikiteisminiai tyrimai pagal BK 157 str., nukentėjusių vaikų yra trys, nuteistųjų už prekybą vaikais taip pat tik trys, o išteisintųjų

⁴⁸ FEDOSIUK, O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 73.

⁴⁹ Pateikti 2012 m. statistiniai duomenys yra naujausi viešai prieinami.

⁵⁰ Global Report on Trafficking in Persons 2014. United Nations, New York, 2014 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 29 d.]. Prieiga per internetą: <www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/GLOTIP_2014_full_report.pdf>.

⁵¹ *Ibid.*

šeši,⁵² atrodo, jog mūsų valstybėje prekyba vaikais praktiškai neegzistuoja. Žvelgiant į Jungtinių Tautų 2014 m. ataskaitoje pateikiamus statistinius duomenis, panašią išvadą būtų galima padaryti ir apie daugelį kitų valstybių bei regionų. Tačiau toks teiginys yra klaidingas, atspindintis siaurą ir formalų požiūrį bei visiškai neatskleidžiantis tikrosios faktinės situacijos.

Visų pirma, Lietuvoje akivaizdžiai daugėja užregistruojamų prekybos vaikais atvejų: per metus (t. y. nuo 2014 m. iki 2015 m.) ikiteisminių tyrimų padaugėjo daugiau kaip aštuonis kartus – nuo 3 iki 25.⁵³ Skaičiai, kuriuos matome oficialioje atsakingų institucijų pateiktoje statistikoje yra tik ledkalnio viršūnė. Tiek prekybai žmonėmis, tiek prekybai vaikais, kaip retam kitam nusikaltimui, būdingas itin didelis latentškumas. Prekybos žmonėmis situacijos Lietuvoje 2009 m. ataskaitoje buvo nurodyta, jog Informatikos ir ryšių departamento prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos duomenys apie iki 18 m. nuo prekybos vaikais nusikaltimo nukentėjusius vaikus yra labai abejotini. Todėl ataskaitoje teisingai pažymima, kad registruotas nusikalstamumas niekada neatspindi tikrosios nusikalstamumo situacijos šalyje ir neleidžia nedviprasmiškai nurodyti tikrosios padėties.⁵⁴ Remiantis įvairiais tyrimais, vis tik yra manoma, kad kasmet pasaulyje prekybos aukomis tampa 1,2 mln. vaikų.⁵⁵

Kita vertus didėjantis registruotų atvejų skaičius savaime nebūtinai suponuoja išvadą, kad prekybos vaikais mastas didėja. Tai greičiau leidžia teigti, jog tikėtina įstatymų leidėjas ar (ir) taikytojai eina tinkama linkme ir skiria daugiau pastangų šių nusikaltimų ištyrimui. Tačiau vis dar itin mažas kaltinamųjų ir nuteistųjų skaičius rodo būtinumą toliau gilinti žinias aptariamoje srityje bei poreikį atlikti ar bent jau svarstyti pakeitimus, kurie neturėtų apsiriboti dažna aktualios įstatyminės bazės kaita.

Turbūt vienas ryškiausių pastarųjų metų pasikeitimų – prekybos vaikais formų įvairovė. 2009–2013 m. laikotarpiu prekyba seksualinio išnaudojimo tikslais buvo dominuojanti prekybos forma daugelyje valstybių, kurias vertino grupė ekspertų, veikiančių prieš prekybą žmonėmis srityje (angl. *Group of Experts on Action against*

⁵² Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2014 m. Vidaus reikalų ministerija, Vilnius, 2015, p. 4.

⁵³ Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje. Oficialioji statistika apie nusikalstamumą LR savivaldybėse 2014 m., Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/wp-content/themes/ird/reports/html_file.php?metai=2014&menuo-12&ff=1G&fnr=5&rt=1&oldYear=2014>; Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje. Oficialioji statistika apie nusikalstamumą LR savivaldybėse 2015 m., Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/wp-content/themes/ird/reports/html_file.php?metai=2015&menuo-12&ff=1G&fnr=5&rt=1&oldYear=2015>.

⁵⁴ Prekyba žmonėmis: situacija Lietuvoje 2009 m. Vidaus reikalų ministerija, Vilnius, 2009, p. 62.

⁵⁵ Wikipedia, the free encyclopedia. Trafficking of children [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <https://en.wikipedia.org/wiki/Trafficking_of_children>.

Trafficking in Human Beings) (toliau – GRETA⁵⁶). Tačiau buvo pastebėta, jog daugėja atvejų, kai prekybos aukos išnaudojamos priverstiniam darbui.⁵⁷ Naujų prekybos formų atsiradimas pastebimas jau ir Lietuvoje. 2014 m. Situacijoje kovos su prekyba žmonėmis srityje nurodoma, jog 2014 m., kaip ir 2013 m., Lietuvoje dauguma ikiteisminių tyrimų buvo pradėti dėl prekybos žmonėmis ne seksualiniam išnaudojimui.⁵⁸

Taigi prekybos vaikais formos neapsiriboja seksualiniu išnaudojimu ar priverstinio darbu, esama kur kas įvairesnių išnaudojimo tikslų. Štai pavyzdžiui, viename internetinių žinių portalų buvo paskelbtas straipsnis, kuriame aprašyta, kaip 2015 m. pavasarį socialinio tinklo uždaroje pokalbių svetainėje buvo dalijami patarimai žmonėms, negalintiems arba nenorintiems auginti savo vaikų, ir nurodoma, kur kreiptis šeimoms, norinčioms įsivaikinti be tėvų globos likusius vaikus. Diskusijų metu aptarta ir galimybė gauti finansinį atlygį.⁵⁹ Šis atvejis Lietuvoje yra vienas iš pirmųjų, tačiau užsienio valstybėse panašūs klausimai, susiję su neteisėtu įvaikinimu, analizuojami jau ne pirmus metus. Doktrinoje nurodoma, kad tarptautinės teisės praktika, pripažįstant įvaikinimą kaip vaiko pirkimą arba pardavimą, yra atsargi ir neišsami. Anksčiau manyta, kad veiksmai, kuomet vaikai perduodami, siekiant finansinės naudos, turi būti laikomi vaiko pirkimu arba pardavimu. Vis tik aiškėja, jog tiek užsienio šalių įstatymuose, tiek teismų praktikoje, aptariančiuose finansinį atlygį ir įvaikinimą, yra teisinio reglamentavimo spragų bei itin sudėtinga atskirti teisėtas įmokas nuo neteisėtų. Tiek tarptautinės, tiek nacionalinės įvaikinimo sistemos ne visiškai uždraudžia atlygintinius įvaikinimus, nes šiuo atveju tam tikras rinkos ekonomikai būdingas elgesys yra pagrindžiamas teisine fikcija.⁶⁰

Kitos naujos prekybos vaikais formos kilmės valstybe yra tapusi Lietuva – nelegalios nepilnamečių kovos. Pirmais nustatytais atvejais vaikai buvo išvežami į Didžiąją Britaniją. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo (toliau – LAT) teisėjas A. Gutauskas

⁵⁶ GRETA – grupė ekspertų, veikiančių prieš prekybą žmonėmis srityje, yra atsakinga už Europos Tarybos konvencijos Dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis (angl. *Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings*) narių stebėsenos įgyvendinimą. GRETA reguliariai skelbia ataskaitas, kuriose įvertina priemones, kurių ėmėsi valstybės narės, o valstybės, kurios ne visiškai įgyvendino konvencijoje numatytas sąlygas, bus paskatintos imtis reikiamų būtinų veiksmų. Council of Europe, About GRETA – the Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Monitoring/GRETA_en.asp>.

⁵⁷ 4th General Report on GRETA's activities. Council of Europe, 1 August 2013 – 30 September 2014 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Gen_Report/GRETA_2015_1_4thGenRpt_en.pdf>.

⁵⁸ Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2014 m. Vidaus reikalų ministerija, Vilnius, 2015, p. 4.

⁵⁹ Internetė – siūlymai prekiauti vaikais? [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. birželio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/internete-siulymai-prekiauti-vaikais.d?id=67963816>>.

⁶⁰ SMOLIN, D. M. *Intercountry Adoption as Child Trafficking*. Valparaiso University Law Review, 39 Val. U. L. Rev. 281 (2004), p. 282.

interview metu, atsakydamas į žurnalistų klausimus, dalijosi įžvalgomis ir pastebėjimais, kad „šios muštynės nebūna mirtinos, nes tokia nelegalia vaikų prekyba dažniausiai siekiama tik pasipelnyti“.⁶¹ Teisėjo nuomone, „tokių atvejų galimai tik daugės, nes labai daug paauglių nesimoko, nedirba ir neturi konkrečios veiklos, todėl juos lengviau užverbuoti“.⁶² BK numato ir daugiau galimų prekybos vaikais formų, tačiau kol kas apie jas kalbama labai rezervuotai (išskyrus nusikalstamų veikų darymą) ir labiau ne mokslinės analizės lygmenyje, o publicistiniuose straipsniuose, kadangi atitinkamų atvejų praktikoje nebūta arba nepriimti apkaltinamieji nuosprendžiai.⁶³

Jau minėtas straipsnis, kuriame aprašytos galimai neteisėto įvaikinimo prielaidos, atskleidžia dar vieną prekybos vaikais tendenciją – dėl globalizacijos įtakos ir išmaniųjų technologijų ekspansijos nusikalstamos veikos perkeliamos į elektroninę erdvę, todėl ne išimtis ir BK 157 str. numatytas nusikaltimas. Pavyzdžiui, žiniasklaidoje minimas atvejis, kai įtariamieji šešiolikmetį įkalbėjo vykti į užsienį vykdyti vagystes. Nukentėjusysis su vienu iš organizatorių susipažino būtent socialiniame tinkle.⁶⁴ Informacinių technologijų panaudojimo kasdieniame gyvenime plėtra leidžia preziumuoti, kad panašių atvejų – kai auka pasirenkama ir su ja užmezgamas kontaktas elektroninėje erdvėje – ateityje daugės.

GRETA ataskaita atskleidžia dar vieną įdomų faktą – daugėja bylų ir atvejų, kuomet prekyba žmonėmis, taip pat ir vaikais, neperžengia valstybės sienų, t. y. vyksta jos viduje. 2012 m. Serbijoje 60 proc. nustatytų aukų buvo išnaudotos šalies viduje, o Bulgarijoje 2008–2009 m. šis rodiklis siekė 40 proc.⁶⁵

Gilėjant vadinamajai pabėgėlių krizei Europoje, pastebima, kad jų stovyklose besiglaudžiantys paaugliai tampa nusikaltėlių taikiniu – iš Sirijos ir Irako atvykę vaikai

⁶¹ Prekyba vaikais: užvaldo naujos ir kraują stingdančios formos [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. birželio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/lietuvos-diena/aktualijos/prekyba-vaikais-uzvaldo-naujos-ir-krauja-stingdancios-formos-201504141230.htm>>.

⁶² *Ibid.*

⁶³ Lietuvos teisininkai savo moksliniuose darbuose bando analizuoti ir kitą įdomią – tik galimai prekybos vaikais – formą, kuri BK nėra numatyta. Taigi sprendžiamas klausimas, ar atlygintinė surogacija galima prilyginti prekybai žmonėmis. E. Monstyte savo straipsnyje nurodo, jog prekyba žmonėmis visuomet asocijuojasi su žmogaus pirkimu arba pardavimu, todėl gali atrodyti, kad nukentėjusiuoju turėtų būti laikomas kūdikis, o ne surogatė. Pasirodo esama ir tokios nuomonės šalininkų, kurie savo poziciją grindžia argumentu, jog surogatei mokami pinigai ne už jos suteikiamą paslaugą, o už vaiką. Tačiau šiuo atveju galima užtikrintai pritarti E. Monstytei, kad vien fakto apie surogatei sumokėtus pinigus nepakanka, yra būtina nustatyti ir įrodyti išnaudojimo tikslą. Daugeliu atvejų po gimdymo kūdikis yra atiduodamas tėvams, kurių tikslas yra sukurti šeimą, suteikti vaikui saugią aplinką, kurioje jis augtų supamas tėvų meilės ir rūpesčio. Nekonstatavus išnaudojimo tikslo, negalima ir tvirtinti, kad atlygintinė surogacija turi būti kvalifikuojama kaip vaiko pirkimas arba pardavimas. MONSTYTĖ, E. Ar atlygintinė surogacija galima prilyginti prekybai žmonėmis? *Teisės apžvalga*, Vytauto Didžiojo universitetas, Nr. 1 (11), 2014, p. 61–61.

⁶⁴ Pažintis socialiniame tinkle: šešiolikmetį sumanė išvežti į užsienį [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt/news/daily/crime/pazintis-socialiniame-tinkle-sesiolikmeti-sumane-isvezti-i-uzsieni.d?id=69871112>.

⁶⁵ 4th General Report on GRETA's activities. Council of Europe, 1 August 2013 – 30 September 2014 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Gen_Report/GRETA_2015_1_4thGenRpt_en.pdf>.

įtraukiami į įvairius nusikaltimus.⁶⁶ Kadangi prognozuojama, jog ir šiais metais tiek į Lietuvą, tiek ir į kitas Europos valstybes atvyks pabėgėlių šeimos su vaikais, labai sunku numatyti, kiek nepilnamečių taps tokios prekybos aukomis, taip pat tenka pripažinti, jog atsakingos institucijos dar tik svarsto, kokios būtų tinkamiausios kovos bei prevencijos priemonės, esant aptariamai situacijai.⁶⁷

Apibendrinant išdėstyta, galima tvirtinti, jog prekybos vaikais paplitimo mastai rodo nusikalstamo reiškinio globalumą bei atskleidžia susidariusios situacijos sudėtingumą, kadangi, nepaisant augančio nukentėjusiųjų skaičiaus, baudžiamosios atsakomybės našta Lietuvoje patiria vos keletas kaltininkų. Aptartos tendencijos taip pat patvirtina, kad teisės profesionalams ateityje teks keisti esamas ar svarstyti naujas prevencijos priemones bei taikomas šio nusikaltimo tyrimo strategijas, atkreipiant dėmesį ir į tai, kad nemažai iššūkių atneš naujos, detalios dar neanalizuotos prekybos vaikais formos.

1.3. Prekyba vaikais užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose

2005 m. birželio 23 d. nauja Lietuvos Respublikos BK 157 str., numatančio baudžiamąją atsakomybę už vaiko pirkimą arba pardavimą, redakcija buvo priimta, vykdant įsipareigojimus, prisiimtus ratifikavus tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės aktus. Tačiau jau aptartas prekybos vaikais reiškinio latentškumas ir mažas ikiteisminių tyrimų skaičius suponuoja poreikį apsvarstyti įstatyminio reglamentavimo tobulinimo galimybę. Vienas iš šaltinių, kuriuo galėtų remtis įstatymų leidėjas, vertindamas prekybos vaikais reglamentavimo keitimo būtinybę, yra kitų valstybių teisėkūra ir praktika. Tačiau prieš keičiant nacionalinių įstatymus, būtina atlikti lyginamąjį vertinimą ir apsvarstyti, ar rėmimasis užsienio valstybių gerąja patirtimi iš esmės nekeičia valstybėje susiformavusios prekybos vaikais sampratos, ar numatomi pakeitimai yra tikslingi bei ar jie padės garantuoti tinkamą baudžiamosios atsakomybės taikymą.

⁶⁶ Pabėgėliai įkliūna į prekybos žmonėmis verpetus [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.diena.lt/naujienos/pasaulis/ekonomika-ir-politika/pabegeliai-ikliuna-i-prekybos-zmonemis-verpetus-711040>>.

⁶⁷ Europos Komisija remia Europolo, teisėsaugos institucijų, taip pat kitų Europos Sąjungos agentūrų dedamas pastangas sustabdyti prekybą vaikais. Neseniai paskelbtas kvietimas teikti paraiškas dėl Prieglobsčio, migracijos ir integracijos fondo dotacijų kovai su prekyba žmonėmis; vienas iš jame nustatytų prioritetų – išankstinis prekybos vaikais aukų ir nelydimų nepilnamečių, kuriems gresia prekybos žmonėmis pavojus, nustatymas ir apsauga. Europos prieglobsčio paramos biuras planuoja toliau plėtoti esamas geriausios patirties gaires dėl vaiko interesų vertinimo, įskaitant dėl tokių dalykų kaip amžiaus nustatymas, šeimos narių paieška, ypatingų poreikių turinčių asmenų nustatymas ir prekyba vaikais. Toliau bus stengiamasi užtikrinti, kad sienų apsaugos pareigūnai būtų tinkamai išmokyti, kokias procedūras pasienvyje taikyti vaikams. Priedas prie Komisijos komunikato Europos Parlamentui ir Tarybai dėl prioritetinių veiksmų pagal Europos migracijos darbotvarkę įgyvendinimo padėties. Vykdomi veiksmai, kuriais prisidedama prie vaikų migrantų apsaugos. Briuselis, 2016 02 10 COM(2016) 85 final.

Pastebėtina, jog nemažai valstybių renkasi iš pirmo žvilgsnio paprastą išeitį – prekybą vaikais įtvirtina tik kaip kvalifikuojantį prekybos žmonėmis požymį: Prancūzija (225-4-2 str. 1 d.),⁶⁸ Ispanija (177 str. 4 d. b p.),⁶⁹ Vengrija (175/B str. 2 d. b p.),⁷⁰ Graikija (9 str. 3 d. a p.)⁷¹ ir kt. Tačiau tokiu atveju labai didžiulė atsakomybės našta dėl teisingo sprendimo priėmimo yra perkeliama teismui, kadangi jam tenka pareiga savo išaiškinimuose atskleisti sudėties elementų sampratą. Savo ruožtu toks reguliavimas ne visiškai atitinka jau minėtą vaiko interesų apsaugos prioriteto principą, taip pat neatspindi suvokimo, jog nepilnamečiams būdinga kitokia emocinė ir protinė branda, jie pasižymi mažesne fizine ištverme, turi mažiau žinių ir įgūdžių,⁷² kuriam įstatymų leidėjas turėtų skirti didelę reikšmę. Kitose valstybėse, įskaitant ir Lietuvą, baudžiamoji atsakomybė už prekybą vaikais numatyta atskiruose straipsniuose ir ši sudėtis dažnai pati turi kvalifikuojančių požymių. Taigi magistro darbe, pateikiant lyginamąją analizę, šių valstybių išsamesniam teisiniam reguliavimui ir skiriamas pagrindinis dėmesys. Taip pat yra pasirinktos vien Europos Sąjungos valstybės, kadangi glaudžiai susijusi istorinė raida, panašus kultūrinis mentalitetas sąlygoja ir panašų požiūrį į prekybos vaikais reiškinių.

Lietuvoje prekybos vaikais sudėtis įtvirtinta BK XXIII skyriuje „Nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai vaikui ir šeimai“, tačiau tokio reguliavimo varianto negalima laikyti universaliu. Atitinkamos sudėties įtvirtinimas viename arba kitame baudžiamojo įstatymo skyriuje yra reikšmingas, kadangi glaudžiai susijęs su rūšiniu objektu. Rūšinis objektas – tai atitinkama vienu ar keliais teisinių gėrių dalis, saugoma baudžiamojo įstatymo. Būtent remiantis rūšiniu objektu visos nusikaltimų sudėtyje BK specialiojoje dalyje yra suskirstytos į atitinkamus skyrius. Nusikaltimai, kurie skiriasi vienas nuo kito veikos būdu ir pobūdžiu, subjekto požymiais, subjekto psichiniu santykiu su jo daroma veika ir pasekmėmis, gali būti panašūs tuo, kad jais kėsiniama į tą pačią teisinių gėrių grupę.⁷³ Štai, pavyzdžiui, Rumunijoje prekyba nepilnamečiais įtvirtinta skyriuje, kuris numato atsakomybę už nusikaltimus ir deliktus prieš asmens laisvę (angl. *Chapter VI*

⁶⁸ Prancūzijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the French Republic*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

⁶⁹ Ispanijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Kingdom of Spain*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

⁷⁰ Vengrijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Republic of Hungary*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

⁷¹ Graikijos baudžiamasis įstatymas prieš prekybą žmonėmis (angl. *Anti-Trafficking Act of Greece*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 13 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

⁷² DOBRYNINA, M., ŪSELĖ, L. *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo 18-20 metų jaunuoliams Lietuvoje tyrimas*. Teisės institutas, Vilnius, 2012, p. 6; ŠALAŠEVIČIŪTĖ, R. *Vaiko teisės ir pareigos kasdieniniame gyvenime*. Vaiko teisių informacijos centras, Vilnius, 2012, p. 110.

⁷³ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 163–164.

„*Crimes and delicts against the freedom of persons*“),⁷⁴ Ukrainoje – skyriuje, kuris numato baudžiamąją atsakomybę už nusikalstamas veikas prieš asmens laisvę, garbę ir orumą (angl. *Chapter III „Criminal offences against liberty, honour and dignity of a person*“),⁷⁵ Vokietijoje – skyriuje, kuris numato baudžiamąją atsakomybę už nusikaltimus prieš asmens laisvę (angl. *Chapter XVIII „Offences against personal freedom*“).⁷⁶ Tokį reguliavimą galima laikyti aiškesniu ir labiau pagrįstu, kadangi kiekvienu prekybos vaikais atveju pažeidžiama nepilnamečio asmens laisvė, neliečiamybė, taip pat galima kalbėti apie garbės ir orumo sumenkinimą (ypač tais atvejais, kuomet parduoti vaikai verčiami elgetauti, įtraukiami į prostituciją). Kuomet prekybos vaikais objektu laikomi ne vien tik vaiko interesai plačiąja prasme, o taip pat išskiriami laisvė, neliečiamybė, normalus vaiko vystymasis, orumas, tai padeda aiškiau suprasti nusikaltimo esmę, didelę pažeidžiamų vertybių svarbą.

Taigi vienas iš pasiūlymų Lietuvos įstatymų leidėjui galėtų būti vaiko pirkimo arba pardavimo sudėties perkėlimas į XX skyrių „Nusikaltimai žmogaus laisvei“, ypač atsižvelgiant į tai, jog tame skyriuje yra įtvirtinta ir prekybos žmonėmis baudžiamumą nustatanti norma. Remiantis rūšiniu objektu, skyriai BK specialiojoje dalyje yra išdėstyti vertybių svarbos tvarka,⁷⁷ taigi pagal dabartinį reguliavimą atrodo, kad įstatymų leidėjas suaugusiojo pirkimą-pardavimą laiko svarbesniu nei vaiko pirkimą arba pardavimą. Šiuo požiūriu prekybos vaikais vieta BK normų sistemoje yra nelogiška. Kita vertus, bausmė už vaiko pirkimą arba pardavimą yra numatyta griežtesnė nei už prekybą žmonėmis,⁷⁸ o tai reiškia, kad į nukentėjusiojo nuo prekybos vaikais specifiškumą yra atsižvelgiama ir jo interesus bei teises stengiamasi apsaugoti tinkamai. Tokiu atveju normos, kriminalizuojančios prekybą vaikais, perkėlimas į kitą skyrių savaime nebūtinai garantuotų didesnę nusikalstamos veikos prevenciją ar tinkamesnę baudžiamosios atsakomybės taikymą, tai nebent užtikrintų didesnę BK specialiosios dalies normų išdėstymo sistemos stabilumą. Prieš apsisprendžiant tokio pakeitimo naudai, pažymėtina, kad esama ir kitų valstybių, kurios kaip ir Lietuva baudžiamąją atsakomybę už vaiko pirkimą arba pardavimą numato tolimesniame baudžiamojo įstatymo skyriuje nei už

⁷⁴ Rumunijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Republic of Romania*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4616>>.

⁷⁵ Ukrainos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of Ukraine*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7069>>.

⁷⁶ Vokietijos baudžiamasis kodeksas (angl. *German Criminal Code*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7420>>.

⁷⁷ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 164.

⁷⁸ BK 147 str. 1 d. numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo dvejų iki dešimties metų, o 157 str. 1 d. numatyta laisvės atėmimo bausmė nuo trejų iki dvylikos metų.

prekybą žmonėmis, pavyzdžiui, Estija (Vienuoliktas skyrius „Nusikaltimai šeimai ir nepilnamečiams“),⁷⁹ Albanija (Šeštas skyrius „Nusikalstamos veikos prieš vaikus, santuoką ir šeimą“).⁸⁰ Tačiau klausimas dėl vaiko pirkimą arba pardavimą kriminalizuojančios normos perkėlimo į skyrių, kuriame numatyti nusikaltimai žmogaus laisvei, kitoje darbo dalyje bus aptartas plačiau.

Prekybos vaikais objektyvioji pusė daugumoje valstybių išreiškiama panašiais veiksmais – vaiko pirkimas, pardavimas, įgijimas, verbavimas, gabenimas, laikymas nelaisvėje, siūlymas pirkti ar kitaip įgyti ir pan., tačiau ne visų valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose tiksliai nurodomas komercinis elementas (pirkimo-pardavimo sandoris, finansinis pelnymas, kitokios asmeninės naudos siekimas). Airijos teisėje (3 str. 2 d.) numatomas vaiko pirkimas ar pardavimas, taip pat siūlymas pirkti ar parduoti vaiką.⁸¹ Rusijos baudžiamajame įstatyme (152 str. 1 d.) numatytas pirkimo ar pardavimo sandoris,⁸² Vokietijoje (236 str. 1 d.) nurodoma kompensacija arba siekis pasipelnyti.⁸³ Tuo tarpu Rumunijoje (205 str. 1 d.) numatytas išnaudojimas ir alternatyvūs veiksmai, sudarantys objektyviąją pusę, tačiau neminimas nei pirkimo–pardavimo sandoris, nei kitos pasipelnymo galimybės.⁸⁴ Vis tik manytina, jog finansinės ar kitokios asmeninės naudos aspektas turėtų būti apibrėžiamas ar bent jau paminimas ir kiekvienu konkrečiu atveju nustatomas, kadangi tai išskiria prekybą vaikais iš kitų nusikalstamų veikų, nes būtent naudos siekimas parodo, kad baudžiami objektyviąją pusę sudarantys veiksmai, o ne išnaudojimas kaip toks, kuris ir gali sudaryti savarankiškas nusikalstamas veikas.

Lietuvos BK 157 str. nurodomi žinomo ar siekiamo išnaudojimo tikslai – neteisėtas įvaikinimas, išnaudojimas vergijos sąlygomis, prostitucija, pornografija, priverstinis darbas, elgetavimas, nusikalstamų veikų darymas. Tačiau reikia atkreipti dėmesį, kad

⁷⁹ Chapter 11 “Offences against family and minors”. Estijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Republic of Estonia*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.

⁸⁰ Section six „Criminal acts against children, marriage and family“. Albanijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Republic of Albania*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.

⁸¹ Airijos baudžiamosios teisės (prekyba žmonėmis) bilis, 2007 (angl. *Criminal Law (Human Trafficking) Bill of Ireland, 2007*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/5146>>.

⁸² Rusijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Russian Federation*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4408>>.

⁸³ Vokietijos baudžiamasis kodeksas (angl. *German Criminal Code*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7420>>; <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

⁸⁴ Rumunijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Republic of Romania*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4616>>.

tikslų sąrašas nėra baigtinis. Lietuvos mokslininkai (S. Nikartas, O. Fedosiuk) ankstesnę prekybos vaikais nusikaltimo sudėtį kritikavo ir už tai, kad joje buvo numatyti ne visi tarptautinių dokumentų apibrėžimuose įvardijami tikslai, t. y. BK nenumatė vaiko išnaudojimo vergijai ar veiklai, panašiai į vergiją, bei neteisėto įvaikinimo.⁸⁵ Šiuo atveju įstatymų leidėją galima pagirti, kadangi atsižvelgdamas į konstruktyvią kritiką, tarptautinius įsipareigojimus bei kitų užsienio valstybių praktiką, jis, papildydamas normą, minėtuosius tikslus į nusikaltimo sudėtį įtraukė. Tačiau visgi reikia pabrėžti ir tai, kad prekybos vaikais reiškinys yra itin įvairus, nuolat besikeičiantis, todėl, kaip nurodoma ir tarptautiniuose dokumentuose, tiesiog neįmanoma išvardyti visų galimų prekybos vaikais formų. Kita vertus, vien tokių veikų kaip verbavimas, gabenimas, laikymas nelaisvėje, nesant būsimo išnaudojimo požymių, kriminalizavimas taptų itin sudėtingas, kadangi jos iš esmės nelabai kuo skirtingos nuo, pavyzdžiui, neteisėto asmens gabenimo per valstybės sieną ar tiesiog paprasto neteisėto asmens laisvės suvaržymo. Prekyba vaikais tiek kokybiškai, tiek kiekybiškai yra žymiai daugiau apimantis nusikaltimas.

Rumunijos baudžiamajame įstatyme (205 str. 1 d.) kalbama tik apie nepilnamečio asmens išnaudojimą, nenurodant pačių išnaudojimo būdų/formų,⁸⁶ Ukrainos baudžiamojo kodekso straipsnyje, kuris kalba apie prekybą žmonėmis, prie pastabų (149 str. 1 pastaba) yra nurodoma, jog išnaudojimas gali būti suprantamas kaip įvairios seksualinio išnaudojimo formos, pornografijos verslas, priverčiamasis darbas ar paslaugos, vergija, katonga, eksperimentavimas su asmeniu, organų paėmimas, įvaikinimas, siekiant pasipelnyti, įtraukimas į nusikalstamą veiką, panaudojimas karinių konfliktų metu ir pan.⁸⁷ Airijos teisiniame reguliavime, numatant prekybą vaikais, yra nurodyti išnaudojimo tikslai (3 str. 1 d.), vis tik plačiau jie neaiškinami ir neatskleidžiami, tačiau kitame straipsnyje (4 str. 5 d.) numatyta baudžiamoji atsakomybė už prekybą vaikais seksualinio išnaudojimo tikslais, kurie detalčiai išvardijami.⁸⁸ Itin įdomus, išskirtinis ir ganėtinai sudėtingas reguliavimas yra įtvirtintas Vokietijos baudžiamajame kodekse. Straipsnyje, kuris kalba apie prekybą vaikais (236 str. 1 d.), baudžiamoji atsakomybė numatyta tik už savo vaiko, globotinio, įvaikio palikimą su kitu asmeniu už kompensaciją

⁸⁵ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 118; MICKEVIČIUS, D. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitikties Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims ir Europos Sąjungos teisei aspektai. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 129–130.

⁸⁶ Rumunijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Republic of Romania*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4616>>.

⁸⁷ Ukrainos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of Ukraine*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7069>>.

⁸⁸ Airijos baudžiamosios teisės (prekyba žmonėmis) bilis, 2007 (angl. *Criminal Law (Human Trafficking) Bill of Ireland*, 2007) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/5146>>.

ar su tikslu praturtėti. Tačiau straipsniuose (232 str. 3 d. 1 p., 233 str. 1 d., 233a str. 2 d. 1 p.), kuriuose įtvirtinta prekyba žmonėmis, taip pat atskirai numatyta baudžiamoji atsakomybė tuo atveju, jei auka yra vaikas. Reikia pažymėti, jog pirmame straipsnyje kalbama apie asmens išnaudojimą prostitucijai ar kitokiai seksualinei veiklai, o antrame numatyta baudžiamoji atsakomybė už asmens išnaudojimą priverstiniam darbui.⁸⁹ Apibendrinant galima pasakyti, jog abu variantai – tiek išnaudojimo formų nurodymas, tiek ir nenurodymas – yra išimtinai įstatymų leidėjų pasirinkimo variantas, svarbu, jog būtų paisoma tarptautinio reglamentavimo standartų. Pasakyti, kuris iš reguliavimo variantų tinkamesnis, yra itin sudėtinga, tuo labiau, kad, kaip jau minėta, bėgant laikui, sąrašas vis papildoma naujomis formomis. Taigi svarbiausia, jog kuomet įstatyme išnaudojimo formos yra nurodomos, būtų aiškiai pažymėta, kad šis sąrašas nėra baigtinis ar išsamus.

Nors prekybos vaikais sudėtis yra formali, t. y. kilę padariniai nusikalstamos veikos kvalifikavimui reikšmės neturi, tačiau kai kuriose valstybėse sudaromos galimybės į juos atsižvelgti. Rumunijoje kvalifikuota aplinkybė laikoma tai, kad nepilnametis patyrė sunkų sužalojimą, sveikatos ar kūno vientisumo sutrikdymą (205 str. 2 d. d p.), itin kvalifikuota sudėtimi laikomi tokie atvejai, kai asmuo dėl su juo atliekamų ar atliktų veiksmų miršta arba nusižudo (205 str. 3 d.).⁹⁰ Vokietijoje įstatymas numato griežtesnę baudžiamąją atsakomybę, jei kyla pavojus, kad gali būti pakenkta vaiko psichiniam ar emociniam vystymuisi (236 str. 4 d. 2 p.).⁹¹ Ukrainoje kalbama apie pavojaus sukėlimą sveikatai ar gyvybei, kitas sunkias pasekmes (149 str. 2 ir 3 d.).⁹² Rusijoje įstatymų taikytojui taip pat yra numatytas įpareigojimas atsižvelgti į sunkius padarinius bei nepilnamečio mirtį (152 str. 3 d.).⁹³ Lietuvos BK 157 str. 2 dalyje yra numatytas prekybą vaikais kvalifikuojantis požymis – pavojaus nukentėjusio asmens gyvybei sukėlimas. Taigi darytina išvada, kad mūsų įstatymų leidėjas bent iš dalies suteikia galimybę atsižvelgti į sukeltas pasekmes. Darbo autorės nuomone, padarinių, kaip kvalifikuojančio požymio, įtvirtinimas sudėtyje

⁸⁹ Vokietijos baudžiamasis kodeksas (angl. *German Criminal Code*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7420>>; <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

⁹⁰ Rumunijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Republic of Romania*) [interaktyvus] [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4616>>.

⁹¹ Vokietijos baudžiamasis kodeksas (angl. *German Criminal Code*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7420>>; <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

⁹² Ukrainos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of Ukraine*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7069>>.

⁹³ Rusijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Russian Federation*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4408>>.

leidžia diferencijuoti baudžiamąją atsakomybę ir tiksliau įvertinti asmens atliktus veiksmus.

Nemažai skirtumų galima pastebėti, lyginant skirtingų valstybių įstatymuose numatytą nukentėjusiojo amžių. Vienose valstybėse jis apskritai nenurodomas, tiesiog kalbama apie vaiką ar nepilnametį (Rusija, Vokietija),⁹⁴ antroje nurodoma, jog nukentėjusysis neturi būti sulaukęs pilnametystės, t. y. 18 m. amžiaus (Graikija, Airija).⁹⁵ Yra trečia valstybių grupė, kuriose numatomos dvi amžiaus ribos. Rumunijoje griežčiau baudžiama, jei nukentėjusysis nėra sulaukęs 15 m. (205 str. 2 d. a p.), ir truputį švelniau, jei nukentėjusiajam yra nuo 15 iki 18 m. (205 str. 1 d.).⁹⁶ Ukrainoje išskirtos tokios dvi amžiaus grupės – iki 14 m. (149 str. 3 d.), ir iki 18 m. (149 str. 2 d.).⁹⁷ Galima būtų teigti, jog ir Lietuvos BK yra numatytos dvi amžiaus grupės, kadangi, jei nuo vaiko pirkimo arba pardavimo nukentėjęs asmuo yra mažametis, kaltininkui gali būti taikoma griežtesnė atsakomybė (BK 157 str. 2 d.), t. y. nukentėjusio asmens amžius iki 14 m. laikomas kvalifikuojančiu nusikaltimo požymiu. Dviejų amžiaus grupių išskyrimas turi savų plusų, nes tai leidžia įvertinti aplinkybę, jog, pavyzdžiui, 12 ir 17 metų paauglių socialinio, emocinio išsivystymo lygis skiriasi, bei atitinkamai individualizuoti kaltininko atsakomybę. Kita vertus iškyta sunkumų, įrodinėjant, ar kaltininkas tiksliai suvokė/žinojo nepilnamečio amžių. Pakankamai problematiškos yra ir tos situacijos, kuomet kaltininko ir nukentėjusiojo amžius skiriasi nežymiai. Visgi šių klausimų nagrinėjimas priskirtinas detalesnei nusikalstamos veikos sudėties elementų analizei.

Labai įdomus prekybos vaikais reglamentavimo pavyzdys numatytas Estijos baudžiamajame kodekse, kur yra išskirtas atskiras straipsnis, įtvirtinantis baudžiamąją atsakomybę už vaikų pirkimą arba pardavimą (173 str. 1 d.), tačiau normoje neatskleidžiami nei objektyvieji, nei subjektyvieji nusikalstamos veikos požymiai, o tik nurodoma, kad vaikų pirkimas arba pardavimas yra baudžiamas laisvės atėmimu nuo

⁹⁴ Rusijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Russian Federation*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4408>>; Vokietijos baudžiamasis kodeksas (angl. *German Criminal Code*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7420>>; <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

⁹⁵ Airijos baudžiamosios teisės (prekyba žmonėmis) bilis, 2007 (angl. *Criminal Law (Human Trafficking) Bill of Ireland, 2007*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/5146>>; Graikijos įstatymas prieš prekybą žmonėmis (angl. *Anti-Trafficking Act of Greece*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/5389>>.

⁹⁶ Rumunijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Republic of Romania*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4616>>.

⁹⁷ Ukrainos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of Ukraine*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7069>>.

vienerių iki penkerių metų.⁹⁸ Galima daryti prielaidą, jog Estijoje vaiko pirkimo arba pardavimo atveju bausmė yra paskiriama, remiantis šiuo straipsniu, o nusikalstamos veikos sudėtis atitinka įtvirtintąją normoje (133 str.), numatančioje baudžiamąją atsakomybę už prekybą žmonėmis. Vis tik Lietuvoje toks reguliavimas būtų laikomas teisiškai ydingu. Konstitucijos 31 str. yra numatyta, kad bausmė gali būti skiriama ir taikoma tik remiantis įstatymu, t. y. normoje turi būti aiškiai nurodyti visi nusikalstamos veikos požymiai, kurie yra būtini, siekiant asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn. Jei pačioje normoje tokie požymiai nenurodomi, tai ji turi nukreipti į kitą kodekso straipsnį ar kitą įstatymą – blanketinė norma.⁹⁹

Aptariant skirtingų valstybių įstatymuose numatomas bausmes už prekybą vaikais, matyti, kad jos smarkiai skiriasi: Austrija (104a str. 5 d.) – laisvės atėmimo bausmė nuo vienerių iki dešimties metų,¹⁰⁰ Vokietija (236 str. 1 d.) – laisvės atėmimo bausmė ne daugiau kaip penkeriems metams arba bauda,¹⁰¹ Estija (173 str. 1 d.) – laisvės atėmimo bausmė nuo vienerių iki penkerių metų,¹⁰² Rusija (152 str. 1 d.) – privalomieji darbai nuo 180 iki 240 val., pataisos darbai nuo vienerių iki dvejų metų, laisvės apribojimas iki trejų metų arba laisvės atėmimo bausmė iki penkerių metų,¹⁰³ Rumunija (205 str. 1 d.) – laisvės atėmimo bausmė nuo trejų iki dvylikos metų ir kai kurių teisių apribojimas,¹⁰⁴ Ukraina (149 str. 2 ir 3 d.) – laisvės atėmimo bausmė nuo penkerių iki dvylikos metų (jei nepilnametis yra nuo 14 iki 18 m.) arba laisvės atėmimo bausmė nuo aštuonerių iki penkiolikos metų (jei nepilnametis nėra sulaukęs 14 m.), taikomos kartu su turto

⁹⁸ Estijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Republic of Estonia*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.

⁹⁹ BK nuostatos (2 str. 1 ir 2 d.) pabrėžia baudžiamojo įstatymo svarbą baudžiamajai atsakomybei atsirasti. Šis įstatymas, viena vertus, turi būti visiems pakankamai aiškus, kad galėtų daryti prevencinį poveikį nusikalsti linkusiems asmenims. Kita vertus, kai prireikia taikyti jį tiems asmenims, kurie nusikalstamas veikas vis dėlto padarė, baudžiamoji justicija privalo turėti maksimaliai tikslus tokių veikų teisinio vertinimo standartus – būtiną teisingumo vertinimo prielaidą. BIELIŪNAS, E. Baudžiamojo įstatymo blanketinės dispozicijos ir jų taikymas kvalifikuojant nusikalstamas veikas. In *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012, p. 114.

¹⁰⁰ Austrijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Republic of Austria*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.

¹⁰¹ Vokietijos baudžiamasis kodeksas (angl. *German Criminal Code*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7420>>; <<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

¹⁰² Estijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Republic of Estonia*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą: <www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>.

¹⁰³ Rusijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Russian Federation*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4408>>.

¹⁰⁴ Rumunijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Republic of Romania*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4616>>.

konfiskavimu arba atskirai,¹⁰⁵ ir t.t. Atsižvelgiant į paminėtus bausmių dydžius, Lietuvoje numatytas reguliavimas, kai už vaiko pirkimą arba pardavimą kaltininkui gali būti paskiriama laisvės atėmimo bausmė nuo trejų iki dvylikos metų (BK 157 str. 1 d.), laikytinas pakankamai represyviu. Vis tik, darbo autorės nuomone, bausmių griežtinimas ar švelninimas prekybos vaikais mastų tiesiogiai įtakoti negali, kur kas veiksmingesnis būtų prevencijos priemonių, kurios aptariamos trečioje darbo dalyje, taikymas.

Pateikti pavyzdžiai leidžia teigti, jog teisinis prekybos vaikais reguliavimas Lietuvoje turi ištis daug panašumų su aptartų užsienio šalių baudžiamuosiuose įstatymuose numatytais sudėtimis, tačiau vis tik esama ir tam tikrų skirtumų, kurie leidžia įstatymų leidėjui apsvarstyti atitinkamas teisėkūros tobulinimo šioje srityje kryptis.

¹⁰⁵ Ukrainos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of Ukraine*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7069>>.

2. PREKYBOS VAIKAIS KRIMINALIZAVIMAS LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMAJAME KODEKSE

2.1. Tarptautinių teisės aktų įtaka prekybos vaikais kriminalizavimui nacionalinėje teisėje

XX a. antroje pusėje tarptautinė bendruomenė skyrė ypatingą dėmesį vaiko teisių apsaugai, atitinkamai ir žmogaus teisėms apskritai. Taigi buvo priimta daug reikšmingų tarptautinių dokumentų, tačiau magistro darbe nagrinėjamai temai svarbiausi yra tie, kuriuose pateikiami mažiau ar daugiau informatyvūs prekybos žmonėmis apibrėžimai,¹⁰⁶ ypač, jei juose užsimenama ir apie prekybą vaikais.

Išskirti reikėtų 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją (toliau vadinama – Konvencija), kuria valstybės buvo įpareigosotos ginti vaikus nuo visų įmanomų seksualinio išnaudojimo ir seksualinio suvedžiojimo formų.¹⁰⁷ Uždraudžiama versti vaiką užsiimti prostitucija ar kita neteisėta seksualine veikla ir visiškai nesvarbu, ar tai buvo padaryta paties vaiko iniciatyva, ar vaikas dėl tam tikrų aplinkybių sutiko būti taip išnaudojamas, ar buvo panaudota prievarta ir pan.¹⁰⁸ Šioje Konvencijoje vaiku laikomas asmuo iki 18 m. amžiaus.¹⁰⁹ Atkreiptinas dėmesys, kad dauguma XX a. antroje pusėje priimtų tarptautinių susitarimų, kurie visiškai ar bent iš dalies buvo skirti vaiko teisių apsaugai, labiausiai išskyrė būtent vaiko apsaugą nuo išnaudojimo seksualiniais tikslais.

Vienu svarbiausiu ir šiuolaikiškiausiu tarptautiniu kovos su prekyba žmonėmis aktu laikomas 2000 m. lapkričio 15 d. priimtas JT konvenciją prieš tarptautinį nusikalstamumą papildantis protokolas „Dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja“¹¹⁰ (toliau – Palermo protokolas). Galima sakyti, kad šis universalus dokumentas suformulavo baigtinę prekybos žmonėmis sampratą, kuri sujungė beveik visus ankstesnių tarptautinių dokumentų apibrėžimus, akumuliuojo įvairių tarptautinių organizacijų požiūrį į problemą.¹¹¹ Protokole pateikta išsamiausia, apimanti įvairias išnaudojimo ir prievartos formas, prekybos žmonėmis definicija. Remiantis Palermo protokolo 3 straipsniu, prekyba žmonėmis yra „žmonių verbavimas, pervežimas,

¹⁰⁶ FEDOSIUK, O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 71.

¹⁰⁷ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501.

¹⁰⁸ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 108.

¹⁰⁹ JT vaiko teisių Konvencija neįpareigoja valstybių įtvirtinti joje numatytos vaiko sąvokos (atsižvelgiant į tai, kad įvairios valstybės pasižymi skirtingomis kultūrinėmis ir teisinėmis tradicijomis, skirtingai suprantama ir vaiko sąvoka). Ši konvencija tiesiog numato normas, kurios taikomos asmenims iki 18 m. ir kurie tik Konvencijos prasme laikomi vaikais.

¹¹⁰ 2000 m. lapkričio 15 d. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 49-2166.

¹¹¹ FEDOSIUK, O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 74.

perdavimas, slėpimas ar jų priėmimas gąsdinant, panaudojant jėgą ar kitas prievartos, grobimo, apgaulės, sukčiavimo formas, piktnaudžiaujant padėtimi ar pažeidžiamumu arba mokant ar priimant pinigus ar kitą naudą, kad būtų gautas kito tą žmogų kontroliuojančio asmens sutikimas siekiant išnaudoti“. Taigi ši universali prekybos žmonėmis samprata sieja reiškinį ne vien su vienos lyties asmens išnaudojimu prostitucijos tikslams, bet ir su kitomis visuomeninio gyvenimo sritimis, kuriose gali būti prekiaujama žmonėmis.¹¹² Palermo protokole nurodoma, jog vaikų verbavimo, pervežimo, perdavimo, slėpimo ar priėmimo išnaudojimo tikslais veika bus kvalifikuojama kaip prekyba žmonėmis ir tada, kai prieš vaikus nenaudojamos jokios prievartos priemonės.¹¹³ Taigi prekyba vaikais yra suprantama kaip specifinis nusikaltimas prekybos žmonėmis atžvilgiu.

2002 m. liepos 19 d. priimtu Europos Sąjungos teisės aktu – Europos Sąjungos Tarybos pamatiniu sprendimu (toliau – Pamatinis sprendimas)¹¹⁴ – nebuvo siekiama iš esmės modifikuoti Palermo protokole suformuluotas nuostatas. Kaip teigiama Pamatinio sprendimo preambuleje – svarbų Jungtinių Tautų darbą turėjo papildyti Europos Sąjungos darbas. Atsižvelgiant į tai, Pamatinio sprendimo 1 str. 1 dalyje iš esmės atkartojamas Palermo protokole pateiktas prekybos žmonėmis apibrėžimas.¹¹⁵ Jame papildomai minimi tik keitimasis to asmens valdymu (kontrole) arba valdymo (kontrolės) perleidimas.¹¹⁶ Pamatiniame sprendime pabrėžiama, kad jei straipsnyje, apibrėžiančiame prekybą žmonėmis, minimas elgesys yra susijęs su vaiku, ši veika turėtų būti baudžiama kaip prekyba žmonėmis, net ir nesant valios palenkimo metodų.¹¹⁷ Būtina paminėti, jog Pamatinis sprendimas buvo pakeistas Europos Parlamento ir Tarybos direktyva, kurioje pateiktas prekybos žmonėmis apibrėžimas praktiškai sutampa su Pamatinio sprendimo

¹¹² BOLZANAS, D., DRAKŠIENĖ, A. Prekybos žmonėmis samprata. *Teisė*, 2004, Nr. 53, p. 42.

¹¹³ 2000 m. lapkričio 15 d. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 49-2166.

¹¹⁴ 2002 m. liepos 19 d. Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas dėl kovos su prekyba žmonėmis Nr. 2002/629/TVR. Specialusis leidimas, 2004 m. gruodžio 30 d., Nr. 1 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=38186&Condition2>>.

¹¹⁵ MICKEVIČIUS, D. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitikties Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims ir Europos Sąjungos teisei aspektai. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 125.

¹¹⁶ 2002 m. liepos 19 d. Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas dėl kovos su prekyba žmonėmis Nr. 2002/629/TVR. Specialusis leidimas, 2004 m. gruodžio 30 d., Nr. 1 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=38186&Condition2>>.

¹¹⁷ MICKEVIČIUS, D. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitikties Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims ir Europos Sąjungos teisei aspektai. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 125.

sąvoka, išskyrus tai, jog į projekto apibrėžimą įtraukiamas papildomas išnaudojimo elgetavimui požymis, itin būdingas prekybai vaikais.¹¹⁸

Reikia pažymėti, jog tiek Palermo protokole, tiek Pamatiniame sprendime ir jį pakeitusioje direktyvoje nėra išskirta prekybos vaikais sąvoka. Ji pateikiama kaip prekybos žmonėmis sąvokos elementas. Tačiau prekyba vaikais vykdoma specifinėmis formomis, kurios nėra būdingos prekybai suaugusiaisiais (pvz., neteisėtas įvaikinimas, vaikų pornografija ir pan.). Kita vertus, net ir tos pačios išnaudojimo formos prekybos vaikais atveju išsiskiria savo specifika, verbavimo būdais, išnaudojimo pobūdžiu.¹¹⁹

Tarptautinį teisinį prekybos vaikais apibrėžimą pateikia Konvencijos fakultatyvinio protokolo dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos (toliau – Fakultatyvinis protokolas) 2 str. a) punktas: „vaikų pardavimas – tai bet koks veiksmas ar sandoris, kai koks nors asmuo ar grupė asmenų perduoda vaiką kitam asmeniui už piniginių ar koki kitokį atlygį“.¹²⁰ Lyginant su Palermo protokolo ir Pamatinio sprendimo apibrėžimais, Fakultatyviniame protokole nėra numatytos verbavimo veiklos, taigi objektyviųjų požymių prasme apibrėžimas yra siauresnis. Tačiau Fakultatyviniame protokole numatyta prekybos vaikais neteisėto įvaikinimo tikslu forma, kuri nuo kitų formų skiriasi tuo, jog nėra išnaudojimo tikslo, o draudžiamas pats nelegalus sandoris.¹²¹

Nepaisant tarptautiniuose ir Europos Sąjungos dokumentuose pateiktų prekybos žmonėmis ir vaikais apibrėžimų išsamumo ir pakankamo išbaigtumo, vis tik kaltininkai baudžiamojon atsakomybėn yra traukiami, remiantis nacionalinėje teisėje įtvirtinta prekybos vaikais sudėtimi. Taigi būtina išanalizuoti, ar minėtų dokumentų nuostatos yra perkeltos į Lietuvos baudžiamąjį įstatymą. Taip pat svarbu, ar įstatymų leidėjas vaiko pirkimo arba pardavimo normoje baudžiamosios atsakomybės ribas išplėtė ar susiaurino. Atsakymai į šiuos klausimus padeda išsiaiškinti, kaip yra vykdomi prisiimti tarptautiniai įsipareigojimai.¹²²

¹¹⁸ 2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos Nr. 2011/36/ES, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą Nr. 2002/629/TVR. Europos Sąjungos oficialus leidinys, L 101, t. 54, 2011 m. balandžio 15 d.

¹¹⁹ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 112.

¹²⁰ 2000 m. gegužės 25 d. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 108-4037.

¹²¹ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 112–113.

¹²² Pagal Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 35 str. valstybės dalyvės imasi visų reikiamų priemonių nacionaliniu, dvišaliu ir daugiašaliu lygiu siekdamos užkirsti kelią vaikų grobimui, prekybai arba jų kontrabandai, nesvarbu, kokiems tikslams ir kokia forma. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501. „2005 m. birželio 23 d. priimta nauja vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo straipsnio (BK 157 str.) redakcija, kuria Lietuvos įstatymų leidėjas siekė įgyvendinti minėtų tarptautinių dokumentų – Palermo protokolo, Vaiko teisių konvencijos papildomo protokolo ir Europos Sąjungos Tarybos pamatinio sprendimo reikalavimus.“. NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo

2.2. Prekybos vaikais sudėties analizė

Remiantis BK 2 str. 4 d., „pagal baudžiamąjį įstatymą atsako tik tas asmuo, kurio padaryta veika atitinka baudžiamojo įstatymo numatytą nusikaltimo ar baudžiamojo nusižengimo sudėtį“. Ši įstatymo nuostata atspindi vieną pamatinių baudžiamosios teisės principų – *nullum crimen sine lege*.¹²³ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje taip pat ne kartą yra pabrėžęs, jog „veika nėra nusikalstama, jeigu tai nėra numatyta įstatyme“.¹²⁴ Vis tik reikia pažymėti, jog nusikalstamos veikos sudėtis nėra materialaus gyvenimo reiškiny, tai dirbtinis konstruktas – abstrakcijos rezultatas.¹²⁵ Tačiau sudėties analizė yra vienintelė galimybė įvertinti tikrovėje padarytą veiką ir nustatyti, ar ji yra pavojinga bei priešinga teisei. Taigi galima drąsiai tvirtinti, jog nusikalstamos veikos sudėtis yra būtina kvalifikavimo prielaida,¹²⁶ o tuo pačiu ir baudžiamosios atsakomybės pagrindas.¹²⁷ Nepaisant to, pats BK sudėties sampratos turinio neatskleidžia, tačiau mokslinėje literatūroje dažniausiai apibrėžiama, jog nusikalstamos veikos sudėtis yra baudžiamajame įstatyme numatytų objektyvių ir subjektyvių požymių visuma.¹²⁸ Todėl kvalifikuojant veiką kaip nusikalstamą yra būtina inkriminuoti ne vieną ar dalį konkrečios nusikalstamos veikos sudėties požymių, o jai būdingų požymių visumą.¹²⁹ Nusikalstamos veikos sudėties reikšmė parodo, jog prekybos vaikais reiškinio analizės negalėtume laikyti išbaigta be išsamios BK 157 str. įtvirtintos vaiko pirkimo arba pardavimo sudėties analizės.

Tačiau prieš pereinant prie nusikaltimo sudėties analizės, būtina aptarti magistro darbo ir BK 157 str. pavadinimų skirtumus, kadangi magistro darbo pavadinime vartojamas „prekybos vaikais“ terminas, o baudžiamajame įstatyme „vaiko pirkimo arba pardavimo“ terminas. Pagal Dabartinės lietuvių kalbos žodyną sąvoka „prekyba“ yra

teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 114. *Past.* – dabar galioja 2012 m. liepos 13 d. BK 157 str. redakcija.

¹²³ VERŠEKYS, P. *Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2013, p. 23.

¹²⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2014 m. kovo 18 d. nutarimas Dėl baudžiamosios atsakomybės už genocidą. *Teisės aktų registras*, 2014, Nr. 3226; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Dėl privataus kaltinimo ir dėl asmens, kurio atžvilgiu atsisakyta kelti baudžiamąją bylą, teisės apskusti prokuroro nutarimą. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254; Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas Dėl Valstybės tarnybos. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 181-6708.

¹²⁵ *Ibid.*

¹²⁶ BIELIŪNAS, E. Oficialusis nusikalstamų veikų kvalifikavimas ir jo prielaidos. *Jurisprudencija*, 2004, t. 60 (52), p. 35.

¹²⁷ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Antroji pataisyta ir papildyta laida*. Vilnius, Justitia, 2009, p. 107.

¹²⁸ PAVILONIS, V., et al. *Baudžiamoji teisė: bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 149.

¹²⁹ VERŠEKYS, P. *Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2013, p. 25.

suprantama kaip ūkinė veikla, susijusi su prekių pirkimu ir pardavimu.¹³⁰ Taigi prekybą sudaro tiek pirkimas, tiek pardavimas. Taip pat būtina atkreipti dėmesį, jog, atliekant BK 157 str. numatytus alternatyvius veiksmus, auka patenka į kito asmens kontrolę.¹³¹ Kitais žodžiais tariant, auka yra disponuojama, t. y. su nukentėjusiu žmogumi elgiamasi kaip su daiktu,¹³² jis tampa objektu. Šie teiginiai tik patvirtina, jog prekyba vaikais apima vaiko pirkimą arba pardavimą. Atitinkamas magistro darbo pavadinimas, inkorporuojant terminą „prekyba vaikais“, buvo pasirinktas, kadangi, visų pirma, norėta pažymėti, jog ir pačioje nusikaltimo sudėtyje yra numatyta daugiau alternatyvių veiksmų, o ne vien vaiko pirkimas ar pardavimas (pavyzdžiui, verbavimas, gabenimas, laikymas nelaisvėje ir t. t.), o antra, kaip jau aptarta ankstesnėje darbo dalyje, prekybos vaikais reiškinytis tikrovėje kokybiškai yra žymiai platesnio turinio, nei atskleista BK 157 str. įtvirtintoje normoje.

2.2.1. Objektas ir nukentėjusysis

Svarbiausias veiksnys, anot V. Piesliako, lemiantis žmogaus poelgio pavojingumą bei vertinimą, remiantis baudžiamuoju įstatymu, yra vertybės, kurioms šis poelgis daro žalą ir kelia pavojų.¹³³ Todėl vertingiausi, labiausiai branginami gėriai tampa baudžiamosios teisinės apsaugos objektais.¹³⁴

S. Nikartas savo straipsnyje prekybos vaikais sudėties objektui suteikia išskirtinę reikšmę ir tvirtina, jog tai yra pagrindinis požymis, kuris lemia prekybos vaikais nusikaltimo specifiškumą.¹³⁵ BK komentare nurodoma, jog analizuojamos nusikalstamos veikos objektas yra normalus vaiko vystymasis, jo laisvė, neliečiamybė, taip pat vaiko šeimos interesai.¹³⁶ Atsižvelgiant į tokį objekto įvardijimą, K. Grinevičiūtė iškelė labai aktualų objekto apibrėžimui klausimą – ar baudžiamąja teisine tvarka yra ginamos tik vaiko teisės, ar ir vaiko interesai. Galima teigti, jog atsakymą į šį klausimą yra pateikęs LAT senatas 1999 m. gruodžio 31 d. nutarime „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant įvaikinimo bylas“ – vaiko interesai pirmiausia yra įstatymuose numatytos jo

¹³⁰ KEINYS, S., *et al. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006, p. 593.

¹³¹ MICKEVIČIUS, D. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitiktis Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims ir Europos Sąjungos teisei aspektai. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p.127.

¹³² SARAPAS, R., ŠAKOČIUS, A. *Lietuvos teismų praktika prekybos žmonėmis bylose*. Studija atlikta, remiantis nukentėjusiųjų bylomis Lietuvos Respublikos teismuose 2006-2013 m. Lietuvos Caritas, Kaunas, 2015, p. 8.

¹³³ PIESLIAKAS, V. *Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį*. Vilnius: Atviros Lietuvos Fondas, 1996, p. 57.

¹³⁴ PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Antroji pataisyta ir papildyta laida*. Vilnius, Justitia, 2009, p. 222-223.

¹³⁵ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 120.

¹³⁶ ABRAMAVIČIUS, A., *et al. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentarai. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 204.

teisės bei galimybė šias teises įgyvendinti konkrečioje situacijoje.¹³⁷ Baudžiamasis įstatymas saugo konkretų teisinį gėrį, o ne siekį pasinaudoti juo. Kiekvienos teisės tikslas yra interesų patenkinimas, taigi, ginant teisę, nereikia įrodyti, kad buvo pažeisti vaiko interesai, nes, saugodami vaiko teisę, iš tikrųjų saugome ir vaiko interesą, kuriam patenkinti ji buvo suteikta.¹³⁸ Remdamasi šia nuostata, K. Grinevičiūtė išskyrė, kurių vaiko teisių apsaugą numato BK XXIII skyrius:

- 1) vaiko teisė gyventi su tėvais ir augti šeimoje;
- 2) vaiko apsauga nuo informacijos, darančios žalą vaiko sveikatai, dvasiniam ir doroviniam vystymuisi;
- 3) vaiko teisė į tinkamas gyvenimo sąlygas ir jo išlaikymo užtikrinimą;
- 4) vaiko teisė būti apsaugotam nuo seksualinio išnaudojimo.¹³⁹

Iš to, kas aptarta, galima daryti išvadą, jog bendrąją prasme vaiko pirkimo arba pardavimo objektas yra šiek tiek platesnis nei nurodyta BK komentare – vaiko teisės ir interesai. Tuo tarpu šeima nėra teisės subjektas, turintis teisių ir pareigų, kuriam būtų adresuojamos baudžiamosios teisės normos. Nors šeima yra vienas iš vaiko egzistavimo pagrindinių šaltinių, tačiau padarius nusikalstamą veiką, numatytą BK XXIII skyriuje, pažeidžiamos teisės ir interesai konkrečių žmonių, šiuo atveju vaiko. Todėl, kai šeima nebeatlieka savo funkcijų, pažeidžia ir neužtikrina vaiko teisių ir interesų, baudžiamoji teisė turi numatyti specialią apsaugą vaikams, o ne šeimai, t. y. teikti prioritetą vaikui.¹⁴⁰ Tai reiškia, kad šeimos interesai BK 157 str. prasme yra papildomas objektas.

Jau pateikiant lyginamąją analizę, buvo aptarta, kad daugumos valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose prekyba vaikais yra įtvirtinta skyriuje, kurio rūšinis objektas yra laisvė. Tokį įstatymo pakeitimą būtų galima apsvarstyti ir Lietuvoje. Viena vertus, kaip jau pažymėta, prekyba vaikais yra kėsiamasi į vaiko teises, o šeima vis tik lieka antroje vietoje. Toks suvokimas atskleidžia, kad, prekiaujant vaikais, neteisėtai yra disponuojama nepilnamečiu asmeniu. Nukentėjusysis patenka ar jau yra faktinėje kaltininko kontrolėje, tuo siekiant šią priklausomybę panaudoti išnaudojimo tikslais.¹⁴¹ Taigi vienas ryškiausių prekybos vaikais kontrolės momentų yra ilgalaikis poveikis nukentėjusiajam, kuomet į kaltininko rankas pereina sprendimas dėl vaiko laisvės. Antra, XX skyriuje, draudžiančiame nusikaltimus laisvei, yra ir straipsnis, numatantis

¹³⁷ 1999 m. gruodžio 31 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 24 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant įvaikinimo bylas“.

¹³⁸ GRINEVIČIŪTĖ, K. Vaikas ir šeima kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės. *Jurisprudencija*, 2007, 8 (98), p. 84.

¹³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰ *Ibid.*, p. 86.

¹⁴¹ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 160.

baudžiamąją atsakomybę už prekybą žmonėmis. Šių dviejų straipsnių įtvirtinimas viename skyriuje sąlygotų didesnę nuoseklumą, taip pat parodytų, jog, nepaisant ne mažai panašumų tarp prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo, vis tik šie nusikaltimai turi esminių skirtumų, kurie neleidžia jų tapatinti. Ir trečia, toks pakeitimas nelemtų būtinybės iš naujo peržiūrėti ir keisti viso BK struktūrą. Tačiau, prieš perkeliant vaiko pirkimo arba pardavimo sudėtį į XX skyrių, reikėtų apsvarstyti, ar toks pakeitimas yra būtinas, tikslingas, o svarbiausia, ar neabejotinai padės užtikrinti tikslesnę šios nusikalstamos veikos kvalifikavimą bei garantuos atsakomybės neišvengiamumą atsakingiems asmenims. Darbo autorės nuomone, prieš apsisprendžiant dėl įstatymo pakeitimų, negalima pamiršti, jog dabartinis objekto apibrėžimas užtikrina supratimą, kad yra pažeidžiama žymiai daugiau vaiko teisių, o ne vien jo laisvė, taip pat pabrėžia nusikalstamos veikos didesnę pavojingumą, kadangi kėsinimasis nukreiptas į specifinio nukentėjusiojo teises.

BK 157 str. 1 dalyje numatytos veikos nukentėjusiuoju yra vaikas. Tiek remiantis tarptautiniais dokumentais, tiek rekomendacijomis,¹⁴² vaiku yra laikomas asmuo, neturintis 18 metų. Jei nukentėjęs yra mažametis, tai veika kvalifikuojama pagal BK 157 str. 2 dalį.¹⁴³ Anksčiau prekybos vaikais nusikaltimo nukentėjusiuoju buvo laikomas tik mažametis, o jei asmeniui daugiau nei 14 m., tai, esant visiems kitiems būtiniais požymiais, veika buvo kvalifikuojama kaip prekyba žmonėmis pagal BK 147 straipsnį.¹⁴⁴ Tikėtina, jog viena iš priežasčių, kodėl dar ir šiandien kartais būna sudėtinga nubrėžti ribą, skiriančią prekybą žmonėmis ir prekybą vaikais, yra ta, jog ilgą laiką esmiu skirtumu buvo tik aukos amžius.

Teisės aktai teismų, sprendžiant dėl veikos kvalifikavimo kaip vaiko pirkimo arba pardavimo, neįpareigoja atsižvelgti daugiau į jokių kitus nukentėjusiajam būdingus požymius. Tačiau pastebėtina, jog patys teismai kartais aptaria vaikams būdingas savybes, padedančias kaltininkams įgyvendinti suplanuotą nusikaltimą. Pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismas vienoje byloje, pasisakydamas dėl nepilnametės nukentėjusiosios, nurodė, jog *„jos individualūs psichologiniai ypatumai pasireiškė žemais intelektualiais gebėjimais <...>; nebrandi, naivi, patikli, emociškai priklausoma asmenybė, pervertina jai aplinkinių rodomą dėmesį <...>, pasitikėjo įtariamaisiais, laikė juos savo draugais, pavėluotai suprato atliktų veiksmų grėsmę, laiku neįvertino galimų jų*

¹⁴² 2015 m. gruodžio 17 d. Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijos. *Teisės aktų registras*, 2015, Nr. 20631.

¹⁴³ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 206.

¹⁴⁴ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 116.

pasekmių, todėl ji negalėjo šiems veiksams aktyviai priešintis“.¹⁴⁵ Tokių aplinkybių įvertinimas laikytinas teigiamu, kadangi atskleidžiama nukentėjusio asmens padėtis, priežastys, galimai turėjusios įtakos kaltininkų veikimo būdui. Tačiau tokių aplinkybių nereikėtų laikyti neigiamai charakterizuojančių nukentėjusį ar tuo labiau leidžiančių švelninti kaltininkų atsakomybę. Nagrinėtoje byloje Lietuvos apeliacinis teismas pažymėjo, kad „*M. M. nukentėjo nuo nuteistųjų A.Č. ir V.R. nusikalstamo veikimo, tačiau tam įtakos turėjo ir itin neapdairus nukentėjusiosios elgesys. <...> ji, būdama 17 metų amžiaus, gyvendama ne asocialioje šeimoje, pabėgo iš namų, vengė bendrauti su motina, mėnesiais neidavo į mokyklą, nesimokė ir nedirbo, gyvendavo atsitiktiniuose butuose su žymiai vyresniais vyrais. Nukentėjusioji, žinodama, kad yra gabenama į Londoną užsiimti prostitucija, pati nesiėmė jokių priemonių, kad išvengtų tokio užsiėmimo*“.¹⁴⁶ Aptariant nusikaltimo kvalifikavimą pagal BK 157 str., tokios aplinkybės neturėtų įtakoti teismo vertinimo, skiriant bausmę ar apskritai sprendžiant dėl įtariamųjų kaltės, ypač atsižvelgiant į tai, jog jos nėra vaiko pirkimo arba pardavimo sudėties būtinieji požymiai.

2.2.2. Objektyvioji pusė

Objektyvioji nusikaltimo pusė – tai išorinė pavojingo kėsینimosi, kuriuo pažeidžiami baudžiamojo įstatymo saugomi teisiniai gėriai, pasireiškimo pusė.¹⁴⁷ Būtent pagal objektyviąją pusę mes skiriame vienus nusikaltimus nuo kitų, todėl ji visada aprašoma BK specialiosios dalies straipsnių dispozicijose.¹⁴⁸ Vaiko pirkimo arba pardavimo normos dispozicijoje objektyviosios pusės požymiai yra nurodyti labai detalai: siūlė pirkti, siūlė kitaip įsigyti, pardavė, pirkė, kitaip perleido, kitaip įgijo, verbavo, gabenė, laikė nelaisvėje.¹⁴⁹ Taigi vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčiai konstatuoti pakanka ir tuo pačiu būtina nustatyti bent vieną iš paminėtų alternatyvių nusikalstamų veiksmų.¹⁵⁰

¹⁴⁵ Panevėžio apygardos teismo 2014 m. gruodžio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-122-511/2014.

¹⁴⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. birželio 9 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-58/2011.

¹⁴⁷ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2003, p. 170.

¹⁴⁸ PIESLIAKAS, V. *Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį*. Vilnius: Atviros Lietuvos Fondas, 1996, p. 68.

¹⁴⁹ Šie požymiai yra praktiškai perrašyti iš Palermo protokole nurodyto prekybos žmonėmis apibrėžimo. Verbavimo sąvokos sutampa, gabenimas apima pervežimą. Savo turiniu sutampa patį sandorį apibūdinančios veikos: perdavimas ir priėmimas (Palermo protokole) bei pardavimas ir perleidimas, pirkimas ir įgijimas BK. NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 117. BK normoje nėra nurodytas slėpimas, tačiau, O. Fedosiuko nuomone, galime teigti, jog šią veiką apima laikymas nelaisvėje. FEDOSIUK, O. Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 8 (98), p. 55.

¹⁵⁰ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 205.

Iš pirmo žvilgsnio visi paminėti alternatyvūs veiksmai atrodo nesudėtingai suprantami, tačiau vis tik praktikoje tam tikrų keblumų kyla. Pirmiausia atkreiptinas dėmesys, jog dabar galiojančiame BK baudžiamoji atsakomybė yra numatyta ne vien tik už tiesioginius vaiko įgijimo ar perleidimo sandorius (pvz., vaiko pardavimas ar pirkimas), bet ir veiksmus, kuriais siekiama sudaryti tokį sandorį (siūlymas pirkti ar kitaip įgyti vaiką, verbavimas), taip pat veiksmus, užtikrinančius ar palengvinančius vaiko įgijimą ar perleidimą (laikymas nelaisvėje, gabenimas). Remiantis ankstesne BK 157 str. redakcija, siūlymas pirkti ar kitaip įgyti vaiką, verbavimas ar gabenimas, jei šie veiksmai atlikti iki asmens įgijimo ar perdavimo momento, buvo kvalifikuojami kaip pasikėsinimas padaryti vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimą.¹⁵¹ Taigi dabartinė sudėtis apima daugiau veikų, tačiau kyla klausimas dėl galimybės išskirti pasikėsinimo stadiją (BK 22 str.) ir taip pat dėl galimybės savanoriškai atsisakyti daromos nusikalstamos veikos (BK 23 str.).

Kadangi verbavimas, siūlymas pirkti ar kitaip įgyti vaiką, gabenimas, laikymas nelaisvėje sudaro atskirus objektyviosios pusės veiksmus, kurie laikomi baigtu nusikaltimu, lieka neaišku, ar vaiko pirkimo arba pardavimo atveju yra įmanomas pasikėsinimas. Atsižvelgiant į tai, jog nusikaltimo baigtumui nustatyti nebūtina, kad nukentėjusysis būtų, pavyzdžiui, užverbuotas, o pakanka vien paties verbavimo proceso,¹⁵² tenka pripažinti, kad galimybės kvalifikuoti veiką kaip pasikėsinimą susiaurėjo. Mokslininkų manymu, pasikėsinimu reikėtų laikyti tokius atvejus, kuomet ikiteisminio tyrimo pareigūnai atskleidžia prekybą žmonėmis arba prekybą vaikais, taikydami nusikalstamos veikos imitacijos modelį, t. y. įtraukdami nusikaltėlius į tariamą sandorį.¹⁵³ Tokia pozicija yra grindžiama argumentu, jog žmogaus pirkimo-pardavimo sandoris, taikant nusikalstamos veikos imitacijos modelį, yra kontroliuojamas teisėsaugos institucijų pareigūnų ir nėra realus – kaltininkas tik įsivaizduoja, jog išnaudojimo tikslais perka žmogų, nors iš tikrųjų tokios galimybės neturi.¹⁵⁴ Tačiau atliktų veiksmų, net ir taikant nusikalstamos veikos imitacijos modelį, nereikėtų laikyti pasikėsinimu tuomet, kai kaltininkai sulaikomi, parduodantys tariamiems pirkėjams užverbuotas moteris ar

¹⁵¹ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 117–118.

¹⁵² GUTAUSKAS, A. Prekybos žmonėmis baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumai Lietuvos teismų praktikoje. *Verslo ir teisės aktualijos*, 2009, t. 3, p. 146.

¹⁵³ FEDOSIUK, O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 79.

¹⁵⁴ FEDOSIUK, O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 80; FEDOSIUK, O. Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 8 (98), p. 60.

gabenantys tokias moteris į užsienį,¹⁵⁵ nes šie veiksmai pagal BK 157 str. įtvirtintos sudėties objektyviają pusę turi būti laikomi baigtu nusikaltimu.

Kita vertus, pozicija, jog, taikant nusikalstamos veikos imitacijos modelį, kaltininko atliekami veiksmai turi būti kvalifikuojami kaip pasikėsinimas yra kritikuotina. Visų pirma, tokio modelio taikymas neturi reikšmės momentui, nuo kurio nusikalstama veika yra laikoma baigta. Tuo tarpu parengtinių stadijų (rengimasis, pasikėsinimas) išskyrimas kiekvienoje konkrečioje veikoje priklauso nuo momento, kada veika laikoma baigta, t. y. veika formali ar materiali. Doktrinoje susiformavusi pozicija, jog pasikėsinimas paprastai negalimas nusikalstamosiose veikose, apibūdintose formaliomis sudėtimis, kuriose jau pirmo veiksmo ar bet kurio iš numatytų sudėtyje alternatyvių veiksmų padarymas išreiškia nusikalstamos veikos esmę ir ji laikoma baigta veika.¹⁵⁶ Atsižvelgiant į tai, jog vaiko pirkimo arba pardavimo sudėtis laikoma formalia,¹⁵⁷ pasikėsinimo stadijos išskyrimas nėra būtinas. Tuo labiau, jog net ir panaudojant nusikalstamų veiksmų atskleidimui imitacijos modelį ir dėl to kaltininkui neturint galimybės užbaigti savo sumanymo, jo daroma veika išlieka pavojinga ir reali.

BK 23 str. įtvirtinta galimybė savanoriškai atsisakyti pabaigti nusikalstamą veiką. Tačiau toks institutas gali būti taikomas, tik esant parengtinei stadijai ir asmeniui suvokiant ar būnant įsitikinus, kad jis turi realias galimybes tęsti nusikalstamą veiką ir ją užbaigti.¹⁵⁸ Kadangi, kaip jau minėta, vaiko pirkimo arba pardavimo sudėtis yra formali, o įstatymų leidėjas kriminalizavo net parengiamuosius veiksmus, tai praktiškai paneigia savanoriško atsisakymo pabaigti nusikalstamą veiką taikymą prekybos vaikais nusikaltimo atveju. Vis tik savanoriško atsisakymo institutas galimas taikyti, kuomet kaltininkas pasižadėjo pirkti nepilnametį nukentėjusįjį, tačiau vėliau tokio sumanymo atsisakė. BK 157 str. prie alternatyvių veikų nenurodo pasižadėjimo pirkti vaiką, vadinasi, toks pažadas nelaikytinas baigta nusikalstama veika. Tačiau tokie atvejai teismų praktikoje yra labai reti. Lietuvos apeliacinio teismo byloje nuteistieji savo apeliacinuose skunduose bandė įrodyti, jog jie savanoriškai atsisakė baigti nusikalstamą veiką. Tačiau

¹⁵⁵ FEDOSIUK, O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 80; Vilniaus apygardos teismo 2003 m. gruodžio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-199/2003; Lazdijų rajono apylinkės teismo 2002 m. liepos 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-088-05/2002; Lazdijų rajono apylinkės teismo 2001 m. lapkričio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-043-04/01. Nors šiose bylose sprendžiamas prekybos žmonėmis kvalifikavimo klausimas, tačiau analogiška praktika turėtų būti vertinama kaip nepagrįsta ir prekybos vaikais byloje, nes abu BK straipsniai tiek verbavimą, tiek gabenimą laiko baigtu nusikaltimu.

¹⁵⁶ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-99 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 142.

¹⁵⁷ FEDOSIUK, O., GRUODYTĖ, E., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga: vadovėlis*. Vilnius, Justitia, 2013, p. 211.

¹⁵⁸ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-99 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004, p. 147.

teismas pasisakė, jog iš baudžiamosios bylos matyti, kad pokalbių metu buvo aptarinėjamos merginos pirkimo sąlygos, kaina. Atvykę į antrą susitikimą, nuteistieji savo ketinimų neatsisakė, paaiškino, jog sutinka pirkti merginą, bet šiuo metu neturi pinigų ir prašė liudytojo palaukti iki vakaro. Taigi esant tokioms faktinėms aplinkybėms, darytina išvada, kad nuteistieji sąmoningai siekė pirkti merginą, tačiau nusikaltimo nebaigė, nes tuo metu negavo pinigų bei suprato, kad juos seka policijos pareigūnai.¹⁵⁹ Toks kolegijos vertinimas lėmė ir tai, kad nuteistųjų veiksmai buvo pripažinti pasikėsiniu. Taigi įstatyminis reglamentavimas, kuris itin apriboja kaltininkams galimybes savanoriškai atsisakyti daromos nusikalstamos veikos, parodo išties griežtą įstatymų leidėjo požiūrį į vaiko pirkimo arba pardavimo kriminalizavimą ir tai atitinka šalies tarptautinius įsipareigojimus vykdyti griežtą baudžiamąją politiką prekybos žmonėmis srityje.¹⁶⁰

Vienas esminių skirtumų, kuris atirboja prekybą žmonėmis nuo vaiko pirkimo arba pardavimo yra tai, jog prekybos vaikais atveju sudėtyje kaip būtinas objektyviosios pusės požymis nėra numatyti veikos padarymo būdai (pvz., fizinio smurto panaudojimas, grasinimai, pasinaudojimas nukentėjusio asmens priklausomumu ar pažeidžiamumu, apgaulės panaudojimas ir t. t.).¹⁶¹ Tačiau teismai savo nutartyse taikomus pavergimo būdus aptaria: „...pasinaudojo pažeidžiamumu, dėl nepilnametės pabėgimo iš namų, susilpnėjusių socialinių ryšių, apgaulingai jai žadėdami padavėjos darbą, siekė įtraukti į prostituciją...“¹⁶²; „...melagingai žadėdamas įdarbinti kavinėse, įkalbėjo nukentėjusią vykti į užsienį. Gavęs iš nerūpestingų tėvų notarinį sutikimą jos išvykimui...“¹⁶³; „...pasinaudojo sunkia materialine padėtimi, apgaulingai – nenurodant tikrojo kelionės tikslo ir melagingai pažadant legalų darbą, žinant, kad nukentėjusiajai tik 16 m., pavartojo fizinį smurtą, išžaginant, suduodant nenustatytą skaičių smūgių rankomis ir kojomis į įvairias kūno vietas...“.¹⁶⁴ Šių aplinkybių atskleidimas ir įvertinimas teismų praktikoje padeda tinkamiau suvokti padarytos nusikalstamos veikos mechanizmą, turi įtakos procesui, įrodinėjant sudėties objektyviosios pusės požymius, kadangi dažnu atveju, nenaudojant valios palenkimo būdų, būtų neįmanoma realizuoti objektyviąją pusę sudarančių alternatyvių veiksmų.

¹⁵⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. balandžio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-44/2007.

¹⁶⁰ FEDOSIUK, O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 79.

¹⁶¹ FEDOSIUK, O. Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 8 (98), p. 59; NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 117.

¹⁶² Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. balandžio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131/2010.

¹⁶³ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. spalio 27 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-66/2011.

¹⁶⁴ Panevėžio apygardos teismo 2013 m. vasario 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-10-134/2013.

Svarbu atkreipti dėmesį, jog nepaisant to, kad pasitelkus valios palenkimo metodus ar net jų ir nenaudojant, jei vaikas davė sutikimą būti išnaudojamas, tai neeliminuoja kaltinamųjų atsakomybės už vaiko pirkimą arba pardavimą.¹⁶⁵ Pagrindinė priežastis, kad asmuo iki 18 m. nėra pasiekęs visiškos biologinės, psichinės ir socialinės brandos, todėl neturi visiškos laisvės, priimant savarankiškus sprendimus, yra priklausomas nuo jį globojančių asmenų, negali pats užtikrinti visų savo teisių ir interesų apsaugos.¹⁶⁶ Dažniausiai bylose būtent merginos patvirtina, kad savo noru buvo užverbuotos verstis prostitucija.¹⁶⁷ Vėliau bylose kaltinamieji, pateikdami savo gynybinę poziciją, nurodo ne tik tai, kad auka davė sutikimą, o taip pat, jog jie tik padėjo merginoms įgyvendinti šių planus, patys nieko nežinodami apie merginų išnaudojimą ateityje. Tačiau tokiose bylose teismai labai tinkamai pabrėžia esminį argumentą, „jog joks vaikas net, jei jis priartėja prie pilnametystės slenksčio, negali duoti sutikimo užsiimti prostitucija ir joks suaugęs asmuo negali pateisinti savo veiksmų tuo, kad vaikas sutiko verstis prostitucija ir išreikšė norą būti gabenamas gauti iš prostitucijos pelną ir juo dalytis. Vaiko amžius (iki 18 metų) savaimė reiškia jo pažeidžiamą statusą.“¹⁶⁸ Galima manyti, jog tokią pat poziciją teismai išsakytų ir vaikams davus sutikimą dėl kitų išnaudojimo formų. Tokiai teismų suformuotai praktikai galima tik pritarti, kadangi šiuolaikinė baudžiamoji teisė neturi toleruoti ne tik prievartinės, bet ir savanoriškos vergijos. Tai itin svarbu, kai yra kalbama apie asmenis, kurių branda jiems dar ne visada leidžia priimti pačius tinkamiausius sprendimus dėl savo ateities, ypač kai jie yra slegiami socialinių sunkumų, gyvenimiškos patirties trūkumo, finansinių problemų šeimoje ir pan.

2.2.3. Subjektyvioji pusė ir subjektas

Vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimas gali būti padaromas tik tiesiogine tyčia.¹⁶⁹ BK 15 str. 2 d. 1 punktas apibrėžia, jog, esant formaliai nusikaltimo sudėčiai, nusikaltimas yra padaromas tiesiogine tyčia, jeigu jį darydamas asmuo suvokė pavojingą nusikalstamos veikos pobūdį ir norėjo taip veikti. Taigi vaiko pirkimo arba pardavimo atveju kaltininkas suvokia, kad siūlo pirkti, kitaip įsigyti, parduoda, perka ar perleidžia,

¹⁶⁵ MICKEVIČIUS, D. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitikties Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims ir Europos Sąjungos teisei aspektai. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p.128.

¹⁶⁶ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 116.

¹⁶⁷ FEDOSIUK, O. Prekyba žmonėmis baudžiamajoje teisėje ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 78.

¹⁶⁸ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. gegužės 13 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-11/2008; Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. birželio 9 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-58/2011.

¹⁶⁹ FEDOSIUK, O., GRUODYTĖ, E., et al. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga: vadovėlis*. Vilnius, Justitia, 2013, p. 212.

įgyja, verbuoja, gabena arba laiko nelaisvėje vaiką, žinodamas ar siekdamas, kad vaikas būtų neteisėtai įvaikintas ar kitaip išnaudojamas, ir nori taip veikti.¹⁷⁰

Būtina pažymėti, jog tarptautiniuose dokumentuose įtvirtintų prekybos vaikais sąvokų adaptavimas sąlygojo ir platesnes kaltės ribas. Pagal dabar galiojančią vaiko pirkimo arba pardavimo normos redakciją išnaudojimo tikslas, kaip kaltės turinio elementas, yra ne tik tiesioginis siekis išnaudoti, bet ir bendras suvokimas (žinojimas), kad vaikas yra esamo ar būsimo išnaudojimo objektas.¹⁷¹ Šiuo atveju žinojimas reiškia, kad asmuo suvokia kitų asmenų nusikalstamus ketinimus išnaudoti prekybos žmonėmis auką ir, nors pats tikslo išnaudoti neturi, savo veiksmais padeda kitiems šį tikslą pasiekti. Žinojimui konstatuoti nebūtina, kad asmuo tiksliai žinotų, kur ir kaip bus išnaudojama prekybos žmonėmis auka, svarbu, kad jis suvokia patį faktą, kad prekybos žmonėmis auką ruošiamasi išnaudoti, priverčiant ją užsiimti prostitucija, dirbti vergiškomis sąlygomis, versti elgetauti ir daryti nusikalstamas veikas arba kitaip ją išnaudoti. Siekis išnaudoti reiškia, kad asmuo nori išnaudoti prekybos žmonėmis auką ir tuo tikslu daro nusikalstamą veiką. Abiem atvejais asmuo suvokia, kad jo daroma veika yra priemonė vėlesniam prekybos žmonėmis aukos išnaudojimui ir nori taip veikti.¹⁷² Susidaro situacija, kuomet asmuo, tik atlikdamas vieną iš objektyviosios pusės alternatyvių veiksmų, negaudamas nei materialinės, nei kitokios asmeninės naudos, nesiekdamas išnaudoti vaiko, o tik žinodamas, jog yra galimybė, kad vaikas ateityje bus išnaudojamas, gali būti patraukiamas baudžiamojon atsakomybėn. Siekiant išsiaiškinti, ar toks reglamentavimas yra pagrįstas, tikslingas bei nepažeidžiantis proporcingumo principo, būtina paanalizuoti priežastis, kurios paskatino įstatymų leidėją kriminalizuoti ir, iš pirmo žvilgsnio ne tokius pavojingus, tarpininko veiksmus.

Tiek Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento, tiek Lietuvos Respublikos Seimo Europos reikalų komiteto Papildomo komiteto 2005 m. išvadose¹⁷³ dėl BK pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto yra nurodyta, jog neaišku, kuo

¹⁷⁰ *Ibid.*

¹⁷¹ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 118.

¹⁷² 2015 m. gruodžio 17 d. Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijos. *Teisės aktų registras*, 2015, Nr. 20631.

¹⁷³ Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 147¹, 199¹, 199², 267¹, 270¹ ir 308¹ straipsniais įstatymo projekto. 2005 m. balandžio 20 d. Nr. XP-418 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=254265&p_tr2=2>; Lietuvos Respublikos Seimo Europos reikalų komiteto Papildomo komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 147¹, 199¹, 199², 267¹, 270¹ ir 308¹ straipsniais įstatymo projekto. 2005 m. gegužės 11 d. Nr. XP-418 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=255601&p_tr2=2>.

motyvuojama būtinybė griežtinti BK 147 str. 1 d. ir 157 str. 1 d. sankcijas, kadangi projekto aiškinamajame rašte reikalingumas jas griežtinti nėra argumentuojamas. Atitinkamai nėra paaiškinta, kodėl baudžiami tiek asmenys, kurie siekia vaikų išnaudojimo, tiek asmenys, kurie jo nesiekia, bet žino apie išnaudojimo galimybę. Tuo tarpu aiškinamajame rašte¹⁷⁴ yra nurodyta tik, jog įstatymo projektas yra parengtas vykdant pagal Stojimo į Europos Sąjungą sutartį priimtus įsipareigojimus. Vis tik tarptautiniuose ir Europos Sąjungos dokumentuose (tiek aptartuose ankstesnėje darbo dalyje, tiek ir kituose, susijusiuose su prekyba žmonėmis) veikos tikslas yra ribojamas siekiu išnaudoti, t. y. norint asmenį traukti baudžiamojon atsakomybėn vien žinojimo apie galimą išnaudojimą nepakanka.

Aptartos aplinkybės rodo, jog Lietuvos įstatymų leidėjas vaiko pirkimo arba pardavimo sudėties kaltės ribas išplėtė nepagrįstai ir nemotyvuotai. Tačiau negalima neatkreipti dėmesio, kad dalyvavimas nusikalstamame prekybos žmonėmis versle yra labai funkcionalus: vieni verbuoja, kiti parduoda, tretį gabena, ketvirtį išnaudoja.¹⁷⁵ Taigi darytina išvada, jog vien objektyviają vaiko pirkimo arba pardavimo pusę sudarančių veiksmų atlikimas, žinant, kad vaikas galimai bus išnaudojamas, tačiau to nesiekiant, turėtų būti kriminalizuotas, jei asmuo veikia kaip bendrininkas (pvz., verbuoja, gabena, laiko vaiką nelaisvėje ir kt.). Vis tik teismų praktika atskleidžia, jog įrodyti, kad asmenys žinojo apie būsimą vaiko išnaudojimą, yra itin sudėtinga. Lietuvos apeliacinis teismas palyginus neseniai priimtame nuosprendyje pasisakė, jog: „*Nekyla abejonių dėl to, kad A. B. į Graikiją vežėsi L. D., o Graikijoje juos pasitiko E. D. Šie veiksmai nors formaliai ir atitinka BK 157 str. 1 d. numatytas veikas, tačiau siekiant pripažinti juos nusikalstamais taip pat būtina neginčijamai įrodyti tai, jog L.D. ir E. D. ne tik atliko šiuos veiksmus, bet ir suvokė, kad A. B. bus įtraukta į prostituciją ir bus pelnomasi iš jos prostitucijos bei kad savo veiksmais jie prisideda prie A. B. įtraukimo ir pelnymosi iš jos prostitucijos.*“¹⁷⁶ Taigi teisėjų kolegija pateikė įvertinimą, kad byloje nebuvo įrodyti nusikalstamos veikos subjektyviosios pusės požymiai.¹⁷⁶ Tuo tarpu kitoje byloje teismas laikė, kad kaltinamojo žinojimas, jog nukentėjusioji bus įtraukta į prostituciją, yra įrodytas. Teismas tokią savo poziciją grindė tuo, jog bylos medžiaga patvirtina, kad kaltinamasis telefonu kalbėjosi su

¹⁷⁴ Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 147¹, 199¹, 199², 267¹, 270¹ ir 308¹ straipsniais įstatymo projekto. 2005 m. balandžio 14 d. Nr. XP-418 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=253937&p_tr2=2>.

¹⁷⁵ FEDOSIUK, O. Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 8 (98), p. 60.

¹⁷⁶ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 26 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-76-518/2016.

asmeniu R. G., kuris kontroliavo nukentėjusios nepilnametės įtraukimą į prostituciją Londone.¹⁷⁷ Nagrinėjamoje byloje tvirtinimas, kad pokalbis telefonu įrodo, jog kaltinamasis žinojo apie R. G. veiklą, atrodo nevysiškai motyvuotas. Taigi teismų praktika šiuo klausimu nėra nuosekli.

Kita vertus, neįtikėtina atrodo, jog asmuo, veikdamas kaip bendrininkas, atliktų tokius veiksmus be papildomų paskatų. Taigi, darbo autorės nuomone, būtų pagrįsta vaiko pirkimo arba pardavimo sudėtyje įtvirtinti ne tik siekį išnaudoti, kaip būtinąjį požymį, bet ir siekį įgyti materialinės ar kitokios asmeninės naudos būtent tuo atveju, jei kaltininkas apie galimą išnaudojimą tik žinojo. Atsižvelgiant į tai, jog, kaip matyti iš teismų praktikos, subjektyviusius nusikalstamos veikos požymius įrodinėti yra daug sunkiau nei objektyviusius,¹⁷⁸ aptartas pakeitimas prisidėtų prie paprastesnio įrodinėjimo proceso, t. y. įrodžius, jog kaltininkas siekė gauti materialinės ar kitokios asmeninės naudos, būtų paprasčiau įrodyti ir jo žinojimą, kad vaikas galimai bus išnaudojamas. Priešingu atveju, vien objektyviosios pusės alternatyvių veiksmų atlikimas, nesant išnaudojimo tikslų, beveik niekuo nesiskirtų nuo tokių veikų, kaip pavyzdžiui, neteisėtas asmenų gabenimas per valstybės sieną, neteisėtas asmens laisvės suvaržymas ir kt.¹⁷⁹

Pažymėtina, jog senojoje BK 157 str. redakcijoje vaiko pirkimo arba pardavimo tikslai nebuvo numatyti.¹⁸⁰ Kvalifikavimas buvo paprastesnis, nes nereikėjo nustatinėti šių gana sudėtingai įrodomų subjektyviųjų nusikaltimo sudėties požymių.¹⁸¹ Tačiau, kaip jau ne kartą darbe minėta, šių tikslų įtvirtinimą sąlygojo valstybės tarptautiniai įsipareigojimai. Reikia pastebėti, jog teismuose kaip prekyba žmonėmis ar vaikais dažniausiai kvalifikuojami sandoriai dėl žmogaus išnaudojimo prostitucijai, o kitos išnaudojimo sritys kol kas lieka pakankamai latentiškos.¹⁸² Žinoma, tokiai situacijai įtakos turėjo įstatyminis reglamentavimas, kadangi iki 2012 m. liepos 13 d. pakeitimų vaiko pirkimo arba pardavimo sudėtis numatė tik tokius išnaudojimo tikslus: įtraukimas į prostituciją; pelnymasis iš prostitucijos; išnaudojimas pornografijai; išnaudojimas priverstiniam darbui.¹⁸³ Esant baigtiniam ir ribotam išnaudojimo tikslų sąrašui, savaime

¹⁷⁷ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. birželio 9 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-58/2011.

¹⁷⁸ PIESLIAKAS, V. Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Antroji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius, Justitia, 2009, p. 337.

¹⁷⁹ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 118.

¹⁸⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741. 157 str. 1 d. (straipsnio redakcija galiojusi nuo 2003 m. gegužės 1 d. iki 2005 m. birželio 30 d.): „Tas, kas pardavė, pirkė ar kitaip perleido arba įgijo mažametį vaiką“.

¹⁸¹ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 118.

¹⁸² GUTAUSKAS, A. Prekybos žmonėmis baudžiamajo teisinio vertinimo ypatumai Lietuvos teismų praktikoje. *Verslo ir teisės aktualijos*, 2009, t. 3, p. 160.

¹⁸³ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741. 157 str. 1 d. (straipsnio redakcija galiojusi nuo 2005 m. birželio 30 d. iki 2012 m. liepos 13 d.).

suprantama, jog teismai negalėjo taikyti baudžiamosios atsakomybės už vaiko pirkimą arba pardavimą kitose situacijose, t. y. kai kaltininkai siekdavo vaiką išnaudoti ne seksualiniams tikslams. Siekiant išspręsti šią problemą bei įgyvendinti tarptautiniuose aktuose numatytus įpareigojimus, išnaudojimo tikslų sąrašas buvo ne tik išplėstas, tačiau taip pat numatyta, kad jis nėra baigtinis. Aiškinamajame rašte dėl BK pakeitimo ir papildymo įstatymo projekto yra nurodyta, jog „*siekiant visiškai suderinti baudžiamojo įstatymo nuostatas su ES ir tarptautinės teisės aktų reikalavimais, taip išvengiant ir galimų naujų baudžiamojo įstatymo pakeitimų ateityje, būtina BK 147 ir 157 straipsniuose įtvirtinti tikslą išnaudoti asmenį bet kokiems išnaudojimo tikslams*“.¹⁸⁴ Kita vertus, atsižvelgiant į prekybos vaikais reiškinių platumą ir įvairumą, nuolatinę kaitą, praktiškai neįmanoma išvardyti visų galimų išnaudojimo tikslų. Jei ir pavyktų sudaryti tokį sąrašą, jis būtų labai ilgas, o tai tik apkrautų prekybos vaikais apibrėžimą bei apsunkintų jo taikymą praktikoje.¹⁸⁵

Siekį, jog neberekėtų plėsti normoje įtvirtinto išnaudojimo tikslų sąrašo parodo ir visai neseniai Lietuvos Respublikos Vyriausybės Kanceliarijos Teisės departamento pateikta pažyma dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo, kuriuo nurodoma nepritarti Seimo narių pasiūlymui papildyti BK 147 ir 157 str. nauju išnaudojimo tikslu – fiktyvios ar priverstinės santuokos sudarymas. Tokia pozicija grindžiama argumentu, jog kadangi prekyba vaikais po paskutinių normos pakeitimų pradėta sieti su bet kokių žmogaus išnaudojimo tikslu, siūlomas pakeitimas yra perteklinis, taip pat įstatymo projekte pateiktas siūlymas vertintinas kaip pernelyg detalus ir kazuistinis pavojingų veiksmų kriminalizavimas.¹⁸⁶ Taigi šiuo nutarimu iš esmės siekiama išvengti detalios kazuistikos, kuri palieka nemažai pavojingų veikų nereglamentuotų.

Tačiau nepaisant tinkamos, pagrįstos ir kryptingos įstatymų leidybos, kuomet įstatymas išnaudojimo tikslus vis tik yra išvardijęs pakankamai detaliai, kyla tam tikras pavojus, jog teismai taikys tik tuos tikslus, kurie yra tiksliai numatyti įstatyme. Taigi darbo autorė visiškai pritaria S. Nikarto pasiūlymui, jog, ieškant optimaliausios formuluotės, tinkamiausia būtų vartoti abstraktų „išnaudojimo tikslų“ terminą (žinoma,

¹⁸⁴ 2011 m. gruodžio 30 d. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147, 147¹, 157 ir 303 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 147² straipsniu ir kodekso priedo papildymo įstatymo projekto [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <www.infolex.lt/ta/267617?ref=6>.

¹⁸⁵ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 119.

¹⁸⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės Kanceliarijos Teisės departamento pažyma dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147 ir 157 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-1812(2)“ projekto. 2015 m. rugpjūčio 20 d., Nr. NV-2717.

nepamirštant nurodyti neteisėto įvaikinimo), kuris apima visus išnaudojimo tikslus.¹⁸⁷ Taip teismas turėtų savo nuosprendžiuose plačiau motyvuoti ir argumentuoti, kodėl kaltininkų veiksmus laiko ar nelaiko prekyba vaikais, tuo pačiu jaustūsi laisviau, neįspraustas į normos rėmus, vertindamas tikslus, kurių kaltininkai siekė. Vis tik siekiant teismams nurodyti tam tikras gaires, detalų išnaudojimo tikslų sąrašą galima būtų įtvirtinti poįstatyminiame akte (pvz., Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijose), kurį, atsižvelgiant į naujas tendencijas ir prekybos formų kaitą, ir pildyti kaskart būtų paprasčiau.

Baudžiamosios teisės doktrinoje laikoma, jog vaiko pirkimo arba pardavimo subjektu gali būti pakaltinamas, 16 metų fizinis asmuo arba juridinis asmuo.¹⁸⁸ Šiuo atveju pagrindiniu probleminiu klausimu reikėtų laikyti baudžiamojon atsakomybėn trauktino subjekto amžių, kadangi gali susidaryti situacija, kuomet kaltininkas bus beveik pora metų jaunesnis už nukentėjusįjį, t. y. abu santykio subjektai bus vaikai. Taigi logiškiau būtų numatyti, jog asmenį galima traukti baudžiamojon atsakomybėn tik, jei jis nusikaltimą padaro sulaukęs 18 m.

Kyla ir dar vienas sudėtingas klausimas, kuomet nukentėjusysis yra arti pilnametystės ir dažnai išvaizda nesiskiria nuo pilnamečių, o kaltininkas, vertindamas pagal save, tikėtina suklysta dėl aukos amžiaus.¹⁸⁹ Jei kaltininkas išties suklydo, tai jo veika turėtų būti kvalifikuojama kaip prekyba žmonėmis. Siekiant išvengti kaltininko piktnaudžiavimo, S. Nikartas siūlo vadovautis teismų praktikoje seksualinės prievartos nusikaltimų bylose suformuluotais kriterijais, kuriais remiantis nustatinėjama, ar kaltininkas galėjo ir turėjo suvokti asmens amžių.¹⁹⁰ Taigi šie kriterijai yra:

- 1) santykių tarp kaltininko ir nukentėjusiojo glaudumas;¹⁹¹
- 2) pažinties tarp kaltininko ir nukentėjusiojo trukmė;¹⁹²
- 3) nukentėjusio asmens fiziniai požymiai;¹⁹³
- 4) nukentėjusiojo amžius.¹⁹⁴

¹⁸⁷ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 119. Tokią išnaudojimo tikslų formuluotę įtvirtinti siūlė ir O. Fedosiukas. FEDOSIUK, O. Prekyba žmonėmis baudžiamajoje teisėje ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 82.

¹⁸⁸ ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 207.

¹⁸⁹ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 123.

¹⁹⁰ *Ibid.*

¹⁹¹ 2004 m. gruodžio 30 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika, 2004, Nr. 22.

¹⁹² Panevėžio miesto apylinkės teismo 2003 m. birželio 25 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1-220-17/2003; Šilutės rajono apylinkės teismo 2003 m. birželio 6 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1-14/2003.

¹⁹³ Šilutės rajono apylinkės teismo 2003 m. birželio 6 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1-14/2003.

Iš to, kas yra aptarta, aiškiai matyti, jog Lietuvos įstatymų leidėjas tarptautinių ir Europos Sąjungos dokumentų nuostatas bei reikalavimus perkėlė į nacionalinę teisę – vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčiai yra būdingas detalumas ir išsamumas, tačiau vis tik adaptuota formuluotė yra itin sudėtinga, o tai sąlygoja keblumus taikant praktikoje šią požymių kompleksišku pasižyminčią nusikaltimo sudėtį.¹⁹⁵

Svarbu tai, jog nei Lietuvos teismų praktikoje, nei teisės doktrinoje nėra pateiktas vaiko pirkimo arba pardavimo apibrėžimas. Apibrėžimas yra suformuluotas Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijose.¹⁹⁶ Tačiau šiose rekomendacijose pateiktas apibrėžimas iš esmės tik atkartoja BK 157 str. pirmų dviejų dalių nuostatas. Negalima teigti, jog šis apibrėžimas yra ydingas, tačiau pačiam reiškiniui ir teisininkų suvokimui apie jį vis dar kintant, šių eilučių autorė labiau pritaria S. Nikarto išdėstytai pozicijai – apibendrinant tarptautinių ir Europos Sąjungos dokumentų apibrėžimus, išskirti esminius prekybos vaikais sąvokos požymius: *pirma*, prekybos vaikais centrinis elementas – vaiko pirkimo arba pardavimo arba kitokio jo įgijimo ar perleidimo sandoris; *antra*, turi būti konstatuojami išnaudojimo tikslai, kurių siekiant sudaromas sandoris; *trečia*, alternatyvūs veiksmai yra pripažįstami prekyba vaikais ir tais atvejais, kuomet nėra naudojami tokie poveikio vaikui būdai kaip smurtas, apgaulė, pasinaudojimas pažeidžiamumu ir pan.; *ketvirta*, vaiko pirkimui arba pardavimui yra būdingos specifinės formos.¹⁹⁷

2.3. Prekybos vaikais atribojimas nuo kitų nusikalstamų veikų

Kadangi vaiko pirkimo arba pardavimo normos objektyvioji pusė apima išties daug alternatyvių veiksmų, prekyba vaikais yra susijusi su daugeliu kitų nusikalstamų veikų. Taigi iškyla jų santykio apibrėžimo klausimas. Vis tik dėl ribotos magistro darbo apimties, šiame darbe aptariamas vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo ryšys su tomis nusikalstamomis veikomis, dėl kurių atribojimo ir konkurencijos kykla daugiausiai problemų teismų praktikoje.

Nekyla abejonių, jog dėl vaiko pirkimo arba pardavimo ir prekybos žmonėmis normų sąsajų daugelis sudėčių požymių sutampa. Greičiausiai todėl mokslinėje literatūroje prekybos vaikais samprata įprastai nėra nagrinėjama atskirai, tik tam tikri

¹⁹⁴ Vilniaus miesto apylinkės teismo 2002 m. rugsėjo 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-557-14/2002.

¹⁹⁵ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 115.

¹⁹⁶ 2015 m. gruodžio 17 d. Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijos. *Teisės aktų registras*, 2015, Nr. 20631.

¹⁹⁷ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 113–114.

požymiai aptariami, analizuojant prekybos žmonėmis nusikaltimo sampratą. Kita vertus, kaip teisingai pastebi S. Nikartas, prekyba vaikais, lyginant su prekyba žmonėmis, yra specifinis nusikaltimas. Jis skiriasi kai kuriais savo požymiais arba išoriškai tapatūs požymiai išsiskiria skirtingomis formomis.¹⁹⁸ Vaiko pirkimo arba pardavimo sudėties objekto išskirtinumas ir reikšmė jau aptarta anksčiau. Tačiau būtent nukentėjusiojo asmenybės specifika sąlygoja pagrindinį vaiko pirkimo arba pardavimo sudėties skirtumą nuo prekybos žmonėmis – vaiko pirkimo arba pardavimo sudėtyje nėra numatyti veikos padarymo būdai, kurie yra įtvirtinti prekybos žmonėmis straipsnio dispozicijoje.¹⁹⁹ Tai palengvina prekybos vaikais nusikaltimo įrodinėjimo procesą.

Skiriasi ir kai kurie kiti sudėties požymiai. Pavyzdžiui, skirtingai nuo prekybos žmonėmis, vaiko pirkimo arba pardavimo sudėtyje baudžiamoji atsakomybė numatyta ir už tokius veiksmus, kaip siūlymas pirkti ar kitaip įgyti vaiką. Šio papildomo požymio buvimas vėlgi aiškintinas tuo, jog turi būti taikoma padidinta vaiko teisių ir interesų apsauga.²⁰⁰ Kitos alternatyvios veikos – verbavimo – supratimas yra analogiškas kaip prekybos žmonėmis atveju, tačiau kyla esminis klausimas, ar tokie veiksmai gali būti nukreipti tik į patį nukentėjusįjį. S. Nikarto teigimu, šio klausimo svarbą parodo tai, jog užsienio šalyse neretai patys tėvai parduoda savo vaikus (dažniausiai dėl skurdo), naudodamiesi nepilnamečių pažeidžiamumu, kartais apgaulingai juos įtikinant, kad vaikas pakliūs į geras rankas, gerai gyvens, bus įvaikintas pasiturinčioje šeimoje ir pan. Kadangi tokie veiksmai, kaip, pavyzdžiui, siūlymas parduoti vaiką, BK sudėtyje nėra įtvirtinti, siekiant, jog kaltininkai neišvengtų baudžiamosios atsakomybės, būtina verbavimo požymio nesieti vien su tiesioginiu vaiko verbavimu. Atitinkamai nusikalstama veika reikia laikyti ir veiksmus, kurie nukreipti prieš trečiuosius asmenis, galinčius ir turinčius teisę priimti sprendimus už vaiką.²⁰¹

Pradedant analizuoti vaiko pirkimo arba pardavimo atribojimą nuo kitų nusikalstamų veikų, svarbu pažymėti, jog nors norma numato ir išvardija išnaudojimo tikslus, kurie kaip savarankiškos veikos yra numatyti atskiruose BK straipsniuose, tačiau vis tik vaiko pirkimo arba pardavimo sudėtis pačių išnaudojimo veikų nekriminalizuoja. Taigi, kuomet vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimas yra atskleidžiamas jau išnaudojimo stadijoje, pagal bendrą taisyklę kvalifikuojama turėtų būti kartu su vienu iš straipsnių, numatančių baudžiamąją atsakomybę už išnaudojimą, t. y. kaip realioji

¹⁹⁸ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 120.

¹⁹⁹ *Ibid.*, p. 121.

²⁰⁰ *Ibid.*

²⁰¹ *Ibid.*, p. 123–124.

sutaptis.²⁰² Pavyzdžiui, Panevėžio apygardos teismas nuosprendyje baudžiamojoje byloje nurodė, jog prekybos žmonėmis atvejais, žmogaus išnaudojimas prostitucijai, iš to gaunat lėšų, papildomai kvalifikuojamas pagal BK 307 straipsnį. „Kadangi šioje byloje buvo nustatyta, jog kaltinamieji iš nepilnametės nukentėjusiosios prostitucijos gaudavo piniginių lėšų, šias lėšas abu pasidalydami, jų veika pagal sutaptį kvalifikuojama pagal BK 157 str. 1 d. ir 307 str. 3 d.“²⁰³ Todėl atitinkamai yra logiška išvada, kad tais atvejais, kuomet siekis vaiką išnaudoti buvo, tačiau jo įgyvendinti nepavyko, turi būti inkriminuojamas pasikėsinimas. Štai Vilniaus apygardos teismas keliuose nuosprendžiuose kartu su prekyba žmonėmis teisiamesiems inkriminavo ir pasikėsinimą pelnytis iš kito asmens prostitucijos toje dalyje, kur kalbama apie asmens gabenimą prostitucijai į užsienį.²⁰⁴ Taigi, kaip matyti, teismų praktikoje prekybos vaikais atvejais daugiausia yra susiję su nepilnamečių asmenų išnaudojimu prostitucijai. Tokia teismų praktikos kryptis sąlygoja būtinybę spręsti vaiko pirkimo arba pardavimo ir asmenų išnaudojimo prostitucijai (BK 307 ir 308 str.) atribojimo problemas.

Vienas pagrindinių klausimų yra, kodėl teismas vis tik dažnai pasirenka švelnesnį kvalifikavimą pagal BK 307 ar 308 str., vietoj vaiko pirkimo arba pardavimo inkriminavimo. Manytina, jog teismai nenori nusikalstamos veikos kvalifikuoti kaip vaiko pirkimo arba pardavimo tais atvejais, kai nukentėjęs nepilnametis yra arti pilnametystės amžiaus, ypač jei viskas vyko pačios aukos sutikimu. Kartais teismai, skirdami bausmę, vertina visas bylos aplinkybes, taip pat ir nukentėjusiojo elgesį bei asmenines savybes, kurių poveikis kaltinamojo kaltei sunkiai apibrėžiamas.²⁰⁵ Taip dalis atsakomybės nepagrįstai perkeliama nusikaltimo aukai. Štai Kauno apygardos teismas, skirdamas bausmę, nurodė, jog atsižvelgė ir į nukentėjusiosios nesaugų bei lengvabūdišką elgesį. Teismo nuomone, nukentėjusioji, būdama Lietuvoje ir suvokdama artėjantį pavojų, save galėjo apsaugoti.²⁰⁶ Panevėžio apygardos teismas nutartyje konstatavo, jog „nors aukos į prostituciją buvo įtrauktos pasinaudojant jų pažeidžiamumu, tai yra sunkia materialine padėtimi bei apgaule, vis dėlto jos jau vykdomos į Daniją žinojo, kokį darbą

²⁰² *Ibid.*, p. 124–125; ABRAMAVIČIUS, A., et al. *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009, p. 207.

²⁰³ Panevėžio apygardos teismo 2014 m. gruodžio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. N1-122-511/2014.

²⁰⁴ FEDOSIUK, O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 79; Vilniaus apygardos teismo 2003 m. gruodžio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-199/2003; Vilniaus apygardos teismo 2004 m. vasario 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-60/2004.

²⁰⁵ SARAPAS, R., ŠAKOČIUS, A. *Lietuvos teismų praktika prekybos žmonėmis bylose*. Studija atlikta, remiantis nukentėjusiųjų bylomis Lietuvos Respublikos teismuose 2006-2013 m. Lietuvos Caritas, Kaunas, 2015, p. 19.

²⁰⁶ Kauno apygardos teismo 2006 m. gruodžio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-184-348/2006.

dirbs ir tai buvo jų apsisprendimas“.²⁰⁷ Nepaisant to, jog BK asmens gabenimą prostitucijai į užsienį kriminalizuoja kaip pelnymosi iš kito asmens prostitucijos rūšį, vaiko pirkimo arba pardavimo norma taip pat apima nepilnamečio įgijimą ir perleidimą. Tai, kad vaikas sutinka su jam primetamomis taisyklėmis, duoda sutikimą būti išnaudojamas, nereiškia, jog yra paneigiama vaiko pirkimo arba pardavimo sudėties inkriminavo galimybė,²⁰⁸ nes pačioje normoje aiškiai nurodyta, kad ji taikoma, neatsižvelgiant į vaiko sutikimą, ir tai niekaip negali būti siejama su konkrečiu vaiko amžiumi.

Pastebėtina, jog teismai renkasi švelnesnį kvalifikavimą ir tuo atveju, kai vaikas pats sutiko būti išnaudojamas ir jo atžvilgiu nebuvo taikomi laisvę varžantys būdai. Nagrinėdamas gautą apeliacinį skundą, Lietuvos apeliacinis teismas nurodė, jog pirmos instancijos teismas išdėstė plačius motyvus, kodėl įžvelgia rengimosi pelnytis iš kito asmens prostitucijos požymius. Esminiai momentai, į kuriuos pirmos instancijos teismas atkreipė dėmesį, buvo tai, kad aukos laisvė nebuvo apribota, ji buvo laisvo elgesio, pati sutiko vykti į užsienį dirbti prostitute ir jog nuteistieji iš to pasipelnę. Vis tik, apeliacinio teismo kolegijos manymu, nustatytos aplinkybės nėra teisiškai reikšmingos ir nerodo, kad nuteistųjų veiksmai neturi nusikaltimo, numatyto BK 157 str. 1 d., požymių. Pirmos instancijos teismas neatkreipė dėmesio, jog nuteistieji vaiką siūlė pirkti ir taip veikdami turėjo konkretų tikslą, t. y. kad nukentėjusioji būtų išnaudojama teikti mokamas lytines paslaugas. Svarbiausias motyvas, paskatinęs apeliacinės instancijos teismą pakeisti veikos kvalifikavimą, jog BK 157 str. 1 d., skirtingai negu 147 str. 1 d., nėra numatyta, kad siūlymas pirkti vaiką būtų siejamas su jo laisvės suvaržymu ar apribojimu. Vaiko pirkimo arba pardavimo atveju įstatymas įsakmiai nereikalauja nustatyti nukentėjusio asmens valią palenkiančių būdų panaudojimo.²⁰⁹ Galima pritarti Lietuvos apeliacinio teismo argumentacijai, kadangi siūlymo pirkti vaiką subjektyviosios pusės požymių įrodinėjimas turi būti siejamas išimtinai su specialiuoju tikslu nustatymu – šiuo atveju žinojimu arba siekimu, kad vaikas būtų įtrauktas į prostituciją arba būtų pelnomasi iš jo prostitucijos. Dažnu atveju teismas nusikalstamą veiką kvalifikuoja tinkamai, t. y. kaip 157 ir 307 straipsnių sutaptį, tačiau vis tik neapsieina be papildomos valios palaužimo metodų analizės, nors tai visiškai nėra būtina.²¹⁰

²⁰⁷ Panevėžio apygardos teismo 2014 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-21-366/2014.

²⁰⁸ FEDOSIUK, O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 76.

²⁰⁹ Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. gegužės 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-11/2008.

²¹⁰ Pavyzdžiui plačiau žr., Kauno apygardos teismo 2014 m. balandžio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-120-383/2014.

Atkreiptinas dėmesys, jog A. Gutauskas teisingai pastebi, kad neretai sandoriams dėl žmogaus išnaudojimo prostitucijai vietinėje nelegalioje rinkoje nepagrįstai taikoma tik pelnymosi iš kito asmens prostitucijos norma. Esama atvejų, kuomet suteneriai savo kontrolėje turi merginas, kurios yra kitų valstybių pilietės, jas irgi kažkas užverbavo jų šalyse ir pardavė Lietuvos suteneriams. Nėra abejonių, kad jų gyvenimas buvo griežtai kontroliuojamas bei varžoma laisvė, tačiau šie faktai tinkamai neištiriami ir kaltininkai išvengia kaltinimų prekyba žmonėmis ar vaiko pirkimu arba pardavimu.²¹¹

Nors teismų praktikoje dėl nepilnamečių asmenų išnaudojimo prostitucijai atribojimo nuo vaiko pirkimo arba pardavimo matyti teigiamų pokyčių, tačiau vis dar esama sprendimų, kurie parodo, jog net ir patys teisėjai ne visuomet tinkamai suvokia vaiko pirkimo arba pardavimo sudėties atskirų požymių turinį. Kita vertus, esama ir tokių nuosprendžių, kuriuose teismas įžvelgia ir teisingai nurodo visus būtinuosius veikos požymius, tačiau kvalifikacijoje to nesimato. Pavyzdžiui, Lietuvos apeliacinis teismas nutartyje nurodė, kad nuteistųjų tikslas buvo gabenti nepilnametę nukentėjusiąją, jai sutikus, užsiimti prostitucija iš Lietuvos Respublikos ir iš to jie tikėjosi gauti pajamų. Taigi tinkamai atskleidęs visus padarytos veikos požymius bei argumentavęs, kodėl laiko juos įrodytais, teismas vis tik galiausiai padarė klaidingą išvadą, jog nuteistųjų veiksmuose nėra BK 157 str. numatytų sudėties požymių.²¹² Tokios nutartys parodo, jog tikėtina, kad ateityje teismams ir kitoms teisėsaugos institucijoms dar ne kartą teks gilintis į vaiko pirkimo arba pardavimo sudėties sampratą ir spręsti atribojimo problemas nuo vaiko išnaudojimo prostitucijai.

Atrodytų, jog vaiko pirkimo arba pardavimo norma turi apimti ir nusikalstamas veikas, susijusias su neteisėtu asmenų gabenimu per Lietuvos valstybės sieną (BK 292 ir 293 str.), tačiau šių veikų sudėtys yra siauresnės nei gabenimo veikos turinys prekybos vaikais nusikaltimo sudėtyje. Pastaroji norma apima ir tuos atvejus, kai vaikas gabenamas šalies viduje arba už jos ribų, nekertant Lietuvos valstybės sienos.²¹³ Taigi esant šioms veikoms, turi būti kvalifikuotina realioji sutaptis. Tačiau jei asmuo ar asmenys gabenami per valstybės sieną, neturint tikslo juos vėliau išnaudoti ar perleisti išnaudotojams, toks gabenimas nebus laikomas nei prekyba žmonėmis, nei vaiko pirkimu arba pardavimu.²¹⁴

²¹¹ GUTAUSKAS, A. Prekybos žmonėmis baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumai Lietuvos teismų praktikoje. *Verslo ir teisės aktualijos*, 2009, t. 3, p. 163.

²¹² Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2015 m. gruodžio 4 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-537-148/2015*.

²¹³ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 125.

²¹⁴ 2015 m. gruodžio 17 d. Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijos. *Teisės aktų registras*, 2015, Nr. 20631.

Esant vaiko pirkimui arba pardavimui, neteisėto laisvės atėmimo (BK 146 str.), grasinimo (BK 145 str.), vertimo elgtis pagal kaltininko nurodymą (BK 148 str.), iš dalies fizinio smurto panaudojimo (BK 138, 140 str.), papildomai inkriminuoti nereikia. Tačiau jei susiklosto situacija, kai aukos pasipriešinimas buvo palaužtas ją žaginant arba kitaip seksualiai prievartaujant arba auka buvo sunkiai sužalota, tai atitinkami straipsniai inkriminuojami kartu su BK 157 str.²¹⁵

Aptarti momentai atskleidžia, jog tam tikri kitų normų atribojimo nuo vaiko pirkimo arba pardavimo klausimai yra išspręsti galutinai ir daugiau diskusijų nebekelia, tačiau vis tik daugiausia problemų kyla, siekiant tinkamai kvalifikuoti atvejus, kai prekyba vaikais yra susijusi su nepilnamečių išnaudojimu prostitucijai. Teismų praktikos stoka šiuo klausimu sąlygoja tai, kad tokios bylos praktiškai nepasiekia galutinės teismų instancijos, todėl nėra LAT išaiškinimų vaiko pirkimo arba pardavimo normos taikymo klausimais.²¹⁶ Manytina, kad tokie išaiškinimai sudarytų sąlygas gilesniam šios normos supratimui.

²¹⁵ *Ibid.*

²¹⁶ NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 125–126.

3. PREKYBOS VAIKAIS PREVENCIJOS IR KONTROLĖS KRYPTYS

3.1. Prekybos vaikais aukų identifikavimas ir pagalbos jiems teikimas

Pagal Europos Tarybos konvencijos dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis 10 str. 2 d. šalis turi priimti teisės aktus ir kitas priemones, kurios yra būtinos tinkamai nustatyti aukas, nukentėjusias nuo šio pobūdžio nusikaltimų.²¹⁷ Taigi tarptautinės sutartys kovos su prekyba žmonėmis srityje šalis nares įpareigoja ir skatina imtis priemonių, kurios padėtų identifikuoti nukentėjusias nuo prekybos žmonėmis asmenis ir užtikrinti reikiamos pagalbos suteikimą.²¹⁸

Reikia pažymėti, kad 2015 m. ataskaitoje GRETA, vertindama, kaip Lietuvai sekasi įgyvendinti konvencijos nuostatas, pažymėjo, jog tarp policijos, darbo inspekcijos, darbo biržos tarnybų egzistuoja skirtingos nukentėjusiųjų nuo prekybos žmonėmis identifikavimo procedūros, taip pat nėra bendro supratimo, kas laikytina prekybos žmonėmis auka. Atsižvelgiant į tokią situaciją, Lietuva buvo įpareigota imtis veiksmų, kurie padėtų užtikrinti tinkamą prekybos žmonėmis aukų identifikaciją.²¹⁹ Ne mažiau svarbu ir tai, kad ataskaitoje nukentėjusieji nepilnamečiai išskiriami kaip atskira kategorija. Numatoma, jog Lietuvoje yra būtina sukurti specialų aukų identifikavimo mechanizmą, kuris leistų atsižvelgti į ypatingas aplinkybes ir nukentėjusiųjų nuo prekybos žmonėmis vaikų poreikius bei užtikrintų, kad pagrindinis dėmesys būtų skiriamas svarbiausiems vaiko interesams.²²⁰ Pastebėtina, jog Lietuvai skirti įpareigojimai gerai atspindi susiklosčiusią situaciją.

2013 m. Vidaus reikalų ministerija atnaujino 2007 m. rengtus nukentėjusiųjų nuo prekybos žmonėmis identifikavimo kriterijus ir pasiūlė 12-ai institucijų, 5-ioms nevyriausybinėms organizacijoms ir Tarptautinės migracijos organizacijos Vilniaus biurui, kurių specialistams tiesiogiai tenka ar gali tekti bendrauti su asmenimis, galėjusiais nukentėti nuo prekybos žmonėmis, iki 2014 m. vasario 1 d. patvirtinti ministerijos parengtus ar pagal poreikius patikslintus kriterijus. Parengti identifikavimo kriterijai buvo išsiųsti ir Lietuvos savivaldybių asociacijai, kad būtų perduoti

²¹⁷ 2005 m. gegužės 16 d. Europos Tarybos konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 96-4916.

²¹⁸ Valstybinio audito ataskaita „Prekyba žmonėmis – prevencija ir pagalba nusikaltimo aukoms“. 2015 m. rugsėjo 14 d. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė, Nr. VA-P-40-2-11, p.20.

²¹⁹ Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Lithuania. First evaluation round. GRETA(2015)12, adopted on 20 March 2015, published on 5 June 2015 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Reports/GRETA_2015_12_FRG_LTU_en_w_cmnts.pdf>.

²²⁰ *Ibid.*

savivaldybėms.²²¹ Tačiau nustatyta, kad tik dalis institucijų patvirtino minėtuosius kriterijus.²²² Įdomu tai, jog valstybės institucijos, nepatvirtinusios minėtų kriterijų, nurodė, kad jos nesusiduria su nukentėjusiais asmenimis arba naudoja kitus identifikavimo šaltinius. Pavyzdžiui, Užsienio reikalų ministerija informavo, kad iki 2015 m. kovo 7 d. identifikavo aukas vadovaudamasi prekybos žmonėmis apibrėžimu, o Policijos departamentas iki 2015 m. balandžio 1 d. – pagal Baudžiamąjį kodeksą ir Baudžiamojo proceso kodeksą.²²³ Tokia praktika laikytina ydinga, kadangi, remiantis BK, asmens veiksmuose nustatomas nusikalstamos veikos sudėties buvimas ar nebuvimas, Baudžiamojo proceso kodeksas padeda išsiaiškinti, ar laikytasi būtinųjų proceso taisyklių, o apibrėžimas tik formuoja bendro pobūdžio supratimą apie reiškinį, tačiau nei vienas iš jų nenumato tikslų prekybos žmonėmis aukų identifikavimo kriterijų ir tuo labiau neįtvirtina specifinių bruožų, kurie būdingi nukentėjusiesiems nuo prekybos vaikais. Taigi darytina išvada, jog kol kas Lietuva galutinai suformuotų, vienodų ir privalomų visoms institucijoms, kurių specialistai gali susidurti su prekyba žmonėmis ar (ir) vaikais, aukų identifikavimo kriterijų neturi parengusi.

Vis tik įvairioje teisinėje literatūroje apibendrinti kriterijai, tinkami daugumai prekybos atvejų, yra pateikiami. Dažniausiai jie formuojami, atsižvelgiant į užsienio šalių praktiką. Pavyzdžiui, Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba aukų identifikavimo kriterijus vardija, remdamasi Škotijos vyriausybės patvirtintu vadovu dėl vaikų, kurie buvo parduoti, apsaugos: mokyklos nelankymas; fiziniai požymiai, rodantys galimai vaiko patirtą fizinę, seksualinę prievartą; priklausomybė narkotinėms medžiagoms, alkoholiui; lytiniu keliu plintančios ligos; ankstyvas neplanuotas nėštumas; bendravimas su vyresniais asmenimis, kurie anksčiau nebuvo pažįstami; brangūs rūbai, telefonai, pinigų sumos ar kiti daiktai, kurių įsigijimo vaikai negali paaiškinti; grįžimas po pabėgimo, negalėjimas paaiškinti, kur buvo, abejotinų versijų pateikimas; socialinė izoliacija ir pan.²²⁴ Tarptautinė migracijos organizacija taip pat išskiria panašius kriterijus: nepasitikėjimas suaugusiaisiais; atsisakymas bet kokios siūlomos pagalbos; tikėjimas, kad juos išnaudoję asmenys yra jų „geradariai“ arba jų baimė;

²²¹ Valstybinio audito ataskaita „Prekyba žmonėmis – prevencija ir pagalba nusikaltimo aukoms“. 2015 m. rugsėjo 14 d. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė, Nr. VA-P-40-2-11, p. 21.

²²² Siūstus identifikavimo kriterijus patvirtino 14 proc. savivaldybių, keturios valstybės institucijos, o keturios nevyriausybinių organizacijų bendru sutarimu patvirtino savo parengtus kriterijus.

²²³ Valstybinio audito ataskaita „Prekyba žmonėmis – prevencija ir pagalba nusikaltimo aukoms“. 2015 m. rugsėjo 14 d. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė, Nr. VA-P-40-2-11, p. 21.

²²⁴ Prevencinių, apsaugos priemonių ir paslaugų teikimas bei tarpinstitucinis bendradarbiavimas prekybos vaikais atvejais. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, p. 6 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. spalio 16 d.]. Prieiga per internetą: <www.vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/Rekomendacijos_prekyba_vaikais.pdf>; Safeguarding children in Scotland who may have been trafficked [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/261528-0078243.pdf>>.

keliavimas/ruošimasis vykti į užsienį arba grįžimas iš jo kartu su asmenimis, kurie nėra giminės; polinkis į smurtą ar savęs žalojimą; nebendravimas ar silpni ryšiai su savo šeima; bendraamžių draugų nebuvimas.²²⁵ Tačiau nepaisant to, jog skirtingos institucijos pateikia panašius ar net kai kuriuos tapačius prekybos vaikais aukų identifikavimo kriterijus, esant vieningam kriterijų sąrašui²²⁶ galima būtų žymiai greičiau identifikuoti aukas, atpažinti ir įvertinti galimas rizikas bei imtis reikiamų apsaugos priemonių.

Vis tik būtina pažymėti, jog požymiai, pagal kuriuos sprendžiama, ar tikėtina, jog vaikas yra prekybos auka, gali skirtis priklausomai nuo to, kuriuo momentu pareigūnai, institucijų darbuotojai ar kiti asmenys susiduria su galimu nukentėjusiuoju: kai jis, lydintas prekiautojų, palieka savo nuolatinę gyvenamąją vietą; kai išvyksta iš savo šalies; kai kerta kitos valstybės sieną; kai yra išnaudojamas.²²⁷ Patirtis Jungtinėje Karalystėje rodo, jog pasiteisina tokia praktika, kai kiekvienam vaikui, kurį migracijos tarnybos vertina kaip galimą prekybos vaikais auką, paskiriamas unikalus identifikacijos numeris. Tuo tarpu Švedijos pasienio postuose, jei manoma, kad vaikas galimai bus perkamas/parduodamas ar išnaudojamas, apie jį surenkama pakankamai detali informacija, jis taip pat nufotografuojamas ir paimami jo pirštų antspaudai. Šie būdai padeda nustatyti vaiko tapatybę, kelionės maršrutą ir būtiną informaciją apie jo šeimą.²²⁸ Jei įtarimas, kad vaikas gali būti prekybos auka, pirmą kartą kyla ne pasienio postų ar migracijos tarnybų darbuotojams, o, pavyzdžiui, policijos darbuotojams, tai savaime suprantama, kad jie atitinkamas išvadas daro, remdamiesi visai kitokiais kriterijais: ar vaikas turi visus dokumentus, ar moka vietinę kalbą, ar gyvena nestandartinėje ir saugomoje vietoje, ar gyvena su tėvais arba giminaičiais, ar yra įtrauktas į nusikalstamą arba kitokią neteisėtą veiklą, ar turi matomų sužalojimų bei smurto žymių. Skirtinga nuo anksčiau paminėtų yra situacija, kuomet prekybos vaikais auka jau yra išnaudojama. Dauguma nukentėjusiųjų yra išnaudojami tokiose vietose, kurios turi ribotą priėjimą arba yra uždaros visuomenei. Taigi be išankstinio žinojimo arba įtarimo, jog prekybos vaikais auka yra konkrečioje vietoje, teisėsaugos pareigūnai vargu ar susidurs su išnaudojamu vaiku. Tačiau jie gali susidurti su jaunuimu, kuris dirba be leidimo, neturi leidimo gyventi

²²⁵ Tarptautinės migracijos organizacijos bloknas „Prekės, kurių nepastebėjome. Ką apie prekybą žmonėmis turi žinoti specialistai.“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <www.iom.lt/images/publikacijos/failai/1429517690_Prekės_kurių_nepastebėjome.pdf>.

²²⁶ Analogiški paminėtiems požymiams yra numatyti ir Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijose. Tačiau net ir rekomendacijose nurodytų požymių negalima laikyti vieningu kriterijų sąrašu, nes numatyta, jog tai tik dažniausiai nustatomi požymiai, tačiau nenurodyta, kad, nustačius šiame sąraše įtvirtintus požymius, institucijos įpareigojamos imtis kokių nors veiksmų.

²²⁷ Reference Guide on Protecting the Rights of Child Victims of Trafficking in Europe [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <www.unicef.org/ceecis/UNICEF_Child_Trafficking_low.pdf>.

²²⁸ *Ibid.*

arba būti šalyje ir pan. Tačiau visi šie indikatoriai užtikrintai nereiškia, kad nepilnametis nukentėjo nuo prekybos vaikais,²²⁹ tai tik rodo, jog tokia galimybė įmanoma ir turi būti svarstoma, sprendžiant kokią pagalbą vaikui reikia suteikti.

Paminėti ir aptarti atvejai parodo, jog tikėtina, kad nėra įmanoma sudaryti vieningą prekybos vaikais aukų identifikacijos kriterijų sąrašą, o galbūt ir nebūtina. Yra tokių kriterijų, kurie kaip tam tikra konstanta tinkami ir padeda visų sričių institucijoms identifikuoti vaiko pirkimo arba pardavimo atvejus. Kita vertus, manytina, jog jei tam tikrų sferų institucijos (pavyzdžiui, pasienio ir migracijos tarnybų darbuotojai, prokuratūros ir policijos tarnautojai ir kt.) sukurtų kelis tarpinstitucinius prekybos vaikais aukų identifikavimo kriterijų sąrašus, tai skatintų glaudesnę bendradarbiavimą, galimai padėtų nukentėjusiuosius toje srityje nustatyti greičiau, taip pat leistų atsižvelgti į specifinius aukų bruožus, priklausomai nuo išnaudojimo būdo. Visais atvejais, identifikavus auką ir stengiantis jį išvaduoti iš kaltininkų kontrolės, svarbiausias prioritetas yra apsaugoti vaiką ir užtikrinti, kad jis nebūtų pakartotinai traumuojamas.²³⁰

Būtina pažymėti, jog prekybos vaikais aukų identifikavimui yra svarbi Europos Tarybos konvencijos dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis 26 str. nuostata, kuri numato, jog šalys, laikydamosi pagrindinių savo teisinės sistemos principų, numato galimybę neskirti bausmių aukoms už jų dalyvavimą neteisėtoje veikloje, jeigu jos buvo priverstos tai daryti.²³¹ Ši nuostata yra perkelta į BK 157 str. 3 d.²³² Tačiau darbo autorės nuomone, minėtą normą nacionalinėje teisėje vis tik reikėtų truputį pakoreguoti. Į nusikaltimų vykdymą prievarta įtraukti asmenys bijo, jog patys jau yra tapę nusikaltėliais ir už prisipažinimą jų laukia griežtos bausmės, todėl vengia kreiptis į teisėsaugos pareigūnus.²³³ Taigi BK 157 str. 3 d. turėtų būti numatyta ne galimybė atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, o bendra nebaudžiamumo nuostata, t. y. nepalikti šio klausimo išimtinai teismo diskrecijai. Kadangi, kaip jau minėta antroje darbo dalyje, teismai, sprenddami veikos kvalifikavimo klausimą, kartais atsižvelgia į aukos amžių ir subrendimą, yra galimybė, kad teismų praktika ir šiuo atveju gali nueiti panašiu keliu. Pavyzdžiui, jei nukentėjęs nuo prekybos vaikais asmuo yra arti pilnametystės, teismams lieka galimybė už jo padarytas nusikalstamas veikas paskirti bausmę, nors šiuo atveju

²²⁹ *Ibid.*

²³⁰ *Ibid.*

²³¹ 2005 m. gegužės 16 d. Europos Tarybos konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 96-4916.

²³² BK 157 str. 3 d.: „Nukentėjęs nuo šiame straipsnyje numatytos veikos asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamą veiką, kurią jis buvo tiesiogiai priverstas padaryti dėl jam padarytos šiame straipsnyje numatytos veikos.“

²³³ Tarptautinės migracijos organizacijos bloknatas „Prekės, kurių nepastebėjome. Ką apie prekybą žmonėmis turi žinoti specialistai.“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <www.iom.lt/images/publikacijos/failai/1429517690_Prekės_kurių_nepastebėjome.pdf>.

vaikas turi būti laikomas auka, o ne kaltininku. Atitinkamai, jei būtų numatyta, kad nukentėję nuo prekybos vaikai už priverstinai padarytas veikas yra nebaudžiami, galima tikėtis, jog jie drąsiau kreipsis į teisėsaugos institucijas, nebijodami būti patraukti atsakomybėn.

Identifikavus aukas, tenka konstatuoti, jog daugumai jų yra reikalinga neatidėliotina kompleksinė pagalba, reabilituojantis ir reintegruojantis į visuomenę. Priešingu atveju, nesulaukę tokios pagalbos, šie vaikai išlieka itin pažeidžiami, susiduriantys su išnaudojimo, prievartos, smurto rizika, įskaitant ir pakartotinio tapimo prekybos vaikais aukomis pavojų.²³⁴ 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje, kurioje nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai, įtvirtinta teisė aukoms per pirmą kontaktą su kompetentinga valdžios institucija gauti informaciją apie paramos rūšis ir kas ją teikia, įskaitant informaciją apie galimybę gauti medicininę paramą, specialisto paramą, psichologinę paramą, ir kitą apgyvendinimo vietą.²³⁵ Siekiant Lietuvoje įgyvendinti minėtąją direktyvą, Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijose²³⁶ yra tiksliai nustatyta, kokios institucijos²³⁷ turi teikti pagalbą bei kokios yra tų institucijų funkcijos. Vis tik teikiant pagalbą svarbu įdėmiai atsižvelgti ne vien į atsakingų institucijų funkcijų pasiskirstymą, taip pat į prekybos vaikais aukų didesnę pažeidžiamumą, poreikių specifiškumą.²³⁸

Atlikdamos tyrimą apie pagalbą prekybos vaikais aukai ir prevencijos galimybes, B. Kairienė ir N. Kučinova apklausė specialistus, teikiančius pagalbą nukentėjusiems vaikams. Specialistai pabrėžė, jog svarbiausi teikiamos pagalbos prekybos vaikais aukai būdai – tarpininkavimas ir darbas su šeima. Nukentėjusiems vaikams visų pirma svarbu padėti grįžti į Lietuvą, po to, jei įmanoma – į šeimą (šeimos narių konsultavimas, pagalbos vaikui galimybių nustatymas ir ryšių su artimaisiais užmezgimas, atkūrimas). Siekiant padėti vaikui, reikšminga įtraukti visą socialinį tinklą, visą vaiko socialinę aplinką, taip mažinant neigiamos patirties padarinius. Be to, taip pat teikiama

²³⁴ Tarptautinės migracijos organizacijos bloknas „Prekės, kurių nepastebėjome. Ką apie prekybą žmonėmis turi žinoti specialistai.“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <www.iom.lt/images/publikacijos/failai/1429517690_Prekės_kurių_nepastebėjome.pdf>.

²³⁵ 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR. Europos Sąjungos oficialus leidinys, L 315, t. 55, 2012 m. lapkričio 14 d.

²³⁶ 2015 m. gruodžio 17 d. Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijos. *Teisės aktų registras*, 2015, Nr. 20631.

²³⁷ Nukentėjusioms nuo prekybos žmonėmis aukoms pagalbą teikia pakankamai platus institucijų ratas: nevyriausybinių organizacijų, Valstybės sienos apsaugos tarnyba, Užsienio reikalų ministerija, Vaiko teisių apsaugos skyriai, Valstybinė vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba, Valstybinė darbo inspekcija, policijos pareigūnai, prokurorai ir ikiteisminio tyrimo pareigūnai, Tarptautinė migracijos organizacija.

²³⁸ KAIRIENĖ, B., KUČINOVA, N. Prekyba vaikais: pagalba aukai ir prevencijos galimybės. *Socialinis darbas*, 2008, Nr. 7 (1), p. 120.

psichosocialinė rehabilitacija, įskaitant medicinos pagalbą, aprūpinimą maistu, pagalbą tenkinant kitus poreikius, bet užtikrinant saugią aplinką.²³⁹ Tyrimo metu, be kita ko, buvo siekiama nustatyti, kuo skiriasi teikiama pagalba vaikui ir suaugusiam asmeniui, nukentėjusiam nuo prekybos žmonėmis. Įdomu tai, jog keturi specialistai nurodė, jog jų teikiama pagalba vaikui niekuo nesiskiria nuo teikiamos pagalbos suaugusiam asmeniui.²⁴⁰ Tačiau tokia praktika nėra tinkama. Atsižvelgiant į aukos amžių, socialinę brandą, ypatingas reikmes, prekybos vaikais aukai teikiama pagalba turi būti specifinė. Teikiant pagalbą vaikams turi būti tinkamai organizuojamas ugdymas (suteikiama pagalba integruojantis į mokyklas) ir globa (atliekama šeimos narių, artimųjų ar globėjų paieška), būtina nepamiršti bendravimo ypatumų (svarbus yra bendravimo su vaikais stilius, užduodamų klausimų pritaikymas amžiui).²⁴¹

Identifikavus vaiką kaip galimą prekybos žmonėmis auką, svarbu suvokti, kad jam grasinta, jis buvo išnaudojamas, prieš jį smurtauta. Tai galimai darė ne tik vaiku prekiavęs asmuo (asmenys), bet ir šeimos nariai, institucijų darbuotojai ar kiti vaikui artimi asmenys, todėl natūralu, kad jis dėl galimų neigiamų ankstesnių patirčių gali nepasitikėti tarnybomis ar asmenimis, siūlančiais pagalbą. Taigi vaiko pasitikėjimui įgyti gali reikėti laiko.²⁴² Visa tai rodo, jog yra būtina įvertinti galimas rizikas ir parengti individualų vaiko poreikius atitinkantį pagalbos planą. Siekiant, jog vaiko reintegracija būtų sėkminga, pagalbos plano tiksluose turėtų būti ne tik skubių vaiko poreikių tenkinimas ir su tuo susijusios paslaugos, bet ir ilgalaikiai tikslai (pavyzdžiui, kaip paruošti vaiką savarankiškam sprendimų priėmimui ir suaugusio asmens gyvenimui).²⁴³

Laikytina, jog pagrindinės vaiko reikmės yra skirstomos į šias sritis: saugumas, fizinė ir psichologinė sveikata, teisinė pagalba, gerovė, švietimas.²⁴⁴ Žinoma, dėl tokio skirstymo galima būtų diskutuoti, ar tai tikrai yra pagrindinės vaiko reikmės, ar visas reikmes toks sąrašas atspindi ir pan., vis tik galima pritarti, jog būtent šias sritis privalo apimti prekybos vaikais aukoms teikiama pagalba. Tačiau būtina pažymėti, jog prekyba vaikais yra reiškiny, pasižymintis probleminiu daugialypiškumu, nes glaudžiai susijęs su

²³⁹ *Ibid.*, p. 122.

²⁴⁰ *Ibid.*, p. 123.

²⁴¹ *Ibid.*

²⁴² Prevencinių, apsaugos priemonių ir paslaugų teikimas bei tarpinstitucinis bendradarbiavimas prekybos vaikais atvejais. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, p. 21 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. spalio 16 d.]. Prieiga per internetą: <www.vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/Rekomendacijos_prekyba_vaikais.pdf>.

²⁴³ *Ibid.*, p. 25.

²⁴⁴ Reference Guide on Protecting the Rights of Child Victims of Trafficking in Europe [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <www.unicef.org/ceecis/UNICEF_Child_Trafficking_low.pdf>.

įvairiomis visuomenės, socialinėmis, ekonominėmis, švietimo ir kitomis problemomis, todėl jas įmanoma spręsti taikant ne tik pagalbos, bet ir prevencijos priemones kartu.²⁴⁵

3.2. Prekybos vaikais prevencijos galimybės

Visuomenėje įprastai įsivaizduojama, jog norint kovoti su augančiu nusikalstamumu, būtina griežtinti taikomas bausmes. Stebint Lietuvoje formuojamos ir savaiame chaotiškai besiformuojančios baudžiamosios politikos tendencijas bei baudžiamojo persekiojimo statistiką, matyti, jog šios idėjos yra nesvetimos ir tarp teisės taikytojų. Didėjantį baudžiamąjį represyvumą Lietuvoje iliustruoja dažnas baudžiamųjų įstatymų griežtinimas, didėjantis nuteistųjų skaičius, ilgėjanti vidutinė laisvės atėmimo bausmės trukmė.²⁴⁶ Tačiau ne visų nusikalstamų veikų paplitimui mažinti teisėkūros kaita yra tinkamiausia priemonė arba vien jos dažnai yra negana. 2015 m. ataskaitoje GRETA pažymėjo, jog Lietuvos valdžios atstovai turėtų sustiprinti prevenciją, pasitelkiant socialines ir ekonomines priemones, taikomas asmenims, kurie gali tapti prekybos žmonėmis aukos.²⁴⁷

Atsižvelgiant į tai, kas paminėta, matyti, kaip yra svarbu identifikuoti ne tik aukas, tačiau taip pat nustatyti ir vaikus, kurie patenka į rizikos grupes. Dažniausiai prekybos vaikais aukos yra vaikai iš socialinės rizikos, nedarnių šeimų, „gatvės vaikai“, taip pat vaikai, turintys emocinių, mokymosi, raidos sutrikimų ar elgesio sunkumų. Neretai tokie vaikai nelanko mokyklos neturi išsilavinimo, negauna socialinės pagalbos. Tokie vaikai menkai save vertina, jiems stinga socialinių įgūdžių, todėl juos lengviau suvilioti geresnio gyvenimo, lengvo uždarbio pažadais.²⁴⁸ Galimų prekybos vaikais aukų identifikavimas yra išimtinai glaudžiai susijęs su reiškinio priežasčių nustatymu ir analize. Šios priežastys turėtų būti laikomos vienomis pagrindinių, dėl kurių vaikai dažniausiai tampa pažeidžiami: skurdas, tėvų nedarbas; švietimo stoka; diskriminacija; socialinės rizikos, disfunkcinės šeimos, kurioms būdinga socialinių įgūdžių stoka, priklausomybės, smurtas, vaikų nepriežiūra ir pan.; migracijos patirtis ir išsamios informacijos apie pragyvenimą ir įsidarbinimo galimybes užsienio valstybėse stoka; nepakankamas tarpinstitucinis bendradarbiavimas (šis klausimas atskirai bus aptariamas kitoje darbo dalyje); neigiamas

²⁴⁵ KAIRIENĖ, B., KUČINOVA, N. Prekyba vaikais: pagalba aukai ir prevencijos galimybės. *Socialinis darbas*, 2008, Nr. 7 (1), p. 121.

²⁴⁶ SAKALAUSKAS, G. Ką liudija didėjantis baudžiamasis represyvumas Lietuvoje? *Kriminologijos studijos*, 2014, Nr. 2, p. 101.

²⁴⁷ Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Lithuania. First evaluation round. GRETA(2015)12, adopted on 20 March 2015, published on 5 June 2015 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Reports/GRETA_2015_12_FRG_LTU_en_w_cmnts.pdf>.

²⁴⁸ KAIRIENĖ, B., KUČINOVA, N. Prekyba vaikais: pagalba aukai ir prevencijos galimybės. *Socialinis darbas*, 2008, Nr. 7 (1), p. 121.

bendruomenės požiūris į vaiką; nepakankamas teisinis reglamentavimas.²⁴⁹ Savaiame suprantama, jog su kai kuriomis iš šių problemų kovoti itin sunku, tai reikalauja didelių laiko, materialinių sąnaudų, tačiau vis tik nemažai prevencinių priemonių jau yra taikomos, taip pat bandoma remtis gerąja užsienio valstybių praktika, perimti kai kuriuos jų pavyzdžius.

Vienomis efektyviausių prevencijos priemonių laikytinos švietimas ir pasidalijimas patirtimi.²⁵⁰ Taigi yra labai svarbu surinkti informaciją iš vaikų, kurie jau buvo tapę prekybos aukomis, siekiant suprasti aplinkybes, kurioms esant buvo padaryta nusikalstama veika, ir kodėl/kaip prekyautojai sugebėjo įgyti bei išlaikyti kontrolę vaikų atžvilgiu. Informacijos analizė yra reikšminga ne tik norint išsiaiškinti prekyautojų metodus, tačiau taip pat identifikuojant galimybes intervencijai, kuomet dar įmanoma užkirsti kelią nusikalstamam elgesiui su vaiku. Bendraujant su nukentėjusiais vaikais, yra būtina išsiaiškinti jiems visiems būdingas charakteristikas, kurios turėjo įtakos jų pažeidžiamumui, t. y. požymiai, kurie nulemia, kad būtent šie vaikai buvo užverbuoti ir parduoti/nupirkti.²⁵¹ Negalima pamiršti ir to, jog vien informacijos perteikimas yra nepakankamas, visuomet būtina įvertinti taikomos prevencinės priemonės efektyvumą. Pavyzdžiui, konsultuojant/teikiant pagalbą nukentėjusiajam nuo prekybos vaikais, reikėtų pasidomėti, ar jam turėjo įtakos kokios nors ankstesnės iniciatyvos, taikytos kaip prevencijos priemonės, ir kodėl jos nepadėjo apsisaugoti.²⁵²

Dažniausiai švietimas ir informacijos suteikimas apie prekybą vaikais yra įgyvendinami per knygas, lankstinukus, reklamas, pamokas mokyklose, radijo programas, filmus ir t. t.²⁵³ Kadangi prevencijos programos įprastai yra skirtos visai visuomenei, todėl tikėtina, jog vaikas, net ir atsitiktinai dalyvaudamas švietimo renginyje arba klausydamas nukentėjusiojo, sužinos apie prekybos vaikais problemą, pagalbos galimybes, kur slypi pavojai, kaip apsisaugoti.²⁵⁴ Tačiau kita vertus, jei informacijos trūkumas konkrečiam vaikui nėra reikšmingas, tai vien šios prevencinės priemonės taikymas nebus orientuotas į tikrąsias prekybos vaikais priežastis ir nepadės jų eliminuoti.

²⁴⁹ Prevencinių, apsaugos priemonių ir paslaugų teikimas bei tarpinstitucinis bendradarbiavimas prekybos vaikais atvejais. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, p. 6 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. spalio 16 d.]. Prieiga per internetą: <www.vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/Rekomendacijos_prekyba_vaikais.pdf>.

²⁵⁰ KAIRIENĖ, B., KUČINOVA, N. Prekyba vaikais: pagalba aukai ir prevencijos galimybės. *Socialinis darbas*, 2008, Nr. 7 (1), p. 124.

²⁵¹ Reference Guide on Protecting the Rights of Child Victims of Trafficking in Europe [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <www.unicef.org/ceecis/UNICEF_Child_Trafficking_low.pdf>.

²⁵² *Ibid.*

²⁵³ *Ibid.*

²⁵⁴ KAIRIENĖ, B., KUČINOVA, N. Prekyba vaikais: pagalba aukai ir prevencijos galimybės. *Socialinis darbas*, 2008, Nr. 7 (1), p. 124.

Taigi prevencija, tikėtina, bus žymiai sėkmingesnė tuo atveju, kuomet bus taikoma ne viena, o kelios priemonės (tiek konkretaus vaiko, tiek bendruomenės ar mažesnės grupės asmenų atžvilgiu).

Ne mažiau nei švietimas ir informacijos teikimas, taip pat yra svarbu vaiko socialinių įgūdžių formavimas. Ši prevencinė priemonė gali būti suprantama labai plačiai. Pirmiausia yra būtina ugdyti vaiko pasitikėjimą savimi, savigarbą, nes būtent šios savybės padeda atsispirti verbuotojams.²⁵⁵ Tačiau ši prevencijos priemonė yra ypatingai svarbi tiems vaikams, kurie nėra saugūs gyvendami su savo šeimomis, todėl užsienio valstybėse kaip viena iš alternatyvų yra taikomi pusiau savarankiško gyvenimo projektai jaunuoliams.²⁵⁶ Tokiems gyvenimo modeliams būdinga tai, jog pagrindinis tikslas yra paruošti jaunas žmones savarankiškam gyvenimui: struktūruotas prižiūrimas apgyvendinimas; įgūdžių mokymas tokiose srityse kaip pinigų valdymas, maisto gaminimas, sveikata/higiena, karjeros siekimas, sprendimų priėmimas; gyvenimo planų kūrimas su realiais tikslais ir uždaviniais; pagalba sprendžiant profesinio švietimo ir užimtumo klausimus ir kt.²⁵⁷ Nors matyti, kad tokios programos ne tik ugdo atsparumą verbavimui bei prekyautojų žmonėmis įtakai, taip pat suteikia visapusiškai naudingų žinių bręstančiai asmenybei, vis tik tenka pastebėti, kad tokių projektų sėkmė ir jų įgyvendinimo galimybė labai priklauso nuo valstybės finansinių resursų. Taigi Lietuvoje dažnai panašius projektus ar mokymus įgyvendina ne atsakingos valstybės institucijos, o nevyriausybinės organizacijos su privačių rėmėjų pagalba.²⁵⁸

Prie socialinių įgūdžių ugdymo galima priskirti ir vaikų užimtumo skatinimą, jų įtraukimą į prasmingą veiklą (pvz., prevencinių projektų įgyvendinimas).²⁵⁹ Patirtis rodo, jog tiesioginio dalyvavimo metodai yra naudingi, ar net būtini, mokant socialinių įgūdžių. Atvejais, kuomet viena moksleivių grupė yra atsakinga už dalijimąsi informaciją su

²⁵⁵ *Ibid.*

²⁵⁶ Reference Guide on Protecting the Rights of Child Victims of Trafficking in Europe [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <www.unicef.org/ceecis/UNICEF_Child_Trafficking_low.pdf>.

²⁵⁷ *Plačiau žr.* Adolescent Semi-Independent Living Program [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://familylinks.org/index.php/youth-services/asil>>.

²⁵⁸ Dažniausiai nevyriausybinių organizacijų projektai laikomi pagalbos teikimu. Nevyriausybinės organizacijos nurodo, jog daugiau nei pusei asmenų (55 proc.) pagalba suteikta papildomo finansavimo lėšomis. Pagal ataskaitų duomenis asmenys, esantys rizikos grupėje, sudarė beveik pusę (40 proc.) asmenų, kuriems buvo teikiama pagalba. Kadangi nenustatyta, ar rizikos grupėje esantiems asmenims turi būti suteikiama tokia pat socialinė pagalba, kaip ir nukentėjusiems asmenims, tai jų atžvilgiu taikomas priemonės tinkamiau būtų laikyti prevencija, nes kitu atveju nelieka jokio aiškesnio atskyrimo pagrindo tarp pagalbos ir prevencijos priemonių taikymo atveju. Valstybinio audito ataskaita „Prekyba žmonėmis – prevencija ir pagalba nusikaltimo aukoms“. 2015 m. rugsėjo 14 d. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė, Nr. VA-P-40-2-11, p. 25–26.

²⁵⁹ KAIRIENĖ, B., KUČINOVA, N. Prekyba vaikais: pagalba aukai ir prevencijos galimybės. *Socialinis darbas*, 2008, Nr. 7 (1), p. 124.

kitais²⁶⁰ – tai žymiai efektyviau, nei jei mokiniams apie prekybos vaikais reiškinių pasakotų mokytojai, kadangi tokiu būdu mokiniai į problemą įsigilina labiau, tikėtina, jog taip jie jaučiasi prisidedantys prie kažko svarbaus. Darbo autorės nuomone, dalyvavimas prevenciniuose projektuose padeda vaikams greičiau suprasti, kad požiūris/manymas, jog jie netaps prekybos vaikais aukomis, yra netinkamas rizikos vertinimas, todėl ateityje skatina juos elgtis apdairiau, atsargiau.

Vienas labiausiai ginčijamų informacijos, skirtos užkirsti kelią prekybai vaikais, pateikimo būdų yra patarimai dėl sąlyginai saugios migracijos užtikrinimo. Dauguma organizacijų yra įsitikinusios, jog tokių patarimų davimas gali labiau paskatinti vaikus migruoti. Baiminamasi, kad valdžios institucijos gali kritikuoti organizacijų darbą, ypač, jei jaunimas, pasinaudojęs atitinkamais patarimais, patirs išnaudojimą ir taps prekiautojų aukomis.²⁶¹ Nepaisant to, praktiniai patarimai jauniems žmonėms yra naudingi, kadangi saugios teisėtos migracijos užtikrinimas, jog anksčiau, nuo kurio galima dirbti, sulaukę jaunuoliai galėtų susirasti tinkamą, teisėtą ir padorų darbą, laikytinas itin efektyvia prekybos vaikais prevencijos priemone.²⁶²

Saugi, teisėta migracija nėra tapati atviroms sienoms – sienų atvėrimas ir galimybės žmonėms judėti laisvai suteikimas tik skatina nekontroliuojamą migraciją ir didiną pažeidžiamumą, kadangi žmonės keliauja be jokių apsaugos priemonių. Taigi sprendimu tokioje situacijoje galėtų būti „migracijos valdymas“ – diegti procedūras, kurios būtų paremtos tarptautiniu ir tarpinstituciniu bendradarbiavimu, siekiant užtikrinti, jog migruojantieji turėtų aiškų suvokimą, kaip jie sieks būsimo užimtumo ir stabilumo. Taip pat būtina užtikrinti, jog darbo rinkos realijos tiek kilmės, tiek tikslo valstybėse būtų tinkamai suprastos ir sudarytų migracijos valdymo plano dalį.²⁶³ Kadangi vaikai į užsienį neretai vyksta ieškoti darbo, siekiant sumažinti jų pažeidžiamumą ir galimą tapimą prekiautojų aukomis, viena iš valdžios užduočių yra užtikrinti prieinamos, atnaujinamos informacijos apie migraciją, įdarbinimo paslaugas, darbo įstatymus teikimą. Pavyzdžiu galėtų būti tokios programos kaip „Keliauk protingai, dirbk protingai“ (angl. „*Travel smart, work smart*“), kadangi jos suteikia daug naudingos informacijos, itin aktualios prieš priimančią sprendimą išvykti ieškoti darbo į užsienį.²⁶⁴ Štai Latvijoje tarptautinė

²⁶⁰ A handbook on planning projects to prevent child trafficking. International federation Terre des hommes, by Mike Dottridge [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.terredeshommes.org/wp-content/uploads/2013/06/handbook_june8.pdf>.

²⁶¹ *Ibid.*

²⁶² Training Manual to Fight Trafficking in Children for Labour, Sexual and other Forms of Exploitation. Textbook 2: Action against child trafficking at policy and outreach levels. International Labour Office, International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC). - Geneva: ILO, 2009 - 4 v., p. 23.

²⁶³ *Ibid.*

²⁶⁴ *Ibid.*, p. 26.

jaunimo organizacija (angl. *International Organization for Adolescents*) vykde kampaniją prieš prekybą žmonėmis, tikslingai skirtą paaugliams ir jauniems suaugusiesiems, kurios metu pavyko apsispręsti dėl kontrolinio klausimų sąrašo, ką būtina patikrinti, siekiant apsisaugoti nuo klaidingų darbo pasiūlymų: patikrinti, ar darbo agentūra yra teisėta; darbo sutarties sudarymas; paprašyti, jog, prieš pasirašant, darbo sutartį kas nors peržvelgtų; darbo sutarties ir tapatybės dokumento kopijas palikti draugams ar artimiesiems; artimiesiems ar draugams palikti kontaktinę informaciją ir pan.²⁶⁵ Paminėtos priemonės, iniciatyvos ir programos, darbo autorės nuomone, tikrai laikytinos vienomis pagrindinių ir pavyzdinių, galinčių užtikrinti saugesnę jaunų žmonių migraciją bei patikimesnes darbo paieškas, tačiau nereikėtų pamiršti ir tokių elementarių užduočių atlikimo, kaip pavyzdžiui, patikrinimas, ar kertantis sieną vaikas turi abiejų tėvų arba bent vieno iš jų sutikimą išvykti iš šalies; telefoninių pagalbos linijų diegimas; operatyvus atsakingų institucijų informavimas, kad vaikas nebelanko darželio/mokyklos ar yra dingęs. Tokių, iš pirmo žvilgsnių, nesudėtingų veiksmų atlikimas gali padėti ne tik identifikuoti aukas, bet taip pat ir užkirsti kelią nusikalstamai veikai, kol vaikai dar nėra išgabenti iš šalies.

Vaikams didžiulę įtaką daro tėvai, giminės ir kiti artimieji asmenys. Taip pat, kaip jau minėta anksčiau, verbavimas gali būti nukreiptas ne tik į vaikus, bet ir į trečiuosius asmenis. Atsižvelgiant į tai, prevencija turi būti taikoma ir šių grupių atžvilgiu. Prekybos vaikais galimybes tikėtina galėtų sumažinti tokios priemonės: tėvų švietimas apie išsilavinimo svarbą ir neigiamas pasekmes, kurios sukeltamos vaikams, jei jie meta mokslus ir per anksti pradeda dirbti; tėvų priklausomumo nuo vaikų uždirbamų lėšų mažinimas; smurto artimoje aplinkoje mažinimas; bendros informacijos apie prekybą vaikais ir jos žalą platinimas.²⁶⁶ Į procesą būtina įtraukti ne tik tėvus ir gimines, tačiau taip pat ir platesnį bendruomenės ratą. Vienas labiausiai efektyvių vaikų, kuriems yra didžiulė rizika tapti prekybautojų aukomis, nustatymo būdų yra suteikti būtinų žinių pagrindus specialistams, veikiančioms bendruomenėje – asmenys, atsakingi už švietimą, sveikatos apsaugą, teisėsaugą, religinius klausimus. Kai kuriose šalyse tai vadinama „tarpdisciplininė komanda“. Suteikiant tokiam tinklui oficialų vaikų apsaugos vaidmenį, yra pagerinamas individualios informacijos apie kiekvieną vaiką tvarkymas, taip pat

²⁶⁵ BOLDOSSER, A. B., BIU, O. *Smooth Flight: A Guide to Preventing Youth Trafficking*. International Organization of Adolescents (IOFA), 2003, p. 95.

²⁶⁶ Reference Guide on Protecting the Rights of Child Victims of Trafficking in Europe [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <www.unicef.org/ceecis/UNICEF_Child_Trafficking_low.pdf>.

galima greičiau rasti tinkamus atsakymus, kurios priemonės konkrečiu atveju būtų tinkamiausios bei kaip jas geriausiai įgyvendinti.²⁶⁷

Svarbu pažymėti, jog visos prevencinės priemonės turėtų būti taikomos ne tik nepilnamečiams, kurie yra galimos prekyautojų aukos, bet ir vaikams, kurie jau buvo nukentėję nuo tokios neteisėtos prekybos. Prekybos vaikais pasekmės gali būti trumpalaikės arba ilgalaikės, galinčios pakenkti tolimesniam vaiko vystymuisi, todėl būtina teikti kvalifikuotą pagalbą tiek vaikui, tiek jo šeimos nariams, siekiant išvengti kartotinio traumavimo tampant prekybos žmonėmis auka dar kartą.²⁶⁸

3.3. Nacionalinio ir tarptautinio bendradarbiavimo reikšmė

Siekiant nuosekliai ir kompleksiškai šalinti esmines prekybos žmonėmis priežastis ir sąlygas, racionaliai naudoti tam tikslui skiriamus valstybės išteklius, turi būti nustatyta ne vien tik nusikaltimų prevencijos ir kontrolės sistema, kurioje būtų aiškiai įvardyti subjektai, taip pat būtina nustatyti ir jų bendradarbiavimo būdus bei formas.²⁶⁹ Tačiau situacija bendradarbiavimo klausimais Lietuvoje kol kas yra sudėtinga, tai parodo ir GRETA 2015 m. ataskaitoje pateiktas įvertinimas. Valdžios atstovai raginami pagerinti bendradarbiavimą ir užtikrinti visų viešųjų įstaigų įtraukimą, užkertant kelią prekybai žmonėmis. Ne mažiau svarbu ir tai, jog, norint tinkamai įgyvendinti bendradarbiavimo mechanizmą, būtina numatyti ir skirti pakankamus žmogiškuosius bei finansinius resursus, o pats bendradarbiavimas turi vykti tiek horizontaliu, tiek vertikaliu lygmenimis (t. y. savivaldybių įstaigos turi koordinuoti veiksmus tarpusavyje, o tuo pačiu ir su centrinės valdžios institucijomis).²⁷⁰ Visus šiuos klausimus Lietuva vis dar bando spręsti.

Vidaus audito ataskaitoje pateikiami duomenys, jog beveik visose (98 proc.) savivaldybėse nėra bendradarbiavimo sutarčių prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės klausimais su valstybės institucijomis, o 88 proc. savivaldybių neturi bendradarbiavimo sutarčių su nevyriausybinėmis organizacijomis. Siekiant skatinti savivaldybių, valstybės institucijų ir nevyriausybinių organizacijų bendradarbiavimą, 2009 m. dešimtyje didžiausių savivaldybių planuota sukurti prekybos žmonėmis

²⁶⁷ A handbook on planning projects to prevent child trafficking. International federation Terre des hommes, by Mike Dottridge [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.terredeshommes.org/wp-content/uploads/2013/06/handbook_june8.pdf>.

²⁶⁸ Prevencinių, apsaugos priemonių ir paslaugų teikimas bei tarpinstitucinis bendradarbiavimas prekybos vaikais atvejais. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, p. 20 [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. spalio 16 d.]. Prieiga per internetą: <www.vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/Rekomendacijos_prekyba_vaikais.pdf>.

²⁶⁹ Valstybinio audito ataskaita „Prekyba žmonėmis – prevencija ir pagalba nusikaltimo aukoms“. 2015 m. rugšėjo 14 d. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė, Nr. VA-P-40-2-11, p.11.

²⁷⁰ Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Lithuania. First evaluation round. GRETA(2015)12, adopted on 20 March 2015, published on 5 June 2015 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Reports/GRETA_2015_12_FRG_LTU_en_w_cmnts.pdf>.

prevencijos ir kontrolės koordinacinės darbo grupės. Galiausiai nustatyta, jog tik šešiose (iš 10) savivaldybėse buvo sudarytos darbo grupės, bet keturios iš jų nebuvo susirinkusios nė karto.²⁷¹ Tokia situacija pabrėžia, jog tarpinstitucinis bendradarbiavimas nėra organizuotas ir koordinuotas tinkamai. Svarbu yra ne tik numatyti tam tikras priemones ir žingsnius, kaip pagerinti bendradarbiavimą, bet būtina, jog progresas atitinkamoje srityje būtų atidžiai stebimas.

Prekybos žmonėmis panaikinimo ES strategijoje 2012–2016 m. nurodoma, jog prekybos žmonėmis politika turi būti daugiasritė ir nuosekli, o ją formuojant turi dalyvauti įvairesnė nei anksčiau veikėjų grupė. Šią grupę turėtų sudaryti policijos pareigūnai, pasieniečiai, imigracijos ir prieglobsčio tarnybų darbuotojai, prokurorai, advokatai, teisėjai, teismo personalas, būsto, darbo, sveikatos, socialinės apsaugos inspektoriai, pilietinės visuomenės organizacijų atstovai, socialiniai ir jaunimo darbuotojai, profesinių sąjungų atstovai, įdarbinimo agentūrų ir konsulinių bei diplomatinių įstaigų personalas ir kiti.²⁷² Tokiam gausiam institucijų ratui bendradarbiauti padėtų sukurti oficialūs, gerai veikiantys nukreipimo mechanizmai,²⁷³ nes savaime suprantama, kad nukentėjusiam nuo prekybos žmonėmis vaikui visos būtinos kompleksinės pagalbos viena institucija suteikti yra nepajėgi. Taigi yra būtina, jog atsakingos institucijos žinotų, kur toliau reikia nukreipti vaiką. Bendradarbiavimo gaires numato Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijų V skyriuje numatytos institucijų veiklos funkcijos ir kompetencija.²⁷⁴ Vis tik reikia pažymėti, kad tai neįrodo, jog nukreipimo mechanizmo sukūrimas yra išbaigtas, kadangi funkcijos numatytos ir apibrėžtos pakankamai siaurai bei lakoniškai, neapima visų galimų pagalbos teikimo atvejų.

Svarbu atkreipti dėmesį ir į tai, jog, deja, tačiau nemažai paminėtų institucijų atstovų neturi patirties, dirbant su prekybos žmonėmis aukomis, ypač vaikais, o jų žinios šioje srityje yra pakankamai ribotos. Taigi atitinkamai viena svarbiausių Direktyvos dėl kovos su prekyba žmonėmis Nr. 2011/36/ES nuostatų yra ta, kad šioje srityje dirbantiems asmenims turi būti rengiami mokymai.²⁷⁵ Puikiu pavyzdžiu galėtų būti 2014 m. spalio 14 d. Nacionalinėje teismų administracijoje vykę mokymai Lietuvos teisėjams apie kovą

²⁷¹ Valstybinio audito ataskaita „Prekyba žmonėmis – prevencija ir pagalba nusikaltimo aukoms“. 2015 m. rugsėjo 14 d. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė, Nr. VA-P-40-2-11, p. 13.

²⁷² Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. Prekybos žmonėmis panaikinimo ES strategija 2012–2016 m. Briuselis, 2012 06 19 COM(2012) 286 final, p. 5–6.

²⁷³ *Ibid.*, p. 6.

²⁷⁴ 2015 m. gruodžio 17 d. Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijos. *Teisės aktų registras*, 2015, Nr. 20631.

²⁷⁵ *Ibid.*, p. 13.

su prekyba žmonėmis, kuriuos vedė šios srities JAV ekspertai teisėja V. Kendall ir prokuroras D. Weissas,²⁷⁶ taip pat tos pačios teisėjos skaityta paskaita prekybos žmonėmis prevencijos tema.²⁷⁷ Būtina atkreipti dėmesį, jog tokie mokymai yra naudingi ne tik konkrečios valstybės specialistams, dirbantiems prekybos žmonėmis srityje, tačiau taip pat padeda įvairių šalių besispecializuojantiems atstovams keistis turima informacija bei dalintis sukaupta patirtimi. Reikšminga ir tai, kad mokymai, kuriuose dalyvauja profesionalai iš įvairių šalių, leidžia užmegzti kontaktus, galinčius padėti ateityje, ypač tais atvejais, kai manoma, kad prekybos žmonėmis ar vaikais auka buvo išvežta į užsienį, t. y. tarptautinio bendradarbiavimo užuomazgos.

Tenka pripažinti, jog bendradarbiavimas prekybos vaikais srityje yra chaotiškas ne tik šalies viduje, tačiau jį pakankamai sunku koordinuoti ir tarptautiniu lygmeniu. Tokią išvadą patvirtina ir 2015 m. rudenį žiniasklaidoje plačiai aptartas atvejis apie Latvijoje dėl plėšimo iš juvelyrinių dirbinių parduotuvės sulaikytą lietuvį paauglį. Lietuvos ambasada apie šį berniuką ir susidariusią situaciją nebuvo gavusi informacijos, nes nėra tarpvalstybinių sutarčių, kurios įpareigotų apie tokius atvejus pranešti ambasada.²⁷⁸ Tai parodo tarpvalstybinių sutarčių svarbą, kadangi jos leidžia operatyviau keistis informacija apie padarytas nusikalstamas veikas ir nukentėjusius asmenis, koordinuojant įvairių institucijų veiksmus, greičiau grąžinti nukentėjusius vaikus į kilmės šalį bei suteikti jiems būtiną pagalbą.

Identifikavus arba įtariant prekybą vaikais, kuomet nusikalstama veika peržengia vienos valstybės sienas, itin svarbus laiko veiksnys. Tačiau, pavyzdžiui, su užsienio valstybėmis, su kuriomis nesudarytos teisinės pagalbos sutartys, ryšiai palaikomi per Užsienio reikalų ministerijos Konsulinį departamentą.²⁷⁹ Reikia pažymėti, jog toks bendradarbiavimas gali užtrukti, kol paklausimas bus perduotas atsakingoms institucijoms. Kur kas optimalesnis reguliavimo variantas būtų, jei valstybės paskirtų atsakingas institucijas ar netgi asmenų grupes jose, į kurias konkrečiu atveju ir reikėtų kreiptis. Pavyzdžiui, į prokuratūrų ar policijos komisariatų atstovus, kurie padėtų koordinuoti tyrimą, siekiant išsiaiškinti, ar į tą šalį nebuvo neteisėtai įvežtas vaikas, kuris

²⁷⁶ JAV ekspertai dalijosi patirtimi, kaip kovoti su prekyba žmonėmis. BNS spaudos centras [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://sc.bns.lt/view/item.php?id=171965>>.

²⁷⁷ Teismų sistemos naujienos. Teisme – JAV teisėjos paskaita prekybos žmonėmis prevencijos tema [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemos-naujienos/teisme-jav-teisejos-paskaita-prekybos-zmonemis-prevencijos-tema/2638>>.

²⁷⁸ Vaikas su išdegintu vergo ženklų: 13-os išvežtas vogti į Daniją, grįžęs ir vėl išgabentas iš Lietuvos [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vaikas-su-isdegintu-vergo-zenklu-13-os-isveztas-vogti-i-danija-grizes-ir-vel-iscabentas-is-lietuvos.d?id=69160968>>.

²⁷⁹ BAZYLEVAS, I. *Prekybos žmonėmis prevencija*, 2002, p. 30 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 21 d.]. Prieiga per internetą: <www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0073012.doc>.

galimai yra prekyautojų auka. Tiesioginio / betarpiško bendravimo principu paremtas bendradarbiavimas vykėtų kur kas greičiau, nei visas procedūras atliekant diplomatiniais kanalais, ir taip pat būtų sudaroma daugiau galimybių užkirsti kelią tolimesnei nusikalstamos veikos eigai bei surasti galimai dingusius vaikus.

Siekiant dar labiau sustiprinti tarptautinį bendradarbiavimą, GRETA 2015 m. ataskaitoje pateikė Lietuvai pasiūlymą sukurti nacionalinio pranešėjo sistemą ar lygiavertį mechanizmą.²⁸⁰ Pagal Direktyvą Lietuva šį įsipareigojimą turėjo įvykdyti iki 2013 m. balandžio 6 d. Taip turėjo būti užtikrinta, kad bus analizuojamos prekybos žmonėmis tendencijos, vertinami kovos su prekyba žmonėmis rezultatai, renkami statistiniai duomenys, glaudžiai bendradarbiaujant su atitinkamomis šioje srityje veikiančiomis pilietinėmis visuomenės organizacijomis, ir teikiama informacija.²⁸¹ Reikia pažymėti, jog Vidaus reikalų ministerijos atstovas dalyvavo neformalaus Europos Sąjungos nacionalinių pranešėjų arba lygiavertčių mechanizmų prekybos žmonėmis klausimams tinklo susitikimuose 2014 m. gegužės ir spalio mėn., analizavo situaciją šioje srityje Europos Sąjungoje ir kitose valstybėse, dalyvavo rengiant Europos Sąjungos šalių narių nacionalinių pranešėjų arba lygiavertčių mechanizmų prekybos žmonėmis klausimams ataskaitos koncepciją, teikė informaciją Europos Komisijai dėl kovos su prekyba žmonėmis situacijos Lietuvoje.²⁸² Nepaisant visų šių teigiamų poslinkių, siekiant užtikrinti tinkamą informacijos, susijusios su prekyba žmonėmis ir vaikais nusikaltimų prevencija bei kontrole, rinkimą, pažymėtina, kad šiuo metu taikomas lygiavertčio mechanizmo modelis dubliuoja nacionalinės kovos su prekyba žmonėmis rengimo ir / ar valstybės politikos ir priemonių kovos su prekyba žmonėmis srityje įgyvendinimo veiklą. Be kita ko, nustatyta, jog ne visos valstybės institucijos pateikia Vidaus reikalų ministerijai aktualią informaciją, remdamosi tuo, kad neturi galimybės pateikti informacijos, nes nėra įgaliotos ją rinkti ir kaupti.²⁸³ Taigi atsižvelgiant į tai, kas aptarta, galima tik pritarti Valstybės audito ataskaitoje išsakytai pozicijai, jog teisės aktais turėtų būti nustatyta, kokios institucijos ir kokius duomenis apie vykdytos kovos su prekyba žmonėmis rezultatus turi kaupti ir perduoti Vidaus reikalų ministerijai, nes, pirmiausia, tai padėtų vykdyti Lietuvos įsipareigojimą perduoti išsamią informaciją ES kovos su prekyba

²⁸⁰ Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Lithuania. First evaluation round. GRETA(2015)12, adopted on 20 March 2015, published on 5 June 2015 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Reports/GRETA_2015_12_FRG_LTU_en_w_cmnts.pdf>.

²⁸¹ Valstybinio audito ataskaita „Prekyba žmonėmis – prevencija ir pagalba nusikaltimo aukoms“. 2015 m. rugsėjo 14 d. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė, Nr. VA-P-40-2-11, p. 17.

²⁸² Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2014 m. Vidaus reikalų ministerija, Vilnius, 2015, p. 10.

²⁸³ Valstybinio audito ataskaita „Prekyba žmonėmis – prevencija ir pagalba nusikaltimo aukoms“. 2015 m. rugsėjo 14 d. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė, Nr. VA-P-40-2-11, p. 18–20.

žmonėmis koordinatoriui, o antra, tokios informacijos valdymas tikėtina pagelbėtų planuojant veiksmingas kovos su prekyba žmonėmis ir vaikais priemones.²⁸⁴ Todėl tinkamas informacijos rinkimas ir kaupimas yra reikšminga tarptautinio bendradarbiavimo sudėtinė dalis.

Tiek tarpinstitucinis bendradarbiavimas valstybės viduje, tiek tarptautinis bendradarbiavimas jokių būdu neturi būti tik formali deklaracija, kadangi demokratiškos šalys tikslas yra nukreiptas ne vien į nusikalstamų veikų išaiškinimą, tačiau taip pat į prevenciją, pagalbos aukoms teikimą, keitimąsi gerąja praktika teisėkūros ir ikiteisminio tyrimo srityse bei baudžiamosios politikos krypties nustatymą.

²⁸⁴ *Ibid.*

IŠVADOS

Iš atliktos analizės galima padaryti šias išvadas:

1) Prekyba vaikais dažniausiai peržengia vienos valstybės sienas, todėl apie šį fenomeną pirmiausia pradėta kalbėti globaliu lygmeniu. Taigi šiandien nacionaliniam reguliavimui didelę įtaką turi tarptautiniai dokumentai, skirti kovai su prekyba žmonėmis ir vaikais. Vis tik valstybės skirtingai apibrėžia prekybos vaikais aukos sąvoką, numato skirtingas prekybos vaikais formas, t. y. reiškinio sampratą kinta ir šiais laikais.

2) Žiniasklaidos šaltinių analizė leidžia teigti, kad viena ryškiausių šiuolaikinių prekybos vaikais tendencijų yra jos formų kaita. Tai suponuoja išvadą apie galimus sunkumus, tiriant nusikalstamas veikas ir siekiant jų užkardymo, kadangi naujos formos mokslininkų detalčiai neanalizuotos, apie jas kol kas daromi tik hipotetiniai pastebėjimai.

3) Vertinant nusikalstama veika pažeidžiamų vertybių svarbą bei žalą, kuri gali būti padaroma vaikui, vaiko pirkimo arba pardavimo nusikaltimo objektas turėtų būti suprantamas pakankamai plačiai ir juo laikomi vaiko teisės bei interesai. Tuo tarpu šeimos interesai BK 157 str. prasme yra papildomas objektas.

4) Teismai yra įpareigoti atsižvelgti į nukentėjusiojo amžių. Kitos konkrečiam nukentėjusiam vaikui būdingos savybės (pavyzdžiui, psichologiniai ypatumai, intelektiniai gebėjimai, neigiamai charakterizuojamas elgesys ir t. t.) gali padėti teismams suprasti nusikaltimo padarymo mechanizmą, tačiau neturi įtakoti sprendimo dėl įtariamųjų kaltės ar bausmės skyrimo.

5) Prekybos vaikais normos struktūra yra dvinarė – valios palenkimo metodai nėra išskiriami kaip būtinasios sudėties požymis, tačiau tokios aplinkybės teismų baigiamuosiuose aktuose atskleidžiamos. Visų pirma, tai padeda įrodyti kitus objektyviosios pusės požymius, o antra, be valios palenkimo būdų dažnai būtų neįmanoma realizuoti objektyviąją pusę sudarančių alternatyvių veiksmų.

6) Subjektyviosios pusės analizė atskleidžia, kad Lietuvos įstatymų leidėjas vaiko pirkimo arba pardavimo sudėties kaltės ribas išplėtė nepagrįstai ir nemotyvuotai. Vien objektyviąją vaiko pirkimo arba pardavimo pusę sudarančių veiksmų atlikimas, žinant, kad vaikas galimai bus išnaudojamas, tačiau to nesiekiant, turėtų būti kriminalizuotas, jei asmuo veikia kaip bendrininkas, tačiau neįtikėtina atrodo, jog asmuo atliktų tokius veiksmus be papildomų paskatų. Taigi būtų pagrįsta vaiko pirkimo arba pardavimo sudėtyje įtvirtinti ne tik siekį išnaudoti, kaip būtinajam požymį, bet ir siekį įgyti materialinės ar kitokios asmeninės naudos būtent tuo atveju, jei kaltininkas apie galimą išnaudojimą tik žinojo.

7) Atsižvelgiant į prekybos vaikais reiškinio įvairumą, nuolatinę kaitą, praktiškai neįmanoma BK normoje išvardyti visų galimų išnaudojimo tikslų, nes tai sąlygotų pernelyg didelę kazuistiką. Alternatyvus pasiūlymas galėtų būti vartoti abstraktą „išnaudojimo tikslų“ terminą, nepamirštant nurodyti neteisėto įvaikinimo. Vis tik siekiant teismams nurodyti tam tikras gaires, detalų išnaudojimo tikslų sąrašą galima būtų įtvirtinti poįstatyminiame akte.

8) Vaikui esant arti pilnametystės ribos ir davus sutikimą būti išnaudojamam, teismai dažnai renkasi švelnesnį kvalifikavimo variantą, t. y. vietoj BK 157 str. inkriminuojamas asmens išnaudojimas prostitucijai (BK 307 ir / ar 308 str.). Kadangi vaiko pirkimo arba pardavimo sudėtis pačių išnaudojimo veiksmų nekriminalizuoja, turėtų būti taikoma realioji sutaptis. Daugumos kitų veikų atribojimo nuo vaiko pirkimo arba pardavimo normos klausimai teismų praktikoje jau yra išspręsti ir diskusijų nebekelia.

9) Prieš apsisprendžiant dėl tinkamiausių priemonių, užkertančių kelią prekybai vaikais, būtina identifikuoti esamas ir galimai būsimas nusikaltimo aukas. Tačiau kol kas Lietuva galutinai suformuotų, vienodų ir privalomų visoms institucijoms, kurių specialistai gali susidurti su prekyba žmonėmis ar (ir) vaikais, aukų identifikavimo kriterijų neturi parengusi (t. y. nėra vieningo kriterijų sąrašo). Kita vertus, manytina, jog jei tam tikrų sferų institucijos (pavyzdžiui, pasienio ir migracijos tarnybų darbuotojai, prokuratūros ir policijos tarnautojai ir kt.) sukurtų kelis tarpinstitucinius prekybos vaikais aukų identifikavimo kriterijų sąrašus, tai skatintų glaudesnę bendradarbiavimą, galimai padėtų nukentėjusiuosius toje srityje nustatyti greičiau, taip pat leistų atsižvelgti į specifinius aukų bruožus, priklausomai nuo išnaudojimo būdo.

10) Į nusikaltimų vykdymą prievarta įtraukti asmenys bijo, jog patys jau yra tapę nusikaltėliais ir už prisipažinimą jų laukia griežtos bausmės, todėl vengia kreiptis į teisėsaugos pareigūnus. Taigi BK 157 str. 3 d. turėtų būti numatyta ne galimybė atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, o bendra nebaudžiamumo nuostata, t. y. nepalikti šio klausimo išimtinai teismo diskrecijai.

11) Literatūros šaltinių analizė leidžia tvirtinti, jog pagrindinėmis prekybos vaikais prevencijos priemonėmis laikytinos: švietimas ir informacijos suteikimas, vaiko socialinių įgūdžių ugdymas. Kad ir koks šių priemonių taikymo būdas būtų pasirinktas, svarbu, jog jos būtų taikomos ne tik nepilnamečiams, kurie yra galimos prekiautojų aukos, bet ir vaikams, kurie jau buvo nukentėję nuo neteisėtos prekybos.

12) Vienas iš svarbiausių kriterijų, galinčių padėti užtikrinti greitesnį aukų identifikavimą ir tinkamos pagalbos joms suteikimą, yra tarpinstitucinis

bendradarbiavimas. Kuomet prekybos veikais nusikaltimas peržengia vienos valstybės sienas, tiesioginio / betarpiško bendravimo principu paremtas tarptautinis bendradarbiavimas vykty kur kas greičiau, nei visas procedūras atliekant diplomatiniais kanalais, ir taip būtų sudaroma daugiau galimybių užkirsti kelią tolimesnei nusikalstamos veikos eigai.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

1. Norminiai teisės aktai:

1.1. Tarptautiniai teisės aktai:

- 1) 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501;
- 2) 2000 m. gegužės 25 d. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinis protokolas dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 108-4037;
- 3) 2000 m. lapkričio 15 d. Protokolas dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja, papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą. *Valstybės žinios*, 2003, Nr. 49-2166;
- 4) Konvencija dėl vergovės, vergų prekybos ir į vergovę panašių institutų bei praktikos panaikinimo (Supplementary Convention on the Abolition of Slavery, the Slave Trade, and Institutions and Practices Similar to Slavery, 226 U.N.T.S. 3, entered into force April 30, 1957) [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www1.umn.edu/humanrts/instree/f3scas.htm>>;
- 5) Vergijos konvencija (Slavery convention, signed at Geneva on 25 September 1926, entered into force on 9 March 1927) [interaktyvus]. [žiūrėta 2014 m. gruodžio 31 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/SlaveryConvention.aspx>>.

1.2. Europos Sąjungos teisės aktai:

- 1) 2002 m. liepos 19 d. Europos Sąjungos Tarybos pamatinis sprendimas dėl kovos su prekyba žmonėmis Nr. 2002/629/TVR. Specialusis leidimas, 2004 m. gruodžio 30 d., Nr. 1 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 6 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www3.lrs.lt/c-bin/eu/preps2?Condition1=38186&Condition2>>;
- 2) 2005 m. gegužės 16 d. Europos Tarybos konvencija dėl veiksmų prieš prekybą žmonėmis. *Valstybės žinios*, 2012, Nr. 96-4916;
- 3) 2011 m. balandžio 5 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl prekybos žmonėmis prevencijos, kovos su ja ir aukų apsaugos Nr. 2011/36/ES, pakeičianti Tarybos pamatinį sprendimą Nr. 2002/629/TVR. Europos Sąjungos oficialus leidinys, L 101, t. 54, 2011 m. balandžio 15 d.;

- 4) 2012 m. spalio 25 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/29/ES, kuria nustatomi būtiniausi nusikaltimų aukų teisių, paramos joms ir jų apsaugos standartai ir kuria pakeičiamas Tarybos pamatinis sprendimas 2001/220/TVR. Europos Sąjungos oficialus leidinys, L 315, t. 55, 2012 m. lapkričio 14 d;
- 5) Komisijos komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir regionų komitetui. Prekybos žmonėmis panaikinimo ES strategija 2012-2016 m. Briuselis, 2012 06 19 COM(2012) 286 final;
- 6) Priedas prie Komisijos komunikato Europos Parlamentui ir Tarybai dėl prioritetinių veiksmų pagal Europos migracijos darbotvarkę įgyvendinimo padėties. Vykdomi veiksmai, kuriais prisidedama prie vaikų migrantų apsaugos. Briuselis, 2016 02 10 COM(2016) 85 final.

1.3. Nacionaliniai teisės aktai:

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014;
- 2) Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (su pakeitimais ir papildymais). *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741;
- 3) Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 33-807;
- 4) 2015 m. gruodžio 17 d. Prekybos žmonėmis aukų nustatymo, ikiteisminio tyrimo ir tarpinstitucinio bendradarbiavimo rekomendacijos. *Teisės aktų registras*, 2015, Nr. 20631.

1.4. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencija:

- 1) Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas Dėl Valstybės tarnybos. *Valstybės žinios*, 2004, Nr. 181-6708;
- 2) Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2006 m. sausio 16 d. nutarimas Dėl privataus kaltinimo ir dėl asmens, kurio atžvilgiu atsisakyta kelti baudžiamąją bylą, teisės apskųsti prokuroro nutarimą. *Valstybės žinios*, 2006, Nr. 7-254;
- 3) Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. 2014 m. kovo 18 d. nutarimas Dėl baudžiamosios atsakomybės už genocidą. *Teisės aktų registras*, 2014, Nr. 3226.

1.5. Užsienio šalių teisės aktai:

- 1) Airijos baudžiamosios teisės (prekyba žmonėmis) bilis, 2007 (angl. *Criminal Law (Human Trafficking) Bill of Ireland*, 2007) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio

- 10 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/5146>>;
- 2) Albanijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Republic of Albania*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą:
<www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>;
 - 3) Austrijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Republic of Austria*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą:
<www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>;
 - 4) Estijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Republic of Estonia*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 30 d.]. Prieiga per internetą:
<www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>;
 - 5) Graikijos baudžiamasis įstatymas prieš prekybą žmonėmis (angl. *Anti-Trafficking Act of Greece*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 13 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>;
 - 6) Ispanijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Kingdom of Spain*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 13 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>;
 - 7) Prancūzijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the French Republic*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 13 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>;
 - 8) Rumunijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Republic of Romania*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4616>>;
 - 9) Rusijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Russian Federation*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą: <
<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/4408>>;
 - 10) Ukrainos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of Ukraine*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7069>>;
 - 11) Vengrijos baudžiamasis kodeksas (angl. *Criminal Code of the Republic of Hungary*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. sausio 13 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>;
 - 12) Vokietijos baudžiamasis kodeksas (angl. *German Criminal Code*) [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. lapkričio 10 d.]. Prieiga per internetą:

<<http://www.legislationline.org/documents/action/popup/id/7420>>;

<<http://www.legislationline.org/documents/section/criminal-codes>>.

2. Specialioji literatūra:

- 1) ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* *Baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. Trečiasis pataisytas ir papildytas leidimas. Vilnius: Eugrimas, 2003;
- 2) ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-99 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras, 2004;
- 3) ABRAMAVIČIUS, A., *et al.* *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Specialioji dalis (99-212 straipsniai)*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 2009;
- 4) BAZYLEVAS, I. *Prekybos žmonėmis prevencija*, 2002 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 21 d.]. Prieiga per internetą: <www3.lrs.lt/owa-bin/owarepl/inter/owa/U0073012.doc>;
- 5) BIELIŪNAS, E. Baudžiamojo įstatymo blanketinės dispozicijos ir jų taikymas kvalifikuojant nusikalstamas veikas. In *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis. Liber Amicorum profesoriui Jonui Prapiesčiui*: recenzuotų mokslinių straipsnių rinkinys. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, 2012, p. 113–129;
- 6) BIELIŪNAS, E. Oficialusis nusikalstamų veikų kvalifikavimas ir jo prielaidos. *Jurisprudencija*, 2004, t. 60 (52), p. 31–39;
- 7) BOLZANAS, D., DRAKŠIENĖ, A. Prekybos žmonėmis samprata. *Teisė*, 2004, Nr. 53, p. 38–50;
- 8) DOBRYNINA, M., ŪSELĖ, L. *Nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumų taikymo 18-20 metų jaunuoliams Lietuvoje tyrimas*. Teisės institutas, Vilnius, 2012;
- 9) FEDOSIUK, O., GRUODYTĖ, E., *et al.* *Lietuvos baudžiamoji teisė. Specialioji dalis. Pirmoji knyga: vadovėlis*. Vilnius, Justitia, 2013;
- 10) FEDOSIUK, O. Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 70–84;
- 11) FEDOSIUK, O. Prekybos žmonėmis nusikaltimo normos naujosios redakcijos (2005 m. birželio 23 d.) aiškinimo ir taikymo problemos. *Jurisprudencija*, 2007, Nr. 8 (98), p. 54–61;
- 12) GRINEVIČIŪTĖ, K. Vaikas ir šeima kaip baudžiamojo įstatymo saugomos vertybės. *Jurisprudencija*, 2007, 8 (98), p. 81–88;

- 13) GUTAUSKAS, A. Prekybos žmonėmis baudžiamojo teisinio vertinimo ypatumai Lietuvos teismų praktikoje. *Verslo ir teisės aktualijos*, 2009, t. 3, p. 141–169;
- 14) KAIRIENĖ, B., KUČINOVA, N. Prekyba vaikais: pagalba aukai ir prevencijos galimybės. *Socialinis darbas*, 2008, Nr. 7 (1), p. 118–126;
- 15) MICKEVIČIUS, D. Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse įtvirtintų prekybos žmonėmis ir vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčių atitiktis Lietuvos Respublikos tarptautinėms sutartims ir Europos Sąjungos teisei aspektai. *Teisė*, 2005, Nr. 54, p. 122–133;
- 16) MONSTYTĖ, E. Ar atlygintinę surogaciją galima prilyginti prekybai žmonėmis? *Teisės apžvalga*, Vytauto Didžiojo universitetas, Nr. 1 (11), 2014, p. 39–76;
- 17) NIKARTAS, S. Prekybos vaikais nusikaltimo teisinė samprata. *Teisės problemos*, 2009, Nr. 2 (64), p. 104–133;
- 18) PAVILONIS, V., et al. *Baudžiamoji teisė: bendroji dalis*. Vilnius: Eugrimas, 2003;
- 19) PIESLIAKAS, V. *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga. Antroji pataisyta ir papildyta laida*. Vilnius, Justitia, 2009;
- 20) PIESLIAKAS, V. *Mokymas apie nusikaltimą ir nusikaltimo sudėtį*. Vilnius: Atviros Lietuvos Fondas, 1996;
- 21) SAKALAUŠKAS, G. Ką liudija didėjantis baudžiamasis represyvumas Lietuvoje? *Kriminologijos studijos*, 2014, Nr. 2, p. 96–137;
- 22) SARAPAS, R., ŠAKOČIUS, A. *Lietuvos teismų praktika prekybos žmonėmis bylose*. Studija atlikta, remiantis nukentėjusiųjų bylomis Lietuvos Respublikos teismuose 2006-2013 m. Lietuvos Caritas, Kaunas, 2015;
- 23) ŠALAŠEVIČIŪTĖ, R. *Vaiko teisės ir pareigos kasdieniniame gyvenime*. Vaiko teisių informacijos centras, Vilnius, 2012;
- 24) VERŠEKYS, P. *Vertinamieji nusikalstamos veikos sudėties požymiai*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01 S), Vilnius, 2013;
- 25) AKEHURST, M., MALANCZUK, P. *Šiuolaikinės tarptautinės teisės įvadas*. Vilnius, 2000;
- 26) BALES, K. *Disposable People. New Slavery in the Global Economy*. Berkeley: University of California Press and Siddharth, 2004;
- 27) BOLDOSSER, A. B., BIU, O. *Smooth Flight: A Guide to Preventing Youth Trafficking*. International Organization of Adolescents (IOFA), 2003;
- 28) KANGASPUNTA, K. *A Short History of Trafficking in Persons* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://f3magazine.unicri.it/?p=281>>;

- 29) KELLY, T. M. *Human Trafficking in Historical Perspective. Global Studies Review* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą <<http://www.globality-gmu.net/archives/3271>>;
- 30) SHELLEY, L. *Human Trafficking. A Global Perspective*. New York: Cambridge University Press, 2010;
- 31) SMOLIN, D. M. *Intercountry Adoption as Child Trafficking*. Valparaiso University Law Review, 39 Val. U. L. Rev. 281 (2004), p. 281–325;
- 32) SUSON, E. E. *The History of Human Trafficking* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://hankeringforhistory.com/the-history-of-human-trafficking/>>;
- 33) TANG, L. *History of child trafficking* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <<https://childtrafficking101.wikispaces.com/History+of+Child+Trafficking>>;
- 34) VERMEULEN, G. *International Trafficking in Women and Children. General Report. XVIIth International Congress of Penal Law // International Review of Penal Law*, 2001, vol. 72;
- 35) WEDAM, J. *Human Trafficking and Culture: History of Human Trafficking* [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://juliewedam.blogspot.lt/2010/02/history-of-human-trafficking.html>>.

3. Teismų praktika:

- 1) 2004 m. gruodžio 30 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Senato nutarimas „Dėl teismų praktikos išžaginimo ir seksualinio prievartavimo baudžiamosiose bylose“ ir teismų praktikos apžvalga // Teismų praktika, 2004, Nr. 22;
- 2) 1999 m. gruodžio 31 d. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo teisėjų senato nutarimas Nr. 24 „Dėl įstatymų taikymo teismų praktikoje nagrinėjant įvaikinimo bylas“;
- 3) Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2016 m. vasario 26 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-76-518/2016;
- 4) Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2015 m. gruodžio 4 d. nutartis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-537-148/2015;
- 5) Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. spalio 27 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-66/2011;
- 6) Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2011 m. birželio 9 d. nuosprendis baudžiamajoje byloje Nr. 1A-58/2011;

- 7) Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2010 m. balandžio 16 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-131/2010;
- 8) Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2008 m. gegužės 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-11/2008;
- 9) Lietuvos apeliacinio teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2007 m. balandžio 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-44/2007;
- 10) Kauno apygardos teismo 2014 m. balandžio 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-120-383/2014;
- 11) Kauno apygardos teismo 2006 m. gruodžio 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-184-348/2006;
- 12) Panevėžio apygardos teismo 2014 m. gruodžio 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. NI-122-511/2014;
- 13) Panevėžio apygardos teismo 2014 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1-21-366/2014;
- 14) Panevėžio apygardos teismo 2013 m. vasario 1 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-10-134/2013;
- 15) Vilniaus apygardos teismo 2004 m. vasario 4 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-60/2004;
- 16) Vilniaus apygardos teismo 2003 m. gruodžio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-199/2003;
- 17) Lazdijų rajono apylinkės teismo 2002 m. liepos 15 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-088-05/2002;
- 18) Lazdijų rajono apylinkės teismo 2001 m. lapkričio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-043-04/2001;
- 19) Panevėžio miesto apylinkės teismo 2003 m. birželio 25 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-220-17/2003;
- 20) Šilutės rajono apylinkės teismo 2003 m. birželio 6 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-14/2003;
- 21) Vilniaus miesto apylinkės teismo 2002 m. rugsėjo 20 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-557-14/2002.

4. Travaux préparatoires:

- 1) 2011 m. gruodžio 30 d. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147, 147¹, 157 ir 303 straipsnių pakeitimo, kodekso papildymo 147²

- straipsniu ir kodekso priedo papildymo įstatymo projekto [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <www.infolex.lt/ta/267617?ref=6>;
- 2) Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 147¹, 199¹, 199², 267¹, 270¹ ir 308¹ straipsniais įstatymo projekto. 2005 m. balandžio 14 d. Nr. XP-418 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=253937&p_tr2=2>;
 - 3) Lietuvos Respublikos Seimo Europos reikalų komiteto Papildomo komiteto išvada dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 147¹, 199¹, 199², 267¹, 270¹ ir 308¹ straipsniais įstatymo projekto. 2005 m. gegužės 11 d. Nr. XP-418 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=255601&p_tr2=2>;
 - 4) Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento išvada dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 48, 60, 145, 147, 157, 212, 213, 214, 215, 226, 249, 251, 252, 256, 267, 270, 272, 274, 280 straipsnių ir priedo pakeitimo ir papildymo bei kodekso papildymo 147¹, 199¹, 199², 267¹, 270¹ ir 308¹ straipsniais įstatymo projekto. 2005 m. balandžio 20 d. Nr. XP-418 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 3 d.]. Prieiga per internetą: <www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=254265&p_tr2=2>;
 - 5) Lietuvos Respublikos Vyriausybės Kanceliarijos Teisės departamento pažyma dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 147 ir 157 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIIP-1812(2)“ projekto. 2015 m. rugpjūčio 20 d., Nr. NV-2717.

5. Kiti elektroniniai dokumentai ir šaltiniai:

- 1) Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvoje. Oficialioji statistika apie nusikalstamumą LR savivaldybėse 2015 m., Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/wp-content/themes/ird/reports/html_file.php?metai=2015&menuo-12&ff=1G&fnr=5&rt=1&oldYear=2015>;

- 2) Duomenys apie nusikalstamas veikas, padarytas Lietuvos Respublikoje. Oficialioji statistika apie nusikalstamumą LR savivaldybėse 2014 m., Informatikos ir ryšių departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. kovo 26 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.ird.lt/statistines-ataskaitos/wp-content/themes/ird/reports/html_file.php?metai=2014&menuo-12&ff=1G&fnr=5&rt=1&oldYear=2014>;
- 3) Internetė – siūlymai prekiauti vaikais? [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. birželio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/internete-siulymai-prekiauti-vaikais.d?id=67963816>>;
- 4) JAV ekspertai dalijosi patirtimi, kaip kovoti su prekyba žmonėmis. BNS spaudos centras [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://sc.bns.lt/view/item.php?id=171965>>;
- 5) KEINYS, S., et al. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, 2006;
- 6) Pabėgėliai įkliūna į prekybos žmonėmis verpetus [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.diena.lt/naujienos/pasaulis/ekonomika-ir-politika/pabegeliai-ikliuna-i-prekybos-zmonemis-verpetus-711040>>;
- 7) Pažintis socialiniame tinkle: šešiolikmetį sumanė išvežti į užsienį [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <www.delfi.lt/news/daily/crime/pazintis-socialiniame-tinkle-sesiolikmeti-sumane-isvezti-i-uzsieni.d?id=69871112>;
- 8) Prekyba vaikais: užvaldo naujos ir kraują stingdančios formos [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. birželio 10 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.lrytas.lt/lietuvos-diena/aktualijos/prekyba-vaikais-uzvaldo-naujos-ir-krauja-stingdancios-formos-201504141230.htm>>;
- 9) Prekyba žmonėmis: situacija Lietuvoje 2009 m. Vidaus reikalų ministerija, Vilnius, 2009;
- 10) Prevencinių, apsaugos priemonių ir paslaugų teikimas bei tarpinstitucinis bendradarbiavimas prekybos vaikais atvejais. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. spalio 16 d.]. Prieiga per internetą: <www.vaikoteises.lt/media/file/ataskaitos/Rekomendacijos_prekyba_vaikais.pdf>;
- 11) Prokuroras: „Daugėja tyrimų dėl prekybos vaikais“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2015 m. gruodžio 9 d.]. Prieiga per internetą:

- <<http://lietuvsdiena.lrytas.lt/aktualijos/prokuroras-daugeja-tyrimu-del-prekybos-vaikais.htm>>;
- 12) Situacija kovos su prekyba žmonėmis srityje Lietuvoje 2014 m. Vidaus reikalų ministerija, Vilnius, 2015;
 - 13) Tarptautinės migracijos organizacijos bloknotas „Prekės, kurių nepastebėjome. Ką apie prekybą žmonėmis turi žinoti specialistai.“ [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <[www.iom.lt/images/publikacijos/failai/1429517690_Prekės, kurių nepastebėjome.pdf](http://www.iom.lt/images/publikacijos/failai/1429517690_Prekės_kurių_nepastebėjome.pdf)>;
 - 14) Teismų sistemos naujienos. Teisme – JAV teisėjos paskaita prekybos žmonėmis prevencijos tema [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.teismai.lt/lt/naujienos/teismu-sistemos-naujienos/teisme-jav-teisejos-paskaita-prekybos-zmonemis-prevencijos-tema/2638>>;
 - 15) Vaikas su išdegintu vergo ženklu: 13-os išvežtas vogti į Daniją, grįžęs ir vėl išgabentas iš Lietuvos [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 21 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/vaikas-su-isdegintu-vergo-zenklu-13-os-isveztas-vogti-i-danija-grizes-ir-vel-iscgabentas-is-liuovos.d?id=69160968>>;
 - 16) Valstybinio audito ataskaita „Prekyba žmonėmis – prevencija ir pagalba nusikaltimo aukoms“. 2015 m. rugsėjo 14 d. Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė, Nr. VA-P-40-2-11;
 - 17) 4th General Report on GRETA’s activities. Council of Europe, 1 August 2013 – 30 September 2014 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 19 d.]. Prieiga per internetą: <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Gen_Report/GRETA_2015_1_4thGenRpt_en.pdf>;
 - 18) A handbook on planning projects to prevent child trafficking. International federation Terre des hommes, by Mike Dottridge [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.terredeshommes.org/wp-content/uploads/2013/06/handbook_june8.pdf>;
 - 19) Adolescent Semi-Independent Living Program [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 19 d.]. Prieiga per internetą: <<http://familylinks.org/index.php/youth-services/asil>>;
 - 20) Council of Europe, About GRETA – the Group of Experts on Action against Trafficking in Human Beings [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 21 d.]. Prieiga per internetą:

- <https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Monitoring/GRETA_en.asp>;
- 21) Global Report on Trafficking in Persons 2014. United Nations, New York, 2014 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 29 d.] Prieiga per internetą: <www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/GLOTIP_2014_full_report.pdf>;
 - 22) Reference Guide on Protecting the Rights of Child Victims of Trafficking in Europe [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <www.unicef.org/ceecis/UNICEF_Child_Trafficking_low.pdf>;
 - 23) Report concerning the implementation of the Council of Europe Convention on Action against Trafficking in Human Beings by Lithuania. First evaluation round. GRETA(2015)12, adopted on 20 March 2015, published on 5 June 2015 [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 7 d.]. Prieiga per internetą: <www.coe.int/t/dghl/monitoring/trafficking/Docs/Reports/GRETA_2015_12_FRG_LTU_en_w_cmnts.pdf>;
 - 24) Rutgers University Campus Coalition Against Trafficking: Timeline of Human Trafficking [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.eden.rutgers.edu/~yongpatr/425/final/timeline.htm>>;
 - 25) Safeguarding children in Scotland who may have been trafficked [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.scotland.gov.uk/Resource/Doc/261528-0078243.pdf>>;
 - 26) Training Manual to Fight Trafficking in Children for Labour, Sexual and other Forms of Exploitation. Textbook 2: Action against child trafficking at policy and outreach levels. International Labour Office, International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC). - Geneva: ILO, 2009 - 4 v;
 - 27) United Nations Treaty Collection. Convention for the Suppression of the Traffic in Persons and of the Exploitation of the Prostitution of Others [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. balandžio 12 d.]. Prieiga per internetą: <https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=VII-11-a&chapter=7&lang=en>;
 - 28) Wikipedia, the free encyclopedia. Trafficking of children [interaktyvus]. [žiūrėta 2016 m. vasario 14 d.]. Prieiga per internetą: <https://en.wikipedia.org/wiki/Trafficking_of_children>.

PREKYBOS VAIKAIS BAUDŽIAMIEJI TEISINIAI IR KRIMINOLOGINIAI ASPEKTAI

Santrauka

Pagrindiniame šalies įstatyme eksplicitiškai įtvirtintas požiūris, kad vaikai, kaip besiformuojančios asmenybės, jų prigimtinės teisės ir pats vaikystės periodas turi būti ginami ypatingai. Vaikai yra labiau pažeidžiami ir nusikalstamu elgesiu padaryta žala jiems dažniausiai būna didesnė, ji išlieka ilgesnį laiką. Tai, kad nukentėjusysis nuo vaiko pirkimo arba pardavimo yra specifinis, suponuoja, jog šiam nusikaltimui turi būti skiriamas ypatingas dėmesys.

Magistro darbe prekyba vaikais analizuojama plačiau nei jos sudėtis, numatyta Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 157 str., dėmesys taip pat skiriamas ir kriminologinei reiškinių pusei. Pirmoje darbo dalyje aptariama prekybos vaikais istorinė raida, šiuolaikinių tendencijų įtaka prekybos vaikais sampratai, pateikiama lyginamoji analizė bei svarstoma, kokie užsienio valstybių reguliavimo pavyzdžiai galėtų būti perimti nacionalinio įstatymų leidėjo, siekiant tobulinti esamą reglamentavimą.

Antroje dėstymo dalyje dėmesys skiriamas tarptautiniams dokumentams, kurie daro įtaką baudžiamajame kodekse įtvirtintai vaiko pirkimo arba pardavimo sudėčiai. Pateikiama sudėties ir jos problematikos analizė (ar tinkamai yra apibrėžtas objektas; stadijų išskyrimo klausimas ir galimybė savanoriškai atsisakyti nusikalstamos veikos; turtinės ar kitokios asmeninės naudos siekimo aspekto svarba; išnaudojimo tikslų įtvirtinimo sudėtyje klausimas ir kt.). Šioje dalyje taip pat aptariamas prekybos vaikais atribojimas nuo kitų panašių nusikalstamų veikų.

Paskutinėje darbo dalyje svarstoma, kaip būtų galima greičiau ir tiksliau identifikuoti aukas bei užtikrinti joms efektyvios pagalbos teikimą. Analizuojamos įvairios prevencijos priemonių kryptys ir jų taikymo galimybės. Galiausiai aptariama nacionalinio ir tarptautinio bendradarbiavimo prekybos vaikais srityje reikšmė ir svarba.

STRAFRECHTLICHE UND KRIMINOLOGISCHE ASPEKTE DES KINDERHANDELS

CRIMINAL LEGAL AND CRIMINOLOGICAL ASPECTS OF TRAFFICKING IN CHILDREN

Zusammenfassung

Das Grundgesetz verankert ausdrücklich die Haltung, dass die Kinder wie die aufstrebenden Persönlichkeiten, ihre Erstgeburtsrechten und selbst die Periode der Kindheit besonders geschützt werden müssen. Kinder sind mehr anfällig für kriminelles Verhalten als die Erwachsene, zu ihnen verursachter Schaden neigt höher zu sein und er bleibt für eine längere Zeit. Die Tatsache, dass das Opfer des Kinderhandels spezifisch ist, impliziert, dass dieser Kriminaltat besondere Aufmerksamkeit geschenkt werden sollte.

In der Masterarbeit wird der Kinderhandel breiter als sein Straftatbestand im Strafgesetzbuch der litauischen Republik Artikel 157 analysiert. Aufmerksamkeit wird auch auf die kriminologische Seite des Phänomens geschenkt. Der erste Teil der Arbeit behandelt die historische Entwicklung des Kinderhandels, der Einfluss modernen Trends auf das Kinderhandels-Konzept. Eine vergleichende Analyse wird dargestellt und man denkt nach, welche ausländische Beispiele der Gesetzgeber übernehmen konnte, um die bestehende nationale Regulierung zu verbessern.

Der zweite Teil konzentriert sich auf die internationalen Dokumente, die im Strafgesetzbuch befestigten Tatbestand des Kinderhandels beeinflussen. Die Autorin stellt die Analyse der Straftatbestand und ihrer Problematik dar (ob das Objekt richtig definiert ist; die Frage der Stadientrennung und die Möglichkeit freiwillig auf die Straftat zu verzichten; Bedeutung von dem Streben nach materiellem und anderem persönlichem Vorteil; die Frage der Inkorporation von den Ausbeutungszielen im Straftatbestand; usw.). In diesem Abschnitt wird auch die Unterscheidung vom Kinderhandel und anderen ähnlichen Straftaten besprochen.

Im letzten Teil der Masterarbeit wird diskutiert, wie man schnell und präzise die Opfer identifizieren und effektive Hilfe ihnen leisten konnte. Man analysiert die verschiedenen Präventionsmaßnahmen und deren Anwendungsmöglichkeiten. Schließlich wird die Frage der Bedeutung und Wichtigkeit der nationalen und internationalen Zusammenarbeit auf dem Gebiet des Kinderhandels diskutiert.